

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑΣ:ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

ΠΑΤΡΑ 2011

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα μελέτη με τίτλο «Ο πολιτισμικός τουρισμός στην Ευρώπη» αποτελεί την πτυχιακή μου εργασία, η οποία εκπονήθηκε στα πλαίσια του προπτυχιακού προγράμματος του τμήματος Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων της σχολής Διοίκησης και Οικονομίας του Α.Τ.Ε.Ι Πατρών.

Το αντικείμενο που πραγματεύεται η εργασία είναι ο πολιτισμικός τουρισμός στην Ευρώπη, με ποιο τρόπο δημιουργήθηκε, σε ποιές χώρες της Ευρώπης υφίσταται, ποιές οι επιπτώσεις του για την Ελλάδα την Ευρώπη και το κόσμο γενικότερα, και ποιά η εξέλιξη του.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να εκφράσω την εκτίμηση και τις ευχαριστίες μου στην κα Ζαφειρόπουλου Αναστασία (επιβλέπουσα καθηγήτρια της εργασίας) για το χρόνο και την πολύτιμη καθοδήγηση της .

Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω σε όλα τα πρόσωπα που συνέβαλαν στην αποπεράτωση της πτυχιακής μου εργασίας.

Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΑΙΦΕΛ ΦΩΤΙΣΜΕΝΟΣ.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια του τουρισμού, οι μορφές τουρισμού, καθώς και οι σημερινές αλλαγές και τάσεις που κυριαρχούν στον τουρισμό. Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζονται εκτενέστερα ο εναλλακτικός τουρισμός. Συγκεκριμένα θα δούμε τι είναι εναλλακτικός τουρισμός, ποιοι είναι οι λόγοι εμφάνισης και ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού, τα βασικά χαρακτηριστικά του και η βιώσιμη ανάπτυξή του, καθώς και ποιες είναι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα μιλήσουμε για τον πολιτισμικό τουρισμό. Αφού πρώτα δώσουμε έναν ορισμό και κάνουμε μια μικρή ιστορική αναδρομή για τον πολιτισμικό τουρισμό. Στη συνέχεια θα μιλήσουμε για τις αιτίες από τις οποίες προήθλε η ανάγκη για τον πολιτισμικό τουρισμό.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναφέρονται οι επιδράσεις του τουρισμού στον πολιτισμό, στην πολιτισμική ζωή τόσο των νησιών (Κρήτη και Ρόδος) όσο και στην Αθήνα καθώς και οι επιπτώσεις του εναλλακτικού τουρισμού σε Ελλάδα και Ευρώπη. Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζονται συγκριτικά οι χώρες της Μεσογειακής Ευρώπης με την Ελλάδα και αναφέρονται στατιστικά στοιχεία αφίξεων με αφορμή τον πολιτισμικό τουρισμό. Τέλος αναφέρονται οι προοπτικές εξέλιξης του εναλλακτικού τουρισμού σε Ελλάδα και Ευρώπη.

Συμπεραίνουμε λοιπόν από τα παραπάνω, ότι η κατάσταση του τουρισμού στην Ελλάδα είναι σκόπιμο να αναλυθεί ώστε να κατανοήσουμε σε βάθος τη ζωτική σημασία που έχει για την οικονομία της χώρας. Σημαντικό είναι επίσης ότι στην παρούσα μελέτη θα αναλυθεί και πώς επηρεάζεται από την κατάσταση στις άλλες χώρες, είτε από άποψη ανταγωνιστικότητας, είτε από την άποψη των πελατειακών σχέσεων που μπορούν να αναπτυχθούν με τους κατοίκους των χωρών αυτών· ο Ελληνικός τουρισμός δηλαδή και σε διεθνές επίπεδο.

**ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ,ΒΙΩΣΙΜΗ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ, ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ, ΧΩΡΕΣ ΕΥΡΩΠΗΣ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΕΛΛΑΔΑ,ΕΥΡΩΠΗ, ΕΙΣΡΟΗ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....	
1.1 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	8
1.2 ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	9
1.3 ΟΙ ΣΗΜΕΡΙΝΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	
2.1 ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	11
2.2 ΛΟΓΟΙ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	12
2.3 ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ.....	13
2.4 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	22
3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ.....	22
3.2 ΑΙΤΙΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΠΡΟΗΛΘΕ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	
4.1 Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	25
4.2 Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ.....	26
4.3 ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ.....	28
4.4 ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ.....	29
4.5 ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ.....	29
4.6 ΙΣΠΑΝΙΑ.....	31
4.7 ΓΑΛΛΙΑ.....	33
4.8 ΙΤΑΛΙΑ.....	35
4.9 ΓΕΡΜΑΝΙΑ.....	40
4.10 ΑΓΓΛΙΑ.....	42
4.11 ΒΕΛΓΙΟ.....	47
4.12 ΕΛΛΑΔΑ.....	48
4.12.1 ΑΘΗΝΑ.....	49
4.12.2 ΚΡΗΤΗ.....	59
4.12.3 ΡΟΔΟΣ.....	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΧΩΡΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	

5.1 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕ ΥΠΟΛΟΙΠΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ	77
5.2 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2010	80
5.3 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	87
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	91
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-«Παραπομπές»	93
«ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ»	

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός σαν έννοια και σαν οικονομική δραστηριότητα μπορεί να χαρακτηριστεί πολυδιάστατος. Συμμετέχει σε όλους τους κλάδους της οικονομικής ζωής μιας χώρας και κινείται σε τρία διαφορετικά επίπεδα που αφορούν την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον.

Για τη χώρα μας ο τουρισμός θεωρείται μία σημαντική πλουτοπαραγωγική δραστηριότητα, που συμβάλει οικονομικά στο εθνικό ισοζύγιο, στην απασχόληση και στην περιφερειακή ανάπτυξη γενικότερα. Ο τουρισμός συμβάλλει αποφασιστικά στην προσπάθεια των λαών, των αναπτυσσόμενων χωρών να διακόψουν τον φαύλο κύκλο της φτώχειας και της μιζέριας που τους μαστίζει. Όταν όμως ο τουρισμός αναπτύσσεται μονόπλευρα αποδυναμώνει τους άλλους κλάδους και κυρίως την βιομηχανία. Συμβάλλει στην χαλάρωση των ηθών της εποχής μας και στην ασέβεια απέναντι στο πολιτιστικό περιβάλλον και τις αξίες του. Στα κεφάλαια που παρουσιάζονται στην παρούσα μελέτη, αναλύεται η έννοια του πολιτισμικού τουρισμού, πώς δημιουργήθηκε, ποιες χώρες αναπτύχθηκαν μέσω αυτού, ποιες οι επιπτώσεις του, καθώς και ποια η εξέλιξή του.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια του τουρισμού, οι μορφές τουρισμού, καθώς και οι σημερινές αλλαγές και τάσεις που κυριαρχούν στον τουρισμό. Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζονται εκτενέστερα ο εναλλακτικός τουρισμός. Συγκεκριμένα θα δούμε τι είναι εναλλακτικός τουρισμός, ποιοι είναι οι λόγοι εμφάνισης και ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού, τα βασικά χαρακτηριστικά του και η βιώσιμη ανάπτυξή του, καθώς και ποιες είναι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα μιλήσουμε για τον πολιτισμικό τουρισμό. Αφού πρώτα δώσουμε έναν ορισμό και κάνουμε μια μικρή ιστορική αναδρομή για τον πολιτισμικό τουρισμό, στη συνέχεια θα μιλήσουμε για τις αιτίες από τις οποίες προήθλε η ανάγκη για τον πολιτισμικό τουρισμό.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναφέρονται οι επιδράσεις του τουρισμού στον πολιτισμό, στην πολιτισμική ζωή τόσο των νησιών (Κρήτη και Ρόδος) όσο και στην Αθήνα καθώς και οι επιπτώσεις του εναλλακτικού τουρισμού σε Ελλάδα και Ευρώπη. Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζονται συγκριτικά οι χώρες της Μεσογειακής Ευρώπης με την Ελλάδα και αναφέρονται στατιστικά στοιχεία αφίξεων με αφορμή τον πολιτισμικό τουρισμό. Τέλος αναφέρονται οι προοπτικές εξέλιξης του εναλλακτικού τουρισμού σε Ελλάδα και Ευρώπη.

Συμπεραίνουμε λοιπόν από τα παραπάνω, ότι η κατάσταση του τουρισμού στην Ελλάδα είναι σκόπιμο να αναλυθεί ώστε να κατανοήσουμε σε βάθος τη ζωτική σημασία που έχει για την οικονομία της χώρας. Σημαντικό είναι επίσης ότι στην παρούσα μελέτη θα αναλυθεί το πώς επηρεάζεται από την κατάσταση στις άλλες χώρες, είτε από άποψη ανταγωνιστικότητας, είτε από την άποψη των πελατειακών σχέσεων που μπορούν να αναπτυχθούν με τους κατοίκους των χωρών αυτών· ο Ελληνικός τουρισμός δηλαδή και σε διεθνές επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

1.1 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Τουρισμός είναι η έμφυτη τάση του ανθρώπου να περιηγείται διάφορα αξιοθέατα, μέρη τα οποία συγκεντρώνουν είτε φυσικές καλλονές, είτε πλούσια ιστορία, είτε εντυπωσιακά τεχνολογικά ή μηχανικά επιτεύγματα.

Ο τουρισμός είναι μια πανάρχαια και πανανθρώπινη υπόθεση. Ξεκινά από την τάση του ανθρώπου να δει και να γνωρίσει και σύμφωνα με τον φιλόσοφο Αριστοτέλη «ο άνθρωπος φύσει του ειδέναι ορέγεται», δηλαδή τη δίψα της γνώσης την έχει ο άνθρωπος έμφυτη.

Ο τουρισμός έχει πάρει μαζικό χαρακτήρα, γεγονός που τον κάνει να διαφοροποιείται από παλαιότερες μορφές του. Ο τρόπος με τον οποίο εμφανίζεται σήμερα, διαφέρει ποσοτικά και ποιοτικά σε σχέση με αυτόν του παρελθόντος.

Τα κύρια χαρακτηριστικά του τουρισμού είναι τα εξής:

- α) Ο τουρισμός είναι αποτέλεσμα μεμονωμένης ή ομαδικής μετακίνησης ανθρώπων σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς και η διαμονή τους σε αυτόν με σκοπό την ικανοποίηση των τουριστικών επιθυμιών τους.
- β) Οι διάφορες μορφές τουρισμού περιέχουν δυο βασικά στοιχεία : το ταξίδι στον τουριστικό προορισμό και τη διαμονή σε αυτόν.
- γ) Το ταξίδι και η διαμονή γίνονται σε μέρη εκτός του τόπου της μόνιμης κατοικίας τους.
- δ) Η μετακίνηση των ανθρώπων στους τουριστικούς προορισμούς είναι προσωρινού χαρακτήρα π.χ. για λίγες μέρες ή για λίγες εβδομάδες.
- ε) Οι επισκέπτες των τουριστικών προορισμών το κάνουν για λόγους τουριστικούς και όχι για επαγγελματικούς.

Για τη διατύπωση ενός ολοκληρωμένου ορισμού του τουρισμού δίνονται οι παρακάτω απόψεις:

- α) Ο τουρίστας επιδιώκει διάφορες ψυχικές εμπειρίες και ικανοποιήσεις.
- β) Η τουριστική επιχείρηση: εφοδιάζει τους τουρίστες με προϊόντα που ζητούν, έχοντας ως σκοπό το κέρδος.
- γ) Ο τόπος φιλοξενίας: βλέπει τον τουρισμό σαν παράγοντα δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας και σαν παράγοντα αύξησης των κερδών.
- δ) Η διοίκηση του τουριστικού προορισμού: βλέπει τον τουρισμό σαν παράγοντα ανάπτυξης της οικονομίας.

Οι καθηγητές Henniker και Kraft ορίζουν τον τουρισμό σαν ένα σύνολο των φαινομένων και των σχέσεων που προκύπτουν από την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού σε ένα προορισμό και τη διαμονή σε αυτόν μη μόνιμων κατοίκων του, στο βαθμό όμως που δεν οδηγούν σε μόνιμη

διαμονή και δεν συνδέουν κερδοσκοπική δραστηριότητα. Ο τουρισμός αυτός εννοεί σαν τουρίστες:

α) Άτομα που ταξιδεύουν για οικογενειακούς λόγους, για λόγους ευχαρίστησης κ.τ.λ.

β) Αυτούς που ταξιδεύουν για να πάρουν μέρος σε διάφορα συνέδρια

γ) Αυτούς που ταξιδεύουν για καθαρά επαγγελματικούς λόγους.

1.2 ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός μπορεί να διακριθεί στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Εγχώριος τουρισμός (domestic tourism): ο τουρισμός των κατοίκων μίας χώρας όταν ταξιδεύουν μόνο εντός αυτής (πχ. ένας Αθηναίος πηγαίνει στην Τρίπολη)
- Εξερχόμενος τουρισμός (outbound tourism): αφορά στους μόνιμους κατοίκους μίας χώρας οι οποίοι ταξιδεύουν σε μία άλλη χώρα (πχ. ένας Έλληνας που ταξιδεύει στη Γαλλία)
- Εισερχόμενος τουρισμός (inbound tourism): ο τουρισμός των αλλοδαπών οι οποίοι ταξιδεύουν σε δεδομένη χώρα (πχ. ένας Γάλλος που ταξιδεύει στην Ελλάδα)
- Διεθνής τουρισμός (international tourism): το σύνολο του εισερχόμενου και του εξερχόμενου τουρισμού.
- Εσωτερικός τουρισμός (internal tourism): το σύνολο του εγχώριου και του εισερχόμενου τουρισμού
- Εθνικός τουρισμός: (national tourism): το σύνολο του εγχώριου και του εξερχόμενου τουρισμού.

Μαζικός τουρισμός: Ο μαζικός τουρισμός είναι μια σχετικά νέα ιδέα, που προήλθε από την μεγάλη άνοδο των εισοδημάτων μετά την Βιομηχανική Επανάσταση. Πριν από αυτή, τα ταξίδια πολιτιστικού ή ψυχαγωγικού χαρακτήρα ήταν αποκλειστικό προνόμιο λίγων εκλεκτών περιηγητών, συνήθως αριστοκρατών.

Σήμερα, ο μαζικός τουρισμός είναι απευκταίος λόγω των δυσμενών επιπτώσεων που προκαλεί στο φυσικό περιβάλλον αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο. Η παγκόσμια τάση σήμερα είναι ο τουρισμός να είναι φιλικός ως προς τον άνθρωπο και ως προς το φυσικό περιβάλλον. Μορφές τουρισμού όπως ο αγροτουρισμός, ο περιηγητικός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός αλλά και ο τουρισμός των πόλεων (city breaks) θεωρούνται σήμερα οι μορφές που θα πρέπει να επικρατήσουν προκειμένου η τουριστική ανάπτυξη να καταστεί βιώσιμη καθώς και να καταπολεμηθεί η εποχικότητα.

Εναλλακτικός τουρισμός :Ο εναλλακτικός τουρισμός αποτελεί τμήμα των ειδικών μορφών τουρισμού, οι οποίες χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού κινήτρου στη ζήτηση και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής (προσφοράς). Με τον εναλλακτικό τουρισμό (alternative tourism), οι άνθρωποι αναζητούν ένα διαφορετικό τρόπο διακοπών, ο οποίος συνδέεται με την προστασία της τοπικής κουλτούρας, την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος αλλά και με την αποφυγή της χρήσης υπηρεσιών οργανωμένου μαζικού τουρισμού.

1.3 ΟΙ ΣΗΜΕΡΙΝΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ

Ο τουρισμός «ήλιου και θάλασσας» στη σημερινή εποχή είναι ξεπερασμένος και οι αιτίες που συντελούν σε αυτή την κατάσταση είναι οι εξής:

- Ο μεγαλύτερος ανταγωνισμός από φθηνότερους προορισμούς
- Η καταστροφή του περιβάλλοντος
- Οι κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές που δημιουργούν την ανάγκη για νέα προϊόντα
- Οι αδύνατες τοπικές οικονομίες εξαιτίας της τουριστικής μονοκαλλιέργειας
- Η περιορισμένη εποχικότητα και η μείωση των χρημάτων που ξοδεύουν οι τουρίστες
- Η δημιουργία θέσεων εργασίας που απευθύνονται σε άτομα με χαμηλή εκπαίδευση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1 ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Οι επενδύσεις στον τομέα του εναλλακτικού τουρισμού τα τελευταία χρόνια βαίνουν αυξανόμενες για τους εξής δυο σημαντικούς λόγους : αφενός οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού επιφέρουν λιγότερες καταστροφές σε επίπεδο περιβάλλοντος, πολιτισμού και κοινωνίας της χώρας υποδοχής και αφετέρου, πτωχαίνουν.

Ο εναλλακτικός και ήπιος τουρισμός θεωρείται εκ διαμέτρου αντίθετος από τον μαζικό τουρισμό, με τον πρώτο να έχει θετική έννοια και τον δεύτερο αρνητική (Lane, 1993 Pearce 1992) (5-6). Ο μεγάλος αριθμός τουριστών που συγκεντρώνεται στο χώρο υποδοχής, όπου αναπτύσσεται ο μαζικός τουρισμός σημαίνει μεγάλης κλίμακας επενδύσεις, μικρότερη συμμετοχή της τοπικής κοινότητας στην αναπτυξιακή πορεία και πολλές φορές, τουρίστες χωρίς ευαισθησία για τους εγχώριους πλουτοπαραγωγικούς πόρους. Στον εναλλακτικό τουρισμό ισχύει η ρήση του Schumacher (1974) «το μικρό είναι και όμορφο», σχετικά με το μέγεθος των επενδύσεων που δαπανώνται για την προώθηση του. Επιπροσθέτως, ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να μειώσει το πρόβλημα της ερήμωσης της περιφέρειας λόγω μετανάστευσης του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στα αστικά κέντρα. Οι απομονωμένες και λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές προσεγγίζονται από τουρίστες και οι ντόπιοι παραμένουν στην περιφέρεια καθώς νέες θέσεις εργασίας δημιουργούνται για αυτούς.

Σε τοπικό επίπεδο, ο εναλλακτικός και ήπιος τουρισμός αναπτύσσεται από τους ντόπιους ή τους φορείς μιας περιοχής οι όποιοι προσέχουν η ανάπτυξη να μην επηρεάσει το φυσικό πλούτο της περιοχής τους, ενώ το οικονομικό κέρδος προσκομίζεται από τους ανθρώπους της τοπικής κοινωνίας και έτσι αποφεύγεται η εκμετάλλευση περιβάλλοντος και κατοίκων από εξωγενείς οικονομικούς παράγοντες όπως γίνεται και στο μαζικό τουρισμό.

Στον εναλλακτικό και ήπιο τουρισμό, οι ιδιαίτερες ασχολίες κ αγαπημένες δραστηριότητες και οι οικολογικές και πολιτισμικές ανησυχίες των τουριστών αποτελούν τα συστατικά στοιχεία του ταξιδιού. Οι ήπιες μορφές τουρισμού δίνουν την ευκαιρία στους φιλοξενούμενους μιας περιοχής και τους κατοίκους της να επικοινωνήσουν, να γνωριστούν και να μοιραστούν θετικές εμπειρίες από μια ζωή απλή και ήρεμη.

Ο εναλλακτικός τουρισμός δίνει βάση στον κοινωνικό και εκπαιδευτικό ρόλο ενός ταξιδιού και επιτρέπει θετικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και κοινά βιώματα μεταξύ των μελών διαφορετικών κοινωνιών (Αποστολόπουλος και Αράλη, 2009) (7). Με βάση άλλωστε τον McGhee «ο ήπιος τουρισμός αποτελεί σταθερό θεμέλιο πάνω στο οποίο οικοδομείται η στρατηγική που αντιμετωπίζει το φαινόμενο «τουρισμός»

και «κοινωνία» ως σύνολο. Η δύναμη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού εστιάζεται στην αλλαγή στάσης των ανθρώπων απέναντι στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον, καθώς και στην απόκτηση και ενίσχυση των εμπειριών που αποκομίζει ο τουρίστας από τον τουριστικό του προορισμό.

Η έννοια του εναλλακτικού τουρισμού είναι συνυφασμένη με τις ακόλουθες βασικές αρχές, οι οποίες προωθούν τις ήπιες μορφές τουρισμού και παραμερίζουν τις αρνητικές επιδράσεις του οργανωμένου γενικού τουρισμού (Αποστολόπουλος και Θεοδωροπούλου, 2005) (8).

- ü Ανάπτυξη αυτών των μορφών τουρισμού θα πρέπει να περιστρέφεται γύρω από τις δραστηριότητες εκείνες που σχετίζονται με τον τοπικό χαρακτήρα κάθε περιοχής, με το φυσικό πλούτο της, την ιστορία, τον πολιτισμό, και τους φυσικούς πόρους της.
- ü Ο εναλλακτικός και ήπιος τουρισμός και όσοι ωφελούνται από αυτόν θα πρέπει να συμβάλλουν στην ανάδειξη της περιοχής. Με την συντήρηση, διατήρηση, και αναπαλαίωση των ιστορικών μνημείων και κτισμάτων, αυξάνουν το εισόδημα τους και η εγκαταλελειμμένη γη αποκτά την χρησιμότητα της .
- ü Ο σχεδιασμός, η δημιουργία, και η διαχείριση νέων τουριστικών καταλυμάτων θα πρέπει να γίνονται όχι αυθαίρετα αλλά με μεθόδους φιλικές προς το περιβάλλον και χωρίς να το επιβαρύνουν αισθητικά
- ü Οι επενδύσεις στον τουρισμό θα πρέπει να στοχεύουν στην ενδυνάμωση της τοπικής οικονομίας ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να αναπτύσσονται σε μια ευρύτερη περιοχή στην περιφέρεια ώστε να μην προκαλείται συνωστισμός και εκτεταμένη καταστροφή στο περιβάλλον.

2.2 ΛΟΓΟΙ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η εξέλιξη στην εξωτερική μορφή του τουρισμού και στην κοινωνικοοικονομική του υπόσταση.

Τον 19^ο αιώνα ο τουρισμός άρχισε να γίνεται αντικείμενο σημαντικών εξελίξεων. Η πιο σημαντική εξέλιξη από αυτές ήταν το γεγονός ότι μεταφέρθηκε ως προνόμιο από τους κοινωνικά και οικονομικά ανώτερους, σε όλους τους ανθρώπους, τουλάχιστον στο δυτικό κόσμο. Σημαντικοί παράγοντες που συνέβαλαν σε αυτή την κατεύθυνση ήταν η τεχνολογική εξέλιξη στα μέσα μεταφοράς, η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας, η αστικοποίηση της ζωής που «γέννησε»

οικονομικά και περιβαλλοντικά προβλήματα και κυρίως η θεμελίωση των πληρωμένων διακοπών (κοινωνικός τουρισμός). Ο τελευταίος παράγοντας ήταν εκείνος που βοήθησε περισσότερο στη μετάβαση από τον «ελιτίστικο» στο σημερινό «γενικό» τουρισμό που αντιπροσωπεύει το 40%-50% των μετακινήσεων. Αυτή η μεταβολή συνετέλεσε παράλληλα στο να γίνει ο τουρισμός πηγή άντλησης πλούτου ως σύγχρονη «βιομηχανία χωρίς φουγάρα», μια έννοια που χαρακτηριστικά του έχει αποδοθεί.

Στον δυτικό κόσμο, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, ο τουρισμός αλλάζει, αυτή τη φορά ως προς το περιεχόμενό του. Η κλασική μορφή τουρισμού που κυριαρχούσε ήταν εκείνη όπου ο επισκέπτης δέχεται παθητικά, τις περισσότερες φορές, αυτά που του προσφέρονται κατά την διάρκεια των οργανωμένων διακοπών, που στρέφονται γύρω από τον ήλιο, τη θάλασσα και τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις. Η μορφή αυτή ανήκει στον γενικό τουρισμό και στις μέρες μας εμφανίζει ιδιαίτερη κάμψη καθώς όλο και λιγότεροι τουρίστες την επιλέγουν. Σε διεθνές επίπεδο, παρατηρείται κορεσμός σε παραδοσιακούς τόπους διακοπών, οι οποίοι χάνουν σταδιακά την παλιά τους αίγλη, ενώ οι τουρίστες στρέφουν το ενδιαφέρον τους σε διακοπές διαφορετικού περιεχομένου και ύφους. Υπό την επίδραση των παραπάνω αλλαγών, συμπεριλαμβανομένου του παραπάνω γεγονότος ότι οι ανάγκες των σύγχρονων ταξιδιωτών έγιναν πιο συγκεκριμένες, σε συνδυασμό με τις αυξανόμενες πιέσεις του οικολογικού κινήματος για την προστασία του περιβάλλοντος, δημιουργήθηκε η ανάγκη για νέες εξειδικευμένες μορφές τουρισμού. Οι νέες μορφές τουρισμού εμπεριέχουν τις επαγγελματικές απαιτήσεις και τις ιδιαίτερες ανάγκες μιας ηλικιακής ή κοινωνικής ομάδας. Έχουν επίσης ως περιεχόμενό τους τα ειδικά ενδιαφέροντα μιας κατηγορίας ανθρώπων (Αποστολόπουλος, 2000) (1).

2.3 ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ

Ο όρος «βιώσιμη ανάπτυξη» περιγράφει τη διαδικασία μετασχηματισμού, όπου η εκμετάλλευση των πόρων, η κατεύθυνση των επενδύσεων, ο προσανατολισμός της τεχνολογικής ανάπτυξης και οι προσαρμογές στο θεσμικό πλαίσιο εναρμονίζονται με τις μελλοντικές και τις σημερινές ανάγκες (WCER, 1987). Φυσικοί και ανθρωπογενείς πόροι καθώς επίσης και οι ίδιες οι ανθρώπινες κοινωνίες αποτελούν το κεφάλαιο πάνω στο οποίο χτίζεται το φαινόμενο τουρισμός. Καθώς ο τουρισμός βασίζεται στην «αξιοποίηση» των φυσικών και πολιτιστικών πόρων δημιουργεί πιέσεις –χρήσεις στους πόρους αυτούς, με αρνητικές πολλές

φορές επιπτώσεις και πιθανώς κινδύνους απώλειας, σημαντικής αλλοίωσης ή υποβάθμισής του (Buchholz, 1998)(2).

Στη λογική της αειφόρου ανάπτυξης, η βιωσιμότητα για τον τουρισμό προσεγγίζεται ως μια προσπάθεια πολύπλευρης αντιμετώπισης και διαρκούς εξισορρόπησης όλων των συστατικών στοιχείων του αναπτυξιακού της συστήματος στο χώρο. Η σημασία του χώρου για τον τουρισμό έγκειται αφενός στο γεγονός ότι στον ίδιο χώρο πραγματοποιούνται άρρηκτα συνδεδεμένες οι διαδικασίες παραγωγής και κατανάλωσης του τουριστικού προϊόντος και αφετέρου στο ότι οι τουριστικοί πόροι και οι τουριστική πρόσφορα και ζήτηση χαρακτηρίζονται από αλληλοεξαρτώμενες επιπτώσεις στο χώρο. Ο επιθυμητός βαθμός τουριστικής ανάπτυξης σχετίζεται άμεσα με τη φέρουσα ικανότητα του χώρου, η κρίσιμη χωρητικότητα του όποιου όταν ξεπεραστεί δημιουργεί διάφορα προβλήματα.

Η φέρουσα ικανότητα αφορά περισσότερο το φυσικό περιβάλλον και τα οικοσυστήματα του, η ευαίσθητη ισορροπία των οποίων διέπεται από εσωτερικούς μηχανισμούς, με μη αναστρέψιμες αντιδράσεις σε εξωτερικές ανθρώπινες ή άλλες δράσεις από αυτών. Η τουριστική χωρητικότητα καταδεικνύει τα μεγέθη των τουριστικών ροών και δραστηριοτήτων που μπορεί να υποστηρίξει και να αφομοιώσει μια περιοχή, χωρίς αρνητικές επιπτώσεις στο κοινωνικό, φυσικό, και το οικονομικό περιβάλλον της. Σύμφωνα με προτάσεις του Παγκοσμίου Οργανισμού Τουρισμού (WTO, 1983) η τουριστική χωρητικότητα θα πρέπει να διαφοροποιείται κατά περιοχή με βάση τον βαθμό προστασίας του περιβάλλοντος και τον τύπο της τουριστικής δραστηριότητας.

Βασικό πρόβλημα που προκαλεί ο τουρισμός είναι η υποβάθμιση και η φθορά των φυσικών και πολιτιστικών πόρων στους οποίους βασίζεται, όταν ξεπερνά τη μέγιστη χωρητικότητα, την αντοχή μιας περιοχής. Στα πλαίσια της παγκόσμιας περιβαλλοντικής συνειδητοποίησης νέες εναλλακτικές δραστηριότητες και μορφές τουρισμού γίνονται γνωστές και προτιμούνται, χωρίς όμως να υποκαθιστούν το μαζικό τουρισμό που εξακολουθεί να υφίσταται όσο το δυνατόν ελεγχόμενος.

Πρέπει να αναφερθεί ότι συχνά γίνεται δυσδιάκριτος ο διαχωρισμός των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, τόσο με τον μαζικό τουρισμό όσο και μεταξύ τους. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού διαφέρουν από τον μαζικό τουρισμό όταν:

- Είναι μικρής, ελεγχόμενης και ρυθμιζόμενης κλίμακας
- Ενισχύουν οικονομικά και κοινωνικά τις τοπικές κοινωνίες
- Ελαχιστοποιούν τις αρνητικές επιδράσεις στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον
- Έχουν ποικιλία δραστηριοτήτων σε ατομική βάση

- Στηρίζονται σε βιώσιμα πρότυπα ανάπτυξης.

Προκειμένου οι φυσικοί πόροι που είναι απαραίτητοι για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού να μην εξαντληθούν, πρέπει να διαχειρίζονται «ήπια». Η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού πρέπει να είναι σχεδιασμένη έτσι που να εξασφαλίζεται ο βιώσιμος χαρακτήρας της και να διαφοροποιείται, καθώς και να είναι προσαρμοσμένη στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στις ιδιαίτερες δραστηριότητες κάθε περιοχής (Ιατρού 2005) (3).

Οι μορφές αυτές χρησιμοποιούν ως επί το πλείστον ελαφρότερες υποδομές, προσαρμοσμένες στο περιβάλλον και έχουν την δυνατότητα να διαχέουν τις διάφορες τουριστικές δραστηριότητες στην ενδοχώρα, βοηθώντας ταυτόχρονα την τοπική αναπτυξιακή διαδικασία και την συγκράτηση των τοπικών πληθυσμών σε ορεινές και προβληματικές περιοχές. Απευθύνονται σε ομάδες ειδικών τουριστικών ενδιαφερόντων και αφορούν δραστηριότητες που δεν επηρεάζονται από τις εποχές του χρόνου. Διευρύνουν έτσι την τουριστική ζήτηση, αμβλύνουν την εποχικότητα και εμπλουτίζουν το τουριστικό προϊόν της χώρας.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αφορούν δραστηριότητες ή ομάδες δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στο χώρο ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους παραδείγματος χάριν: ορεινός τουρισμός, οικοτουρίστες, θρησκευτικός τουρισμός, πολιτισμικός τουρισμός, κ.τ.λ. Σε αντίθεση με τις ειδικές μορφές τουρισμού που προϋποθέτουν ειδικές συνθήκες και ειδικευμένη υποδομή (θαλάσσιος, χιονοδρομικός, συνεδριακός, αθλητικός τουρισμός), οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι μάλλον συνδυασμοί δραστηριοτήτων που μπορούν να λειτουργήσουν παράλληλα ή και συμπληρωματικά σε περισσότερες περιοχές ή ευρύτερες χωρικές ενότητες (Καλόκαρδου και Κραντονέλλης, 2005) (4).

2.4 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1) Αγροτουρισμός	12) Χειμερινός
2) Οικοτουρισμός	13) Αστικός
3) Εκθεσιακός	14) Περιηγητικός
4) Μορφωτικός	15) Πολιτισμικός
5) Αθλητικός	16) Συνεδριακός
	17) Τουρισμός σε
6) Τουρισμός υγείας	θεματικά πάρκα
7) Θαλάσσιος	18) Τουρισμός κινήτρων
8) Θρησκευτικός	19) Ορεινός
9) Οικολογικός	20) Λαϊκός
10) Τουρισμός	21) Εκπαιδευτικός
τρίτης ηλικίας	τουρισμός
11) Κοινωνικός	
τουρισμός	

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Ο αγροτουρισμός είναι εκείνος που επιζητεί την επαφή με την φύση, προκειμένου να έρθει σε επαφή με τους ντόπιους και να γνωρίσει έναν άλλο τρόπο ζωής. Οι αγροτουρίστες θεωρούνται πολυταξιδεμένοι και ανήκουν σε ένα ευρύ ηλικιακό φάσμα που συνθέτουν οικογένειες με παιδιά ως και ηλικιωμένοι. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό που διακρίνει τον αγροτουρισμό είναι ότι συνήθως έχουν υψηλό οικονομικό αλλά και μορφωτικό επίπεδο. Ο αγροτουρισμός είναι μια ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και υπερδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο, με την οποία ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να γνωρίσει τις αγροτικές περιοχές. Παράλληλα η δραστηριότητα αυτή φέρνει τον επισκέπτη σε επαφή με την φύση και κινητοποιεί τις παραγωγικές, πολιτισμικές και αναπτυξιακές δυνάμεις ενός τόπου συμβάλλοντας έτσι στην αειφόρο τουριστική ανάπτυξη.

ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Τα άτομα που προτιμούν οικοτουριστικές δραστηριότητες κατά την διάρκεια των διακοπών τους έχουν ορισμένα

παρόμοια κοινωνικά, ηλικιακά, οικονομικά και μορφωτικά στοιχεία που μας βοηθάνε να ορίσουμε ένα γενικό προφίλ για τον οικοτουρίστα. Σύμφωνα με έρευνα που έγινε το 1994 από μελέτη των αρχείων βορειοαμερικανικών ταξιδιωτικών γραφείων η TIES (THE INTERNATIONAL ECOTOURISM SOCIETY) κατασκευάστηκε το ακόλουθο προφίλ του οικοτουρίστα :

- Ηλικία: μέσος όρος 35 – 40
- Φύλο: 50% άνδρες και 50% γυναίκες
- Εκπαίδευση: το 82% ήταν ανωτέρου επιπέδου
- Σύνθεση Ταξιδιωτών: η πλειοψηφία των τουριστών απάντησε ότι το 60% προτιμά να ταξιδεύουν σε ζευγάρια, το 15% με την οικογένειά του και το 13% προτιμούν να ταξιδεύουν μόνοι
- Κόστος Ταξιδιού: είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν κάτι παραπάνω από τους κλασικούς τουρίστες
- Διάρκεια ταξιδιού: 8-14 ημέρες

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ: Αρχικά περιλαμβάνει τις ακόλουθες μορφές τουρισμού:

- Θεραπευτικός
- Θερμαλισμός (τουρισμός σε ιαματικές πηγές)
- Τουρισμός φυσικοθεραπείας
- Τουρισμός υγιεινής διαβίωσης
- Τουρισμός ομορφιάς (Σφακιανάκης 2000)(9)

Πρόκειται για ανθρώπους υγείας οι οποίοι είναι ικανοί να ταξιδέψουν και μάλιστα έχουν την διάθεση να συνδυάσουν τις ιατρικές υπηρεσίες που τους προσφέρονται με την δυνατότητα ανάρρωσης και διακοπών μακριά από το περιβάλλον τους. Τα οφέλη για την χώρα που υποδέχεται επισκέπτες που λαμβάνουν υπηρεσίες υγείας είναι πολλαπλά. Οι υπηρεσίες αυτές δεν είναι εποχικές, τα έσοδα για την χώρα υποδοχής είναι τεράστια λόγω του ότι ξοδεύουν τα διπλάσια σχεδόν χρήματα από ότι ένας απλός τουρίστας και τρίτον η χώρα υποδοχής γίνεται γνωστή για τις υπηρεσίες της και τοποθετείται στον παγκόσμιο χάρτη ως ιδιαίτερος προορισμός χάρη στις υπηρεσίες υγείας που προσφέρει.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Σύμφωνα με τον Robichaud ο θρησκευτικός τουρίστας είναι αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στον τουρίστα και τον προσκυνητή. Όταν τελειώσει τις θρησκευτικές του επισκέψεις απολαμβάνει τις ανέσεις του τουρισμού. Συχνά ταξιδεύουν από τον Σεπτέμβριο ως τον Ιούνιο που δεν υπάρχει αυξημένη κίνηση. Περιλαμβάνονται επισκέψεις σε εκκλησίες, μοναστήρια. Η χώρα μας είναι από τις λίγες χώρες που έχουν ανεπτυγμένο αυτό το είδος τουρισμού.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Αναπτύχθηκε στην Ελλάδα από το 1982. Ξεκίνησε με τη μορφή προγραμμάτων του Εθνικού Οργανισμού Τουρισμού (Ε.Ο.Τ) και ακολούθησαν φορείς όπως η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς κ.α. Απευθύνεται σήμερα σε άτομα κυρίως χαμηλού εισοδηματικού επίπεδου, καθώς το καταβαλλόμενο ποσό των συμμετεχόντων είναι συμβολικό ή μηδενικό. Χαρακτηριστικά αυτής της μορφής είναι ότι μπορεί να συνδυαστεί με άλλες μορφές όπως με τον αγροτουρισμό, τον οικοτουρίστα κ.τ.λ. Δεύτερον, μπορεί να λύσει το πρόβλημα της τουριστικής εποχικότητας, όταν τα προγράμματα του λαμβάνουν χώρα εκτός της περιόδου τουριστικής αιχμής. Δίνεται η ευκαιρία σε πολλά άτομα να ταξιδέψουν σε πολλά μέρη τα οποία δεν θα είχαν την οικονομική δυνατότητα να τα επισκεφτούν.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΕ ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΠΑΡΚΑ: Πρόκειται για οργανωμένα συμπλέγματα δραστηριοτήτων και υποδομών τα οποία έχουν ένα βασικό θέμα. Οι βασικές κατηγορίες θεματικών πάρκων είναι τα πάρκα διασκέδασης, τα ιστορικά πάρκα και τα πάρκα για σαφάρι. Υπάρχουν θεματικά πάρκα για παιδιά όπως στην Eurodisney, πάρκα με θέμα την τεχνολογία και κάποια που στοχεύουν στην αναβίωση της πολιτισμικής παράδοσης μιας περιοχής.

ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Είναι εκείνη η μορφή εναλλακτικού τουρισμού στην οποία ο τουρίστας επιλέγει να περάσει τις διακοπές του εν πλω, επιλέγοντας ως μέσο μετακίνησης και διαμονής ένα πλοίο. Η Ελλάδα πλεονεκτεί σε αυτή τη μορφή καθώς έχει 7.300 χιλιόμετρα ακτογραμμής και 3.000 νησιά με ακτογραμμή 7.700 χιλιόμετρα. Σημαντικά θαλασσιά σπορ :ιστιοπλοΐα, σερφινγκ, καταδύσεις, θαλάσσιο αερόστατο, ψάρεμα, κρουαζιέρες, κ.τ.λ. .

ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Βασική κατηγορία του χειμερινού τουρισμού είναι ο χιονοδρομικός τουρισμός (σκι) ο οποίος περιλαμβάνει το σκι καταβάσεων, το σκι ανωμάλου δρόμου και των δρόμων αντοχής. Περιλαμβάνονται επίσης επισκέψεις σε αξιοθέατα, αρχαιολογικούς χώρους κ.α.

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Στον μορφωτικό τουρισμό ο επισκέπτης επιδιώκει να κατανοήσει την ιστορία και την αρχαιολογία ενός τόπου, τον

λαό και τον τρόπο ζωής του, την πολιτιστική εξέλιξη, το φαγητό, και την τοπική παράγωγη, την μορφολογία της περιοχής.

ΛΑΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Είναι μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού που επιλέγουν άτομα χαμηλού εισοδήματος τα οποία ταξιδεύουν συνήθως με ιδιότητα μεταφορικά μέσα . Οι χώρες υποδοχής δημιουργούν φθηνά καταλύματα για να εξασφαλίσουν μια άνετη διαμονή στους τουρίστες.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ: Πρόκειται για μια ομάδα τουριστών με ήπιες και λογικές απαιτήσεις . Αναζητούν ψυχαγωγία, επαφή με τη φύση και τους ανθρώπους. Για την υποδοχή τους πρέπει να υπάρχει μια ελκυστική τουριστική προσφορά που να τους παρέχει ψυχαγωγικές εκδηλώσεις, προσαρμοσμένο εδεσματολόγιο και ιατρική περίθαλψη.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ –ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Ο εκπαιδευτικός τουρισμός σχετίζεται με την ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων και μουσείων, με την οργάνωση δικτύου περιπάτων σε αρχαιολογικούς χώρους, με την επίσκεψη σε αρχαιολογικά μνημεία. Χαρακτηριστικό αυτής της μορφής τουρισμού είναι ότι η εν λόγω αρχαιολογική δράση φέρει στοιχεία ρυθμιστικά (αειφορικότητας) και αναπτύσσεται με τέτοιο τρόπο ώστε όλη η τουριστική δραστηριότητα μπορεί να συνεχιστεί στο διηνεκές.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Ως συνεδριακός τουρισμός ορίζεται ο τουρισμός ο οποίος συνδέεται με την παρακολούθηση συνεδρίων, εκθέσεων κ.τ.λ. Ο συνεδριακός τουρισμός αντιπροσωπεύει μια σημαντική αγορά σε διεθνές επίπεδο. Η αγορά αυτή συνήθως αφορά επισκέπτες υψηλού εισοδήματος και εκπαιδευτικού υπόβαθρου οι οποίοι κινούνται σε καταλύματα υψηλών κατηγοριών, είναι διατεθειμένοι να ξοδέψουν αρκετά χρήματα αλλά απαιτούν και πολύ υψηλή ποιότητα παρεχόμενων υπηρεσιών.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO) θεωρεί πως πολιτιστικός τουρισμός είναι το ταξίδι που γίνεται με κίνητρο βασικά πολιτιστικό – περιλαμβάνοντας εκπαιδευτικές περιηγήσεις, θεατρικές παραστάσεις, φεστιβάλ, προσκυνήματα, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και μουσεία καθώς και τη μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος, του λαϊκού πολιτισμού και της τέχνης.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι πολιτιστικό τουρισμό έχουμε όταν ο επισκέπτης θέλει να κατανοήσει και να εκτιμήσει τον βασικό χαρακτήρα ενός τόπου και τον πολιτισμό του ως σύνολο περιλαμβάνοντας:

- Ø Την ιστορία και την αρχαιολογία
- Ø Τον λαό και τον τρόπο ζωής του

- Ø Την πολιτιστική εξέλιξη
- Ø Τις τέχνες και την αρχιτεκτονική
- Ø Το φαγητό, το κρασί και την τοπική παραγωγή
- Ø Την κοινωνική, οικονομική και πολιτική δομή
- Ø Τη μορφολογία της περιοχής
- Ø Τα διάφορα φεστιβάλ και εκδηλώσεις

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού εκτιμά ότι ο πολιτιστικός τουρισμός αναπτύσσεται με ρυθμό 15% τον χρόνο και ότι το 37% όλων των διεθνών ταξιδιών περιλαμβάνει ένα πολιτιστικό στοιχείο. Από το άλλο μέρος, ο μαζικός τουρισμός αναπτύσσεται με ρυθμό μόνο 8% τον χρόνο.

Σύμφωνα με τις έρευνες, το προφίλ των πολιτιστικών τουριστών (σε σχέση με εκείνο των τουριστών που ακολουθούν τον μαζικό τουρισμό) φαίνεται να έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά :

- Ηλικία 45ως 64 χρονών
- Οι γυναίκες είναι περισσότερες από τους άνδρες
- Μετά-δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Υψηλότερο εισόδημα
- Ξοδεύουν 10 ως 15% περισσότερα για κάθε ημέρα ταξιδιού
- Ξοδεύουν περισσότερα σε καταναλωτικά προϊόντα όπως σουβενίρ, χειροποίητα είδη, ρουχισμό κ.τ.λ.

Ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να αναπτυχθεί παράλληλα με άλλες τουριστικές δραστηριότητες άλλων μορφών τουρισμού όπως αγροτουρισμό, τουρισμό υπαίθρου, περιπατητικό, κ.α. Σε αυτές τις μορφές τουρισμού κάποιος μπορεί να βρει στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς και πλούτου. Αυτά τα στοιχεία μπορεί να περιλαμβάνουν αγροτικούς οικισμούς, ιστορικά μνημεία, χαρακτηριστικά αρχιτεκτονήματα(κάστρα, γέφυρες), μοναστήρια, τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλους κλπ.

Βέβαια για την ανάπτυξη του πολιτισμικού τουρισμού απαιτούνται και κάποιες άλλες ενέργειες όπως:

- Η ιεραρχημένη αναβάθμιση του μουσειακού, μνημειακού και αρχαιολογικού κεφαλαίου της χώρας

- Û Η εξασφάλιση της προσβασιμότητας, της επισκεψιμότητας και οργάνωσης των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων που θα ενταχθούν σε τουριστικά δίκτυα
- Û Η δημιουργία θεματικών πάρκων που αφορούν στον πολιτιστικό πόρο της εκάστοτε περιοχής
- Û Η ενίσχυση δράσεων τύπου RISE, (μεταξύ άλλων προωθείται η σύνδεση καινοτομίας –πολιτισμού), για τη δημιουργία πολύωρων ψηφιακής αναπαράστασης ιστορικών, μυθολογικών και άλλων πολιτιστικών σεναρίων.
- Û Η ενίσχυση, προβολή και καθιέρωση φεστιβάλ, πολιτισμικών θεσμών και άλλων σχετικών εκδηλώσεων.

Πυκνό πλέγμα αρχαιολογικών χώρων καλύπτει ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Μετά την δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους άρχισε να εκδηλώνεται αυξημένο ενδιαφέρον για την ανάδειξη της ελληνικής κληρονομιάς. Ανασκαφική δραστηριότητα παρουσιάστηκε ήδη από το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα τόσο από την ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία όσο και από τις ξένες αρχαιολογικές Σχολές (Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο). Η οργανωμένη και συστηματική αρχαιολογική δραστηριότητα κατά το β' μισό του 20^{ου} αιώνα είχε ως αποτέλεσμα να αναδειχθούν και να καταστούν επισκέψιμοι για το κοινό αρχαιολογικοί χώροι που καλύπτουν την περίοδο από την Παλαιολιθική εποχή έως τους νεώτερους χρόνους. Οι αρχαιολογικοί χώροι τελούν υπό την εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού μέσω των κατά τόπους Εφορειών της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Λειτουργούν με βάση συγκεκριμένο ωράριο, χειμερινό ή θερινό και για την είσοδο σε αυτούς απαιτείται η έκδοση εισιτηρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ

: Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO) θεωρεί πως πολιτιστικός τουρισμός είναι το ταξίδι που γίνεται με κίνητρο βασικά πολιτιστικό – περιλαμβάνοντας εκπαιδευτικές περιηγήσεις, θεατρικές παραστάσεις, φεστιβάλ, προσκυνήματα , επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και μουσεία καθώς και τη μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος, του λαϊκού πολιτισμού και της τέχνης.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι πολιτιστικό τουρισμό έχουμε όταν ο επισκέπτης θέλει να κατανοήσει και να εκτιμήσει τον βασικό χαρακτήρα ενός τόπου και τον πολιτισμό του ως σύνολο περιλαμβάνοντας:

- Ø Την ιστορία και την αρχαιολογία
- Ø Τον λαό και τον τρόπο ζωής του
- Ø Την πολιτιστική εξέλιξη
- Ø Τις τέχνες και την αρχιτεκτονική
- Ø Το φαγητό , το κρασί και την τοπική παραγωγή
- Ø Την κοινωνική , οικονομική και πολιτική δομή
- Ø Τη μορφολογία της περιοχής
- Ø Τα διάφορα φεστιβάλ και εκδηλώσεις

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού εκτιμά ότι ο πολιτιστικός τουρισμός αναπτύσσεται με ρυθμό 15% τον χρόνο και ότι το 37% όλων των διεθνών ταξιδιών περιλαμβάνει ένα πολιτιστικό στοιχείο. Από το άλλο μέρος , ο μαζικός τουρισμός αναπτύσσεται με ρυθμό μόνο 8% τον χρόνο.

Σύμφωνα με τις έρευνες, το προφίλ των πολιτιστικών τουριστών (σε σχέση με εκείνο των τουριστών που ακολουθούν τον μαζικό τουρισμό) φαίνεται να έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά :

- Ηλικία 45ως 64 χρονών
- Οι γυναίκες είναι περισσότερες από τους άνδρες
- Μετά-δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Υψηλότερο εισόδημα

- Ξοδεύουν 10 ως 15% περισσότερα για κάθε ημέρα ταξιδιού
- Ξοδεύουν περισσότερα σε καταναλωτικά προϊόντα όπως σουβενίρ, χειροποίητα είδη , ρουχισμό κ.τ.λ.

Ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να αναπτυχθεί παράλληλα με άλλες τουριστικές δραστηριότητες άλλων μορφών τουρισμού όπως αγροτουρισμό, τουρισμό υπαίθρου, περιπατητικό, κ.α. Σε αυτές τις μορφές τουρισμού κάποιος μπορεί να βρει στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς και πλούτου. Αυτά τα στοιχεία μπορεί να περιλαμβάνουν αγροτικούς οικισμούς , ιστορικά μνημεία, χαρακτηριστικά αρχιτεκτονήματα(κάστρα, γέφυρες), μοναστήρια, τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλους κλπ.

Βέβαια για την ανάπτυξη του πολιτισμικού τουρισμού απαιτούνται και κάποιες άλλες ενέργειες όπως:

- Η ιεραρχημένη αναβάθμιση του μουσειακού , μνημειακού και αρχαιολογικού κεφαλαίου της χώρας
- Η εξασφάλιση της προσβασιμότητας ,της επισκεψιμότητας και οργάνωσης των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων που θα ενταχθούν σε τουριστικά δίκτυα
- Η δημιουργία θεματικών πάρκων που αφορούν στον πολιτιστικό πόρο της εκάστοτε περιοχής
- Η ενίσχυση δράσεων τύπου RISE, (μεταξύ άλλων προωθείται η σύνδεση καινοτομίας –πολιτισμού) , για τη δημιουργία πολύωρων ψηφιακής αναπαράστασης ιστορικών, μυθολογικών και άλλων πολιτιστικών σεναρίων.
- Η ενίσχυση, προβολή και καθιέρωση φεστιβάλ ,πολιτισμικών θεσμών και άλλων σχετικών εκδηλώσεων.

3.2 ΑΙΤΙΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΠΡΟΗΛΘΕ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Οι αιτίες από τις οποίες προήλθε ο πολιτιστικός τουρισμός θα μπορούσαν να καταγραφούν ως εξής:

- § Από το μεγάλο ρεύμα τουριστών που ήρθε στη χώρα μας τη δεκαετία του `70. Ήταν άνθρωποι που ανακάλυπταν το ζεστό ήλιο και τη γαλάζια θάλασσα, πράγματα τα οποία έλειπαν από τις χώρες τους.

- § Η χώρα μας έχει σπουδαία πολιτιστική ιστορία. Σε όλους τους τόπους μας υπάρχουν στοιχεία παλαιότερων πολιτισμών
- § Η ανάπτυξη του εσωτερικού πολιτισμού στράφηκε και σε μη πολιτιστικά στοιχεία όπως την ηλιοθεραπεία, το μπάνιο στη θάλασσα και το φαγητό
- § Οι τουρίστες επιδιώκουν να γνωρίσουν το πολιτισμό της χώρας που επισκέπτονται, όπως για παράδειγμα μνημεία, έθιμα, μορφές τέχνης κτλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

4.1 Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει διεθνώς ένα συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον για τηλεοπτικά προγράμματα που έχουν σχέση με την ιστορία και τον πολιτισμό. Η αύξηση στην κυκλοφορία ανάλογων περιοδικών και βιβλίων είναι εντυπωσιακή, όπως και η αύξηση στις επισκέψεις σχετικών ιστοσελίδων στο διαδίκτυο. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν και τις τάσεις στα ενδιαφέροντα όλο και μεγαλύτερου ποσοστού του πληθυσμού. Οδηγούν, όμως, και σε μεγάλες αλλαγές στον τρόπο που αντιμετωπίζεται η ιστορία και ο πολιτισμός.

Όπως ανακοίνωσε τον Ιανουάριο του 2005 ο διευθυντής του μουσείου του Λούβρου, το μουσείο ετοιμάζεται για την υποδοχή ενός μεγάλου αριθμού επισκεπτών, που ενδιαφέρονται να δουν τους χώρους, τους οποίους περιγράφει ο Dan Brown στο βιβλίο του «Κώδικας Ντα Βίντσι» - το παγκόσμιο μπεστ σέλερ του 2004. Η ετοιμασία περιλαμβάνει και ενέργειες που θα κάνουν πιο «ζωντανό» το πιο παραδοσιακό μουσείο της Γαλλίας.

Η παθητική προσέγγιση μνημείων και έργων τέχνης δεν είναι πια ικανοποιητική. Ο πολιτιστικός τουρίστας δεν ικανοποιείται από αυτό που μέχρι σήμερα έχουμε συνηθίσει στην Ελλάδα. Δεν είναι αυτός που θα επισκεφθεί ένα μουσείο για να δει έργα τέχνης, διαβάζοντας απλώς κάποιες λεζάντες (συνήθως κακογραμμένες και με τόσο μικρά γράμματα, που χρειάζονται γυαλιά για να διαβαστούν). Δεν είναι αυτός που θα επισκεφθεί έναν αρχαιολογικό χώρο, μαζί με ένα γκρουπ, ακούγοντας στα πεταχτά κάποιες κοινότυπες κουβέντες από ένα ξεναγό. Δεν είναι αυτός που αρκείται σε μερικά ονόματα που συνοδεύονται από αντίστοιχες χρονολογίες. (Ξέρει ήδη πολύ περισσότερα πριν έρθει).

Πολιτιστικός τουρίστας είναι αυτός που θέλει πραγματικά να καταλάβει έναν τόπο, που θέλει να νιώσει την ιστορία του. Είναι αυτός που θέλει να αισθανθεί ότι ζει μέσα σε έναν άλλο πολιτισμό, που θέλει την εμπειρία μιας πολιτιστικής «περιπέτειας». Είναι αυτός που θέλει να συγκρίνει το σήμερα με το χθες, να κατανοήσει τους λόγους των αλλαγών και της εξέλιξης.

4.2 Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

Το φαινόμενο της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης έχει τις ρίζες του στην χρονική περίοδο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Σκοπός της ήταν να αναδομήσει την κατεστραμμένη από τον πόλεμο Ευρώπη και να αποτρέψει τις συγκρούσεις μεταξύ των κρατών που έχουν την ίδια ιστορία και γεωγραφία, διατηρώντας ταυτόχρονα την ταυτότητα τους, την γλώσσα και τον πολιτισμό τους.

Με αυτό το ιδεώδες, δημιουργήθηκε αυτό που γνωρίζουμε ως Ευρωπαϊκή Ένωση και θεσμοθετήθηκε από τέσσερις βασικές συνθήκες:

- Τη Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας άνθρακα και χάλυβα
- Τη Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΣΕΚ)
- Τη Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ)
- Τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι τέσσερις αυτές συνθήκες έθεσαν τις βάσεις για μία ειρηνική συνύπαρξη των κρατών, με τη συνειδητοποίηση ότι προϋπόθεση για την μελλοντική ανάπτυξη ήταν η ενότητα.

Στην Ένωση παρέχονται όλα τα απαραίτητα μέσα για την εφαρμογή των δικαιοδοσιών της και την πραγματοποίηση των στόχων της, όπως για παράδειγμα:

- να προάγει την ενοποίηση της Ευρώπης,
- να βελτιώσει τις συνθήκες εργασίας και διαβίωσης των πολιτών της,
- να επιφέρει οικονομική ανάπτυξη, εμπορική ισορροπία και ελεύθερο ανταγωνισμό
- Να μειώσει τις οικονομικές ανισότητες μεταξύ των περιοχών
- Να βοηθήσει τα αναπτυσσόμενα κράτη
- Να εξασφαλίσει ειρήνη και ελευθερία.

Στον αναπτυγμένο κόσμο οι άνθρωποι ταξιδεύουν αρκετά συχνά για διάφορους λόγους. Για διακοπές ή για επαγγελματικό σκοπό, για να επισκεφθούν φίλους, ή για να γνωρίσουν νέους τόπους, για να ξεκουραστούν ή για να ανεβάσουν ταχύτητα, οι άνθρωποι πάντα έχουν λόγο για να ταξιδέψουν.

Όπως είναι εύκολα κατανοητό, λόγω των πολλών και ετερογενών απαιτήσεων, ο τουρισμός αποτελεί μια βιομηχανία με πολλές ιδιαιτερότητες, αφού σίγουρα καμία λύση δεν μπορεί να καλύψει όλες τις ανάγκες. Από την άλλη μεριά, πρόκειται για μια βιομηχανία υπηρεσιών στην οποία ο ανθρώπινος παράγοντας παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην πελατειακή εμπειρία και ικανοποίηση. Η τουριστική βιομηχανία αποτελεί

μια από τις μεγαλύτερες του κόσμου, με την Ευρώπη να κατέχει πρωταγωνιστικό ρόλο.

Ο τουρισμός στις μέρες μας αποτελεί μια κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα για την Ελλάδα αλλά και για πολλές χώρες. Ο ρόλος του για την οικονομική ανάπτυξη αναμένεται να μεγαλώσει περαιτέρω στο μέλλον καθόσον ο ελεύθερος χρόνος, οι διακοπές και η αναψυχή, κερδίζουν μια κεντρική θέση στις σύγχρονες κοινωνίες. Κατά τις δυο τελευταίες δεκαετίες ο τουρισμός έχει αποδείξει καθαρά ότι έχει τη δυνατότητα να δημιουργεί πλούτο και οικονομική άνθηση για ολόκληρες περιφέρειες και προορισμούς, καθώς και θέσεις εργασίας και ευημερία για τους κατοίκους τους. Περιοχές και τόποι στηρίζονται ή προσβλέπουν σε αυτόν για το μέλλον τους.

Η ανάπτυξη του αυτή δεν είναι χωρίς συνέπειες. Συνοδεύεται και από την αύξηση των πιέσεων που ασκούνται, ιδιαίτερα στους τοπικούς περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς πόρους, όπως και στις υποδομές.

Το πρόβλημα εμφανίζεται οξυμένο όπου αυτή η ανάπτυξη γίνεται άναρχα και απρογραμματίστα. Έτσι, οι τοπικές αρχές βρίσκονται μπροστά σε μια πραγματική πρόκληση που καλούνται να διαχειριστούν.

Η κυριότερη πρόκληση για την τουριστική οικονομία και τους προορισμούς είναι η διαχείριση της τουριστικής δραστηριότητας –με δεδομένη την περαιτέρω ανάπτυξή της κατά τα επόμενα χρόνια – έτσι ώστε να διασφαλίζεται ότι δεν υπερβαίνει τα όρια των διαθέσιμων πόρων καθώς και τις δυνατότητες αναπαραγωγής των εν λόγω πόρων.

Καθώς ο τουρισμός στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην περιβαλλοντική, πολιτιστική και κοινωνική ποιότητα,- εάν δεν υπάρχει η δέουσα διαχείριση – κινδυνεύει να επιδεινώσει ή ακόμα και να καταναλώνει τη δική του βάση πόρων παραγωγής εσόδων και επομένως να καταστεί οικονομικά και κοινωνικά μη βιώσιμος. Η βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού σήμερα συνδέεται περισσότερο με την ανάπτυξη της ποιότητας παρά της ποσότητας.

Για όλο τον κόσμο, ο τουρισμός αποτελεί μία σημαντική ευκαιρία και εναλλακτική δυνατότητα για τις περιοχές σε οικονομική καθυστέρηση ή παρακμή. Μπορεί να αποτελέσει μία πηγή οικονομικής δραστηριότητας με τεράστιο δυναμικό κοινωνικής και επιχειρηματικής ανάπτυξης καθώς και απασχόλησης. Με τη μετατροπή της οικονομικής βάσης μπορεί να καθιερωθεί ένα νέο παραγωγικό σύστημα, με περισσότερο μέλλον και ποιότητα ζωής. Σε ολόκληρη την Ευρώπη βρίσκονται σε εξέλιξη διάφορα σχέδια τουριστικής ανάπτυξης ολόκληρων περιοχών με αλλαγή ακολουθούμενης στρατηγικής, προσανατολισμού και προτύπου περιοχής. Η κεντρική επιλογή τους είναι ένας ποιοτικός τουρισμός που ενσωματώνει και βασίζεται στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Ο ανταγωνισμός σε

αυτό το επίπεδο θα ενταθεί στο μέλλον, αφού νέοι ποιοτικοί και δυναμικοί προορισμοί θα προστίθενται διαρκώς.

Ο τουρισμός είναι μια ευαίσθητη δραστηριότητα και επηρεάζεται από διεθνείς και μη ελέγξιμες καταστάσεις. Οι πρόσφατες κρίσεις σε θέματα ασφάλειας και ο φόβος στον τομέα της υγείας προξένησαν συγκεχυμένες αντιδράσεις και προκάλεσαν αλλαγές στα μοντέλα τουρισμού και στη ζήτηση. Ο φόβος για την ασφάλεια και τα αυστηρότερα μέτρα ασφαλείας, καθιστούν λιγότερο εύκολα τα ταξίδια και με μεγαλύτερες επιβαρύνσεις. Συνήθως πολλές ευρωπαϊκές χώρες προσπαθούν να κρατήσουν τους τουρίστες στο εσωτερικό.

4.3 ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

Ο τουρισμός επιδρά στον πολιτισμό και τις διάφορες εκδηλώσεις του. Οι επιδράσεις αυτές εντοπίζονται παρακάτω:

1. Η εμπορευματοποίηση του τουρισμού: Οι τουριστικές επιχειρήσεις αναβαθμίζουν τα προγράμματά τους, οι κρατικές υπηρεσίες έχουν οικονομικά οφέλη και οι τουρίστες –καταναλωτές πληρώνουν το τίμημα.
2. Η ευαισθητοποίηση των πολιτών: Η σπουδαιότητα ενός χώρου ή μνημείου από τους τουρίστες, δημιουργεί στους ντόπιους κατοίκους νέα κοινωνικοψυχολογικά δεδομένα. Η ευαισθητοποίηση αυτή μεταλλάσσει σε πραγματική αγάπη, αφού μέσω των πολιτιστικών δεδομένων γίνεται παγκοσμίως γνωστή η περιοχή τους.
3. Η κρατική αξιοποίηση μνημείων και χώρων πολιτισμού: Γίνεται εμφανής από την στιγμή που οι τουρίστες εκδηλώνουν εμπράκτως το πολιτιστικό ενδιαφέρον τους. Η κρατική πολιτική του υπουργείου πολιτισμού σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες προστρέχουν ευκολότερα και γρηγορότερα από την στιγμή που ο τουρισμός κάνει την εμφάνισή του.
4. Τα πολιτιστικά εθνικά ή διακρατικά προγράμματα: Κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου οργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις που προβάλλουν στοιχεία του τοπικού πολιτισμού, την ιστορία, την παράδοση και τη λαογραφία του τόπου σε αρκετά θέματα τα οποία επιβάλλουν την ιστορικότητα της κάθε χώρας. Ακόμα υπάρχουν ειδικά προγράμματα που αφορούν τον πολιτισμό γενικά όπως: ανακαινίσεις παραδοσιακών οικισμών, αναπαλαιώσεις κτιρίων, επαναλειτουργία αρχαίων θεάτρων κ.τ.λ.
5. Οι φθορές αρχαιολογικών χώρων και μνημείων: Σε αντίθεση με το παρελθόν που ο τουρισμός δεν είχε πολύ ζήτηση, σήμερα η μαζική ροή επισκεπτών στα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους και η

ποιότητα του τουρισμού προκαλεί σοβαρές καταστροφές. Αυτό το γεγονός έχει οδηγήσει την πολιτεία στο να λάβει συγκεκριμένα μέτρα για την προστασία αυτών των χώρων όπως: την τεχνολογική υποστήριξη της θερμοκρασίας, της υγρασίας, του εδάφους, της δημιουργίας ειδικών χώρων προσπέλασης των επισκεπτών, της απαγόρευσης της φωτογράφισης κ.τ.λ.

Τέλος ο πολιτισμός καθορίζει σε μεγάλο βαθμό και τον τρόπο ζωής και τις αξίες και την προσωπικότητα των πολιτών κάθε έθνους, επηρεάζοντας και τις όποιες αγοραστικές αποφάσεις τους.

4.4 ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ

Ο τουρισμός φαίνεται να αλλοτριώνει και να αστικοποιεί την πολιτιστική ζωή των νησιών . Ο τουρισμός έπαιξε σημαντικό ρόλο στη χώρα μας ως προς την επιβολή του αστικού τουρισμού στον αγροτικό τομέα. Εκφράσεις αυτής της αλλοτρίωσης είναι :

- Η αδιαφορία για τις τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις (ντόπια πανηγύρια και γιορτές). Οι κύριες αιτίες είναι :
  - Η αλλαγή του τρόπου ζωής
  - Οι οικονομικοί λόγοι
  - Η μείωση του πληθυσμού
  - Η μειωμένη συμμετοχή των νέων σε εκδηλώσεις.
- Η προτίμηση της ταβέρνας αντί για το γλέντι
- Η στροφή σε μορφές διασκέδασης όπως τα μπαρ.

4.5 ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

Ο σύγχρονος τουρισμός εμφανίζει μια τάση αναζήτησης εξωτικών, περιβαλλοντικών και πολιτισμικών περιοχών, με αποτέλεσμα την αύξηση ταξιδιών σε περιοχές όπως η Ευρώπη, η Ασία, η Αφρική και οι Ηνωμένες Πολιτείες. Οι περισσότερες από αυτές τις περιοχές έχουν θεσμικά και πολιτισμικά συστήματα αξιών και οργάνωσης της κοινωνικής ζωής τελείως διαφορετικά από τις χώρες των τουριστών. Σημαντικοί παράμετροι τα ήθη, τα έθιμα, η θρησκεία, οι τρόποι συμπεριφοράς, ο τοπικός πολιτισμός.

Οι τουρίστες προέρχονται συνήθως από χώρες ανεπτυγμένες, με πλούσιο πολιτισμό και υψηλή τεχνολογική ανάπτυξη. Για τους ντόπιους υπάρχουν διαφορές στα ήθη τα έθιμα και τη θρησκεία επειδή θεωρούν ότι οι τουρίστες προσπαθούν να αλλάξουν τον πολιτισμό τους και αυτό φαίνεται ορισμένες φορές από την συμπεριφορά τους, η οποία δε συμβαδίζει με τα τοπικά ήθη και έθιμα. Επίσης η ανάπτυξη υποδομών τουρισμού αλλά και η απασχόληση σε αυτές ομάδων πληθυσμού όπως γυναίκες μπορεί να γίνει αιτία για τοπική δυσφορία. Η συνάντηση των τουριστών με τους ντόπιους σε χώρες που εμφανίζουν διαφορές στο θεσμικό και πολιτισμικό πλαίσιο από τις χώρες προέλευσης των τουριστών είναι άρα δυσχερής και η έκβασή της εξαρτάται από αρκετές προϋποθέσεις . Και η κυριότερη είναι ο σεβασμός των τοπικών πολιτισμικών και κοινωνικών ιδιομορφιών των κοινωνιών αυτών από τους τουρίστες.

Η συνεύρεση λοιπόν των τουριστών με τους κατοίκους της Ηπειρωτικής Ελλάδας είναι δύσκολη και για αυτό το λόγο παρουσιάζονται και πολλές επιπτώσεις στα πολιτιστικά δεδομένα όπως:

1. Διαφοροποιήσεις λόγω αλλαγής των καταναλωτικών προτύπων: Τα ξένα πρότυπα στερούν από την τοπική κοινωνία όλα τα παραδοσιακά της στοιχεία και αλλάζουν τα ήθη και τα έθιμα, τα κοινωνικά πρότυπα και τους θεσμούς. Οι λόγοι εγκατάλειψης των τοπικών εθίμων δεν οφείλονται μόνο στην εμπορικοποίησή τους . Ένας σημαντικός λόγος σχετίζεται με τους ρυθμούς απασχόλησης που επιβάλλει ο οργανωμένος τουρισμός και οι οποίοι δεν επιτρέπουν την ύπαρξη ελεύθερου χρόνου στους ντόπιους. Πολλές φορές συμπίπτουν με την τουριστική περίοδο και έτσι πολλοί ντόπιοι δεν μπορούν να εγκαταλείψουν τις εργασίες τους.
2. Έντονη πολιτιστική διαμάχη: Η συνύπαρξη διαφορετικών πολιτιστικών προτύπων δημιουργεί ένα νέο πολιτισμό με αποτέλεσμα να χαθούν τα τοπικά ήθη και έθιμα και η τοπική μακρόχρονη παράδοση.
3. Ξενομανία : Η εμφάνιση της τουριστικής δραστηριότητας οδηγεί σε οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές και εξαιτίας αυτού αντιγράφονται ξένα πρότυπα από περισσότερο ανεπτυγμένες χώρες γιατί οι ντόπιες κοινωνίες πιστεύουν ότι είναι καλύτερες. Οι μεγαλύτερης ηλικίας άνθρωποι διατηρούν τη σχέση τους με τις τοπικές παραδόσεις και τα έθιμα. Σε αντίθεση οι νέοι θεωρούν ότι όλες αυτές οι εκδηλώσεις σχετίζονται με ένα παρελθόν που είναι παραχωρημένο, ενώ το παρών είναι σύγχρονο και μοντέρνο. Οι νέοι καταγράφουν με αυτές τις απόψεις τους μια νέα κοινωνική και πολιτισμική δομή με διαφορετικές αξίες και συνθήκες ζωής όπου ο

τοπικός πολιτισμός επηρεάζεται από την αστικοποίηση που επικρατεί σε αυτές τις περιοχές .

4. Γλωσσολογικές επιδράσεις: Οι νέοι εμφανίζονται πρωτοπόροι στην υιοθέτηση πολιτισμικών προτύπων από τους τουρίστες ιδιαίτερα σε ένα ευαίσθητο χώρο: τη γλώσσα. Σε πολλές τουριστικές περιοχές έχει επικρατήσει ανάμεσα στους νέους μια ιδιότυπη διάλεκτος η οποία είτε χρησιμοποιείται από άτομα που ασχολούνται με τις τουριστικές επιχειρήσεις είτε από τους νέους οι οποίοι δεχόμενοι ξένα γλωσσικά στοιχεία προς αυτούς, διαμορφώνουν μια νέα τουριστική γλώσσα με σκοπό τη χρησιμοποίησή της στις σχέσεις με τους αλλοδαπούς τουρίστες. Η επικράτηση όμως της τουριστικής διαλέκτου έχει μια ευρύτερη σημασία για τον τοπικό πολιτισμό διότι λειτουργεί ως ένας δίαυλος της ευρύτερης πολιτισμικής ομογενοποιήσεως των περιοχών που έχουν οργανωμένο μαζικό τουρισμό και συμβάλει στην ανάπτυξη γλωσσικών στερεοτύπων ανάμεσα στους νέους που επηρεάζουν και τη σχέση τους με τους τουρίστες. Η διαμόρφωση με αυτόν τον τρόπο μιας κοινής γλώσσας οδηγεί σε αποστάσεις τους ντόπιους από τους τουρίστες αφού συχνά χρησιμοποιούν αυτό το γλωσσικό ιδίωμα ως ένα ιδιόμορφο κώδικα συνεννόησης, με αποτέλεσμα να ενισχύεται η δυσπιστία (Λιαλιάμος Γ. 1996)(13).

4.6 ΙΣΠΑΝΙΑ

Η Μαδρίτη είναι η βασίλισσα της Ισπανίας, δεσπόζει στο κέντρο της Ιβηρικής χερσονήσου, χτισμένη στις όχθες του ποταμού Μανθανάρες. Έγινε πρωτεύουσα της Ισπανίας το 1561 επί βασιλείας Φιλίππου του 2^{ου} και από τότε αναπτύχθηκε γοργοί Μαδρίτη είναι ένα μεγάλο μουσείο. Επιβλητικά κτίρια, μνημεία, εκκλησίες και πάρκα με την ισπανική σημαία πάντα σε δεσπόζουσα θέση.

Εικόνα 1. Prado museum (ΙΣΠΑΝΙΑ).

Πηγαίνοντας στη Μαδρίτη αξίζει να επισκεφτεί κανείς τα σημαντικότερα αξιοθέατα της χώρας αυτής :

- Βασιλικά Ανάκτορα: Το βασιλικό ανάκτορο της Μαδρίτης βρίσκεται σε ένα ύψωμα με θέα στον ποταμό Μάνθανες. Χρησιμοποιούνταν από τη βασιλική οικογένεια ως το 1931. Ο σημερινός βασιλιάς Χουάν Κάρλος κατοικεί στο ανάκτορο Θαρθουέλα. Επίσης χρησιμοποιούνται για επίσημες εκδηλώσεις και άξια επίσκεψης χαρακτηρίζονται η Τραπεζαρία, το δωμάτιο πορσελάνης, οι αίθουσες Γκασπαρίνι και η αίθουσα του θρόνου.
- Βασιλική Ακαδημία Καλών Τεχνών: Σε αυτή την ακαδημία φοίτησαν ο Νταλί και ο Πικάσο. Στην πινακοθήκη της εκτίθεται μια μεγάλη συλλογή έργων, ανάμεσα τους και κάποια εξαιρετικά σχέδια του Ραφαήλ και του Τιτσιάνο .
- Καθεδρικός Ναός της Μαδρίτης: κατασκευάστηκε το 1879 αλλά ολοκληρώθηκε μόλις το 1993 και στη συνέχεια καθαγιασθηκε από τον πάπα.
- Prado museum: Το πιο διάσημο και το πιο φημισμένο μέλος του χρυσού τριγώνου της τέχνης γνωστό για τους εντυπωσιακούς πίνακες όπως του Diego Velazquez “Las manias” και του

Francisco de Goya “La mama vested”. Στο μουσείο Reina Sofia Museum όπου η Guernica του Pablo Picasso είναι αναρτημένη από τότε που επέστρεψε στην Ισπανία από την Νέα Υόρκη πριν δυο δεκαετίες περίπου.

- Μουσείο κέρινων ομοιωμάτων : Το μουσείο κέρινων ομοιωμάτων περιλαμβάνει 450 περίπου κέρινα ομοιώματα προσωπικοτήτων από την Ισπανία και αλλού. Τα περισσότερα παρουσιάζονται σε συγκεκριμένο σκηνικό : το ομοίωμα του Μιγκέλ Θερβάντες συγγραφέα του Δον Κιχώτη, την ώρα που κάθεται σε ένα γραφείο ενώ πίσω του υπάρχουν ανεμόμυλοι. Επίσης υπάρχει αναπαράσταση του περίφημου πίνακα του Γκόγια, «3^η Μαρτίου » .
- Πλάθα δε Εσπάνια: Η Πλάθα δε Εσπάνια είναι ένα πολυσύχναστο σταυροδρόμι και δημοφιλής τόπος συνάντησης. Το 18^ο και 19^ο αιώνα η πλατεία καταλαμβάνονταν από στρατώνες οι οποίοι είχαν χτιστεί εδώ για να βρίσκονται κοντά στα Βασιλικά Ανάκτορα . Η Πλάθα δε Εσπάνια απέκτησε τη σημερινή της μορφή επί Φράνκο, όταν κατασκευάστηκε το ογκώδες edificio Εσπάνια. Στην ανατολική πτέρυγα στεγάζεται σήμερα το ξενοδοχείο Holiday Inn Crowne Plaza.

4.7 ΓΑΛΛΙΑ

Πρωτεύουσα της Γαλλίας είναι το Παρίσι, η επονομαζόμενη «πόλη του φωτός» από τότε που φωτίστηκαν οι κύριες λεωφόροι του με φανούς γκαζιού το 1828 και της περιφέρειας Ιλντ Φρανς. Περιλαμβάνει την πόλη του Παρισιού και τα περίχωρα και βρίσκεται σε ένα λεκανοπέδιο. Ο συνολικός πληθυσμός ξεπερνά τα 13.000.000 και έτσι είναι μια από τις μεγαλύτερες πόλεις της Ευρώπης και του κόσμου.

Εικόνα 2. Πύργος του Eiffel (Γαλλία)

Είναι η πολιτιστική πρωτεύουσα της Γαλλίας και έδρα πολλών οργανισμών όπως η ΟΥΝΕΣΚΟ. Πηγαίνοντας στο Παρίσι μπορεί να επισκεφτεί κάποιος τα πιο σημαντικά του αξιοθέατα όπως:

- Ø Μουσείο της Orangerie :εδώ βρίσκεται η κορυφαία δουλειά του Claude Monet, τη σειρά με τα νούφαρα, η οποία κοσμεί τις οβάλ αίθουσες του ισόγειου του μουσείου. Η σειρά αυτή φιλοτεχνήθηκε στον κήπο του ζωγράφου .Στα έργα του μουσείου περιλαμβάνεται η εξαιρετική συλλογή Γουόλτερ-Γκνυιόμ με έργα καλλιτεχνών όπως Σουιτών και 14 έργα του Σεζάν, όπως τη Μαντάμ –Σεζάν.
- Ø Καθεδρικός Ναός Νοτρ-Νταμ (Παναγίας των Παρισίων): Αριστούργημα της γοτθικής αρχιτεκτονικής, ο καθεδρικός ναός της Νοτρ-Νταμ χτίστηκε από τον 12^ο μέχρι τον 14 αιώνα και η ιδέα του συλήθηκε από τον Maurice de Sully. Ταυτόχρονα αποτελεί και το σημείο 0 της πόλης του Παρισιού από το οποίο μετρούνται όλες οι αποστάσεις. Ο Πάπας Αλέξανδρος Γ' έθεσε το θεμέλιο λίθο του ναού το 1163 και ολοκληρώθηκε έπειτα από 170 χρονιά.
- Ø Πύργος του Άιφελ: Κατασκευάστηκε για την διεθνή έκθεση του 1889 ως μια προσωρινή παρέμβαση στον ουρανό του Παρισιού, από

τον Γκούσταβ Άιφελ για το οποίο επικρίθηκε ανελέητα στις μέρες του .Πρόσφατα ανακαινίστηκε και τοποθετήθηκε νέος φωτισμός και αποτελεί πλέον το σήμα κατατεθέν της πόλης του Παρισιού.

- Ø Η Αψίδα του Θριάμβου: Ο Ναπολέων, μετά την νίκη του στα Αούστερλιτς το 1805, υποσχέθηκε στους άντρες του ότι όταν επέστρεφαν στην πατρίδα θα επέστρεφαν κάτω από αψίδες θριάμβου. Σήμερα η ύψους 50μ. αψίδα αποτελεί το σημείο εκκίνησης παρελάσεων και εορτασμών.
- Ø Μουσείου Λούβρου: Το κτίριο στο οποίο σήμερα του Λούβρου χτίστηκε το 1190 από το βασιλιά Φίλιππο-Αύγουστο και αρχικά χρησίμευε ως φρούριο για την προστασία του Παρισιού από τους Βίκινγκ. Με το πέρασμα των χρόνων και των βασιλέων προστέθηκαν νέα κομμάτια. Πιο πρόσφατη προσθήκη είναι η γυάλινη πυραμίδα στο κεντρικό προαύλιο, από την οποία ο επισκέπτης εισέρχεται στο μουσείο .8 είναι τα τμήματα στα οποία χωρίζεται η συλλογή του Λούβρου : εκθέματα από την Ανατολή, Ισλαμική τέχνη, Αιγυπτιακές αρχαιότητες, Ελληνικές, Ετρουσκικές και Ρωμαϊκές αρχαιότητες, πίνακες ζωγραφικής, γλυπτά, έργα τέχνης, σκίτσα μέχρι το 1848. Εδώ φιλοξενούνται έργα όπως η Μόνα Λίζα του Λεονάρντο Ντα Βίντσι, η Αφροδίτη της Μήλου, η αυτοπροσωπογραφία του γερμανού Άλμπρεχτ Ντύρερ, η Σταύρωση μετά Δωρητών του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, ο Κώδικας νόμων του βασιλιά της Βαβυλωνίας Χαμουραμί.
- Ø Μουσείο Πικάσο: Το μουσείο του Πικάσο εγκαινιάστηκε το 1986 από το γαλλικό κράτος το οποίο είχε κληρονομήσει πολλά έργα του διάσημου Ισπανού καλλιτέχνη έναντι φόρων, αφού το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του έζησε στη Γαλλία. Το μουσείο στεγάζεται στο μέγαρο Σαλέ, ένα αρχοντικό του 17^{ου} αιώνα στο Μαρέ. Η συλλογή περιλαμβάνει έργα από την γαλάζια, ροζ, και κυβιστική περίοδο της καλλιτεχνικής εξέλιξης του Πικάσο.

4.8 ΙΤΑΛΙΑ

Πρωτεύουσα της Ιταλίας είναι η Ρώμη. Είναι ο πολυπληθέστερος δήμος της Ιταλίας με 2.705.603 κατοίκους. Μέσα στα όριά της κατατάσσεται το Βατικανό, που είναι η έδρα της Καθολικής Εκκλησίας και του Πάπα. Είναι μια πόλη με σπουδαία ιστορία και αξιοσημείωτη προσφορά στην επιστήμη, τον πολιτισμό και τις τέχνες. Γι' αυτό το λόγο καθώς και για τα πολυάριθμα και εξαιρετικής ομορφιάς μνημεία της έχει αποδοθεί η προσωνυμία «αιώνια πόλη» και το ιστορικό της κέντρο έχει

καταχωρηθεί στη λίστα των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ από το 1982.

Εικόνα 3. Μουσείο Βατικανό (Ιταλία).

Επιπλέον η Ρώμη έχει πολλά αξιοθέατα για τους επισκέπτες όπως:

- Το Κολοσσαίο: Από όλα τα μνημεία της Ρώμης, το Κολοσσαίο είναι αυτό που συνδέεται με τους περισσότερους θρύλους. Μπορούσε να φιλοξενήσει παραπάνω από 50.000 θεατές. Εδώ οι μονομάχοι πραγματοποιούσαν αγώνες μέχρι θανάτου και καταδικασμένοι, φυλακισμένοι πολεμούσαν με πεινασμένα λιοντάρια. Αυτό το σημαντικό σύμβολο της Αιώνιας Ρώμης ακόμα εξιτάρει τη φαντασία των επισκεπτών και γι' αυτό σχηματίζονται ουρές προκειμένου να μπει κανείς μέσα. Η κατασκευή του ξεκίνησε από τον αυτοκράτορα Vespasian το 72 π.χ. στο μέρος που ο Νέρωνας είχε τα ιδιωτικά του Domus Area και ολοκληρώθηκε από το γιο του το 80 πχ . Από εκεί και μετά πραγματοποιούνταν οι αγώνες που διαρκούσαν 100 μέρες και νύχτες κατά τους οποίους 5000 ζώα σφαγιάζονταν .Με την πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας το Κολοσσαίο εγκαταλείφθηκε και καλύφθηκε με τεράστια εξωτικά φυτά .Ακόμα και σήμερα παραμένει ένα εντυπωσιακό κτίριο για να θαυμάσει κανείς.

- Πάνθεον : Το Πάνθεον του Μάρκου Αγρίππα είναι ένα από τα πιο όμορφα αρχιτεκτονικά επιτεύγματα και τέλειο δείγμα αρχιτεκτονικής αρμονίας. Χτίστηκε το 27 π.χ. και ανακατασκευάστηκε από τον αυτοκράτορα Αδριανό το 120 μ.Χ. είναι ένα από τα καλύτερα διατηρημένα μνημεία της Ρώμης. Αρχικά υπήρξε ειδωλολατρικός ναός αφιερωμένος σε αρχαίους θεούς και στη συνέχεια μετατράπηκε σε χριστιανική εκκλησία.
- Fontana di Trevi: Η Fontana di Trevi είναι το πιο μεγάλο αλλά και διάσημο σιντριβάνι της Ρώμης .Η κατασκευή του ολοκληρώθηκε από τον Νικόλαο Salve το 1762 και αποθανατίστηκε μπροστά σε εκατομμύρια μάτια μέσω του Marcello Mastroianni. Αναπαριστά το άρμα του Ποσειδώνα που οδηγείται από Τρίτωνες και τα θαλάσσια άλογά τους –ένα άγριο και ένα ήμερο- αντιπροσωπεύοντας έτσι τις διαθέσεις της θάλασσας . Η ονομασία Trevi υποδηλώνει ότι τρεις δρόμοι ενώνονται εδώ
- Παλατίνο: Από εδώ ξεκίνησε η ιστορία της Ρώμης το 753 π.χ. όταν ο Ρωμύλος σκότωσε το Ρέμο . Ο λόφος του Παλατίνο ήταν η πολυτιμότερη ακίνητη περιουσία και παραμένει μια από τις καλύτερες τοποθεσίες ως σήμερα. Η επίσκεψη στο Παλατίνο συνδυάζει εξερεύνηση αρχαίων και βόλτα στην φύση.
- Το στόμα της αλήθειας: Το λεγόμενο στόμα της αλήθειας είναι το έμβλημα της εκκλησίας της S.Maria στο Cosmedin.
- Palazzo Senatorial: Κάθε Κυριακή διοργανώνονται οργανωμένες περιηγήσεις που περιλαμβάνουν επισκέψεις στο Stanza del Sindaco δηλαδή το γραφείο του δημάρχου το οποίο διαθέτει εκπληκτική θέα.
- Μουσεία Τροϊκών στη Villa Giulia: Μια καταπληκτική συλλογή από αντικείμενα σε τάφους των Τροϊκών βρίσκεται σε αυτή τη βίλα του 16^{ου} αιώνα . Η λεπτομέρεια και δεξιοότητα σε αυτά τα έργα τέχνης τα οποία φιλοτεχνήθηκαν πριν από 2800 χρόνια καταπλήττουν τον κάθε επισκέπτη μέχρι και σήμερα.
- Museo ella Civilita Romana: Ένα συναρπαστικό μουσείο το οποίο χτίστηκε κατά τη διάρκεια της φασιστικής περιόδου. Είναι αφιερωμένο στην εκθαμβωτική και αυτοκρατορική Ρώμη. Φιλοξενεί ένα τεράστιο μοντέλο της αρχαίας πόλης της Ρώμης, μακέτες όλων των αρχαίων μνημείων της Ρώμης αναπαριστώντας το πώς ήταν τα πράγματα στην αρχαία Ρώμη.
- Καθεδρικός Ναός Ρώμης: Η εκκλησία αυτή είναι ο Άγιος Ιωάννης του Λατερανό .Σχεδιάστηκε τον 17^ο αιώνα από τον αρχιτέκτονα

Borromini πάνω στο σημείο όπου είχε χτίσει ο Κωνσταντίνος την πρώτη εκκλησία το 318 μΧ . Τεχνικά ο Άγιος Ιωάννης είναι η έδρα του Πάπα και της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας και όχι ο Άγιος Πέτρος στο Βατικανό εξαιτίας της τοποθεσίας της εκκλησίας .Στην εκκλησία υπάρχουν δύο ασημένιες λειψανοθήκες, στις οποίες λέγεται ότι φυλάσσονται οι κάρες των Αγίων Πέτρου και Παύλου, των δυο ιδρυτών της εκκλησίας της Ρώμης.

- Κατακόμβες: Οι κατακόμβες ήταν υπόγεια συμπλέγματα διαδρόμων και χτίστηκαν προκειμένου να φιλοξενούν τα πτώματα πεθαμένων οι οποίοι δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να χτίσουν ένα τάφο υπέργεια. Οι πιο φημισμένες κατακόμβες είναι αυτές των χριστιανών που βρίσκονται γύρω από την Via Appia Antica . Οι απόψεις δίστανται σχετικά με το αν χρησίμευαν και ως τόπος κρυφής λατρείας του Χριστού από τους Χριστιανούς κατά τα χρόνια του διωγμού τους.
- Βατικανό: Η Καπέλα Σιξτίνα πήρε το όνομά της από τον Πάπα Σίξτο τον τέταρτο Della Rovere. Χτίστηκε μεταξύ 1457 και 1481 από τον Giovannino de Doici σε σχέδιο του Baccio Pontelli. Η εκκλησία εγκαινιάστηκε στις 15 Αυγούστου 1483 και αφιερώθηκε στην Παναγία. Οι διαστάσεις του ναού είναι ίδιες με αυτές του ναού στην Ιερουσαλήμ. Προοριζόταν για ιδιωτικός ναός για τους Πάπες, καθώς και για ειδικές τελετές αφιερωμένες στο Άγιο Πνεύμα. Επιπλέον εκεί διεξάγονταν τα Κονκλάβια όπου εξέλεγαν το νέο Πάπα .Οι τοίχοι είναι διακοσμημένοι από τους καλύτερους Τοσκανούς και Ούμβρους καλλιτέχνες όπως οι Botticelli, Signorelli, Cosimo Roselli, Ghirlandaiο, Perugino και Pinturicchio και οι τοιχογραφίες τους αριστερά και δεξιά του κτιρίου αναπαριστούν σκηνές από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη αντίστοιχα. Η οροφή ήταν μπλε και διακοσμημένη με αστέρια μέχρι να αναθέσει ο Ιούλιος ο δεύτερος στον Μιχαήλ Άγγελο να ξαναδιακοσμήσει την οροφή. Ο Μιχαήλ Άγγελος δούλεψε την οροφή από το 1508 μέχρι το 1512 . Το αρχικό σχέδιο του Ιουλίου του δεύτερου ήταν να ζωγραφιστούν οι 12 Απόστολοι αλλά όταν αργότερα ανακάλυψε πως η δουλειά δεν ήταν καλή, έδωσε το περιθώριο στον Μιχαήλ Άγγελο να δημιουργήσει όπως επιθυμούσε και έτσι προέκυψε το αριστούργημα αυτό. Γύρω από το κυρίως θέμα τη «Δημιουργία» που απεικονίζεται στην οροφή υπάρχουν επίσης ζωγραφισμένοι οι 7 προφήτες και μάντισσες της αρχαιότητας, γνωστές και ως Σίβυλλες. Τα εννέα επεισόδια της Γέννησης που αναπαρίστανται στο ταβάνι διαχωρίζονται ιδανικά σε 3 κατηγορίες που σχετίζονται με την προέλευση του Σύμπαντος, του Ανθρώπου και του Κακού. Στην πρώτη κατηγορία βλέπει κανείς το

Διαχωρισμό του Φωτός από το Σκοτάδι, τη δημιουργία του ήλιου και του φεγγαριού, το διαχωρισμό του νερού από τη στεριά και τη δημιουργία των ζώων. Σε αυτές τις τοιχογραφίες ο Θεός είναι ο μόνος πρωταγωνιστής. Στη δεύτερη κατηγορία τοιχογραφιών, θαυμάζει κανείς τη δημιουργία του Άντρα, της Γυναίκας και αποπομπή από τον Παράδεισο. Στην Τρίτη κατηγορία, ανήκει η θυσία του Νώε, η Μεγάλη Πλημμύρα και η μέθη του Νώε. Το διάσημο Ignudi (γυμνοί νέοι) που ζωγράφισε ο Μιχαήλ Άγγελος σε κάθε γωνία των κεντρικών κασωμάτων σχεδιάστηκαν με βάση κλασσικά αγάλματα και αντιπροσωπεύουν την αποθέωση του ανθρώπινου κορμού.

- Η ημέρα της Κρίσεως: Έπειτα από 20 χρόνια εργασιών ο Μιχαήλ Άγγελος επέστρεψε για εργασίες. Το 1534 ο Πάπας Clement VII κάλεσε τον Μιχαήλ Άγγελο προκειμένου να ολοκληρώσει τη διακόσμηση της Καπέλα Σιξτίνα με την τοιχογραφία της Ημέρας της Κρίσεως. Μετά το θάνατο του Πάπα Κλεμέντιου ανέλαβε την ολοκλήρωση του έργου ο διάδοχός του Πάπας Paul III Farnese. Η Ημέρα της Κρίσεως δημιουργήθηκε για τον τοίχο της Αγίας Τράπεζας ως μια προειδοποίηση για την αδυναμία της ζωής και του κόσμου με σκοπό να διατηρήσουν οι πιστοί την πίστη τους. Το κεντρικό σημείο ιδιαίτερης σημασίας είναι η στάση του Χριστού απέναντι στους πιστούς και οι κινήσεις επίκρισης που κάνει. Οι νεκροί σηκώνονται από τους τάφους τους και έρχονται αντιμέτωποι με τον Κριτή Χριστό. Ο Χριστός δεν δείχνει συμπόνια για τους ταραγμένους Αγίους που τον περιβάλλουν κρατώντας τα όργανα του μαρτυρίου τους. Ο Χάροντας που σπρώχνει τους επιβάτες της βάρκας του στα βάθη του Άδη και ο αιώνιος κριτής, Μίνωας, είναι δανεισμένη από την κόλαση του Δάντη. Ο Μίνωας έχει αυτιά γαιδάρου. Η αυτοπροσωπογραφία του, Μιχαήλ Άγγελου εντοπίζεται στο δέρμα που κρατάει ο Άγιος Βαρθολομαίος. Ο πίνακας αντικατοπτρίζει πεποίθηση του ίδιου του καλλιτέχνη ότι είναι σημαντικό να υποφέρει κανείς για να πιστέψει στο Θεό.
- Βασιλική του Αγίου Πέτρου: Η Βασιλική του Αγίου Πέτρου έχει μήκος 187 μέτρα. Το μαρμάρινο εσωτερικό της περιλαμβάνει 11 παρεκκλήσια και 45 βωμούς, πέρα από τα αναρίθμητα έργα τέχνης. Μερικά σώζονται από την πρώτη βασιλική, άλλα φιλοτεχνήθηκαν από καλλιτέχνες της Αναγέννησης και του Μπαρόκ. Οι δυο πλαϊνές πτέρυγες, μήκους 76 μέτρων, συγκλίνουν κάτω από τον τεράστιο θόλο του Μιχαήλ Άγγελου. Το κεντρικό σημείο του οικοδομήματος είναι ο Παπικός Βωμός, κάτω από τον εκπληκτικό ουρανό του

Μπερνίνι. Από τη Βασιλική μπορείτε να επισκεφτείτε τις Κρύπτες, το Θησαυροφυλάκιο και το Σκευοφυλάκιο του Αγίου Πέτρου.

4.9 ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Πρωτεύουσα της Γερμανίας είναι το Βερολίνο. Στην ιστορία του το Βερολίνο ήταν πρωτεύουσα διαφόρων κρατών όπως του Πριγκιπάτου του Βρανδεμβούργου, του Βασιλείου της Πρωσίας και του Γερμανικού Ράιχ. Η πόλη αυτή αποτελεί σημαντικό κόμβο επικοινωνιών όπως και οικονομικό και πολιτισμικό κέντρο με πολυάριθμα πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα, ιδρύματα, θέατρα, μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους.

Εικόνα 4. Ανάκτορο Charlottenburg (Γερμανία)

Μερικά από τα σημαντικότερα αξιοθέατα του Βερολίνου είναι:

- Αρχείο Bauhaus/ Μουσείο design: Η σχολή τέχνης Bauhaus ιδρύθηκε το 1919 από τον Βάλτερ Καντίσκι, Μοχόλι-Νάγκι. Το σημερινό λευκό κτίριο με τα γυάλινα αετώματα χτίστηκε μεταξύ 1976-1979 και φιλοξενεί πλέον το αρχείο, μια βιβλιοθήκη και έναν εκθεσιακό χώρο για εποχιακές εκθέσεις.

- **Ανάκτορο Charlotte burg:** Το θερινό ανάκτορο των Πρώσων Βασιλέων χτίστηκε μεταξύ 1695 και 1713. Η ανατολική πτέρυγα που φιλοξενεί τη χρυσή γκαλερί ήταν η επίσημη κατοικία του Φρειδερίκου του Μέγα. Στο ανάκτορο αξίζει να δείτε την Αίθουσα της Πορσελάνης, η οποία είναι γεμάτη από το πάτωμα μέχρι το ταβάνι με κινέζικες και ιαπωνικές πορσελάνες.
- **Πλατεία Potsdam:** Κανένα μέρος στην πόλη δεν εκφράζει την σφύζουσα ενεργητικότητα του νέου Βερολίνου. Τη δεκαετία του 1902 υπήρξε η πιο πολυσύχναστη πλατεία της Ευρώπης, αλλά οι βόμβες του Β` Παγκοσμίου πολέμου την κατέστρεψαν ολοσχερώς. Αρχιτεκτονικά αριστουργήματα που υπάρχουν γύρω από την πλατεία είναι το Κέντρο Μπάισχαιμ, το Κινηματογραφικό Μουσείο του Βερολίνου, το Εμπορικό Κέντρο SONY, το Ντέμλερ-Κράισλερ Κβαρτίερ, η Πλατεία της Λειψίας, και το Βαινχάουσ-Χουτ το οποίο είναι το μόνο που γλίτωσε από τον Β` Παγκόσμιο Πόλεμο.
- **Κόκκινο Δημαρχείο:** Το σημερινό κτίριο του δημαρχείου σχεδιάστηκε από τον Χέρμαν Φρίντριχ Βάζερμαν και χτίστηκε μεταξύ 1861-1869. Ο αρχιτέκτονας εμπνεύστηκε από τα ιταλικά, αναγεννησιακά δημοτικά μέγαρα, αλλά ο πύργος θυμίζει τον καθεδρικό της Λυών στη Γαλλία. Οι τοίχοι είναι φτιαγμένοι από κόκκινο τούβλο, από όπου προέρχεται και η ονομασία του δημαρχείου και όχι από τις πολιτικές πεποιθήσεις των εκάστοτε δημάρχων.
- **Ράιχσταγκ:** Το Ράιχσταγκ χτίστηκε για να στεγάσει το Γερμανικό Κοινοβούλιο και να αποτελέσει τη βιτρίνα των φιλοδοξιών της νεοσύστατης Γερμανικής Αυτοκρατορίας του 1871. Οικοδομήθηκε μεταξύ 1884-1898 και πραγματοποιήθηκε με τα λεφτά που κατέβαλλαν οι Γάλλοι ως πολεμική αποζημίωση. Το Δεκέμβριο του 1916 προστέθηκε στην πρόσοψη η φράση «Dem Deutschem Volk» που σημαίνει στον Γερμανικό Λαό.
- **Μουσείο Περγάμου:** Το μουσείο της Περγάμου χτίστηκε από το 1912 ως το 1930 σε σχέδιο του Άλφρεντ Μέσελ και του Λούντβιχ Χόφμαν. Στεγάζει μία από τις διασημότερες συλλογές αρχαιοτήτων στην Ευρώπη και χρωστά το όνομά του στον περίφημο Βωμό της Περγάμου. Οι τρεις ανεξάρτητες συλλογές –το Μουσείο Αρχαιοτήτων(ελληνικών και ρωμαϊκών), το Μουσείο Αρχαιοτήτων Εγγύς Ανατολής και το Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης – είναι αποτέλεσμα των ανασκαφών που διεξήγαγαν γερμανικές αρχαιολογικές αποστολές στην Εγγύς και στη Μέση Ανατολή τα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου}. Το καλύτερο από τα εκθέματα

του είναι ο Βωμός από την ακρόπολη της αρχαίας Περγάμου στη Μικρά Ασία. Αποτελούσε τμήμα ενός μεγαλύτερου αρχιτεκτονικού συγκροτήματος, μοντέλο του οποίου εκτίθεται επίσης στο μουσείο. Παρουσιάζονται επίσης εξαιρετικά δείγματα ελληνικής γλυπτικής, αυθεντικά αλλά και ρωμαϊκά αντίγραφα, καθώς και πολλά αγάλματα Ελλήνων θεών που βρέθηκαν στην Μίλητο, στη Σάμο και στη Νάξο. Η ρωμαϊκή αρχιτεκτονική αντιπροσωπεύεται επάξια από την εντυπωσιακή πύλη της αγοράς της Μιλήτου.

- Καθεδρικός Ναός του Βερολίνου: Αυτή η εκκλησία είναι ένα από τα σύμβολα του Βερολίνου. Περιστοιχίζεται από πολύχρωμο πλήθος υπαιθρίων πωλητών, καλλιτεχνών και ζητιάνων. Η νεορομαντική εκκλησία σχεδιάστηκε από τον Φραντς Σεχτών. Εγκαινιάστηκε το 1895 αλλά καταστράφηκε στους βομβαρδισμούς του 1943. Μετά το Β Παγκόσμιο Πόλεμο, τα συντρίμια απομακρύνθηκαν και έμεινε μόνο ο ογκώδης μπροστινός πύργος, στη βάση του οποίου βρίσκεται η αίθουσα μνήμης.
- Πύλη του Βρανδεμβούργου: Σχεδιάστηκε από τον Καρλ Γκότλαντ Λάγγανα. Βασίστηκε στα προπύλαια της Ακρόπολης στην Αθήνα. Το 1806 μεταφέρθηκε από τον Ναπολέοντα στο Παρίσι αλλά επέστρεψε στη βάση του το 1814.
- Χάμπουργκερ Μπάνχοφ: Αυτό το μουσείο στεγάζεται σε ένα ειδικά διαμορφωμένο νεοαναγεννησιακό κτίριο, το οποίο ήταν παλαιότερα ο σιδηροδρομικός σταθμός του Αμβούργου και χρονολογείται από το 1847. Το μουσείο φωτίζεται με νέον εξωτερικά. Εσωτερικά φιλοξενεί έργα του Έριχ Μάρξ αλλά και έργα σύγχρονης τέχνης που παραχώρησε η νέα Εθνική Πινακοθήκη. Πέρα από τη ζωγραφική παρουσιάζονται και βίντεο, μουσική, κινηματογράφος. Αποτελεί ένα από τα πιο σύγχρονα μουσεία του κόσμου.

4.10 ΑΓΓΛΙΑ

Το Λονδίνο είναι η πρωτεύουσα του Ηνωμένου Βασιλείου. Εκτείνεται εκατέρωθεν του ποταμού Τάμεση. Αποτελεί μεγάλο πολιτιστικό κέντρο. Στο Λονδίνο βρίσκονται τέσσερα Μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Το Ανάκτορο, το Αβαείο και ο ναός της Αγίας Μαργαρίτας στο Ουέστμινστερ, ο πύργος του Λονδίνου, ο ιστορικός οικισμός στο Γκρίνουιτς και οι Βασιλικοί Βοτανικοί κήποι του Κιου.

Εικόνα 5. Πύργος του Λονδίνου (Αγγλία)

Το Λονδίνο εκτός από μια μεγάλη πολιτιστική πρωτεύουσα είναι και μια πόλη με σημαντικά αξιοθέατα όπως:

- Βασιλική Ακαδημία Τεχνών: Ιδρύθηκε το 1768 και αποτελεί το παλαιότερο ίδρυμα τέχνης στη Βρετανία. Στη μόνιμη συλλογή της Βασιλικής Ακαδημίας Τεχνών περιλαμβάνεται από ένα έργο όλων των πρώην και νυν μελών της Ακαδημίας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι Reynolds, Constable, Turner, το μόνο γλυπτό του Μιχαήλ Άγγελου στη χώρα και το διάσημο αντίγραφο του Λεονάρντο Ντα Βίντσι Μυστικός Δείπνος.
- Tate Modern: Η γκαλερί μοντέρνας τέχνης Tate Modern καταλαμβάνει το χώρο του ανακαινισμένου ηλεκτρικού σταθμού και φιλοξενεί τις σημαντικότερες συλλογές τέχνης του 20^{ου} αιώνα . Οι συλλογές της Tate Modern είναι οργανωμένες με βάση τη θεματολογία. Έτσι έχουμε συλλογές με θέμα την Νεκρή Φύση/Αντικείμενο/Πραγματικότητα, το Τοπίο /Υψηλή/Περιβάλλον, το Γυμνό /Δράση/Σώμα και Ιστορία /Μνήμη/Κοινωνία. Στην πρώτη συλλογή θα δείτε έργα των Νταλί, Πικάσο, Ολντενμπουργκ, Αντρέ. Στην δεύτερη έργα των Σεζάν, Ματίς, Μονέ, Λονγκ, Πόλοκ, Ρόθκο,

και γλυπτά του Μουρ. Στην Τρίτη συλλογή θα συναντήσετε έργα των Μπέικον, Πικάσο, Μοντλιάνι, Τζιακομέτι, και στη τέταρτη συλλογή θα βρείτε έργα των Μποτσίονι, Πικάσο και Μοντριάν.

- Ο Πύργος του Λονδίνου: Για το μεγαλύτερο διάστημα από τα 900 χρόνια της ιστορίας του, ο Πύργος του Λονδίνου ήταν αντικείμενο τρόμου. Εδώ κρατούνταν όσοι προσέβαλλαν τη μοναρχία. Τα σημεία που αξίζει να παρατηρήσετε στο σύμπλεγμα του Πύργου του Λονδίνου είναι το Μουσείο με τα κοσμήματα του Στέμματος, τον Λευκό Πύργο, τον Ματωμένο Πύργο που έχει συνδεθεί με τη δολοφονία δυο νεαρών πριγκίπων και τον Πύργο Γκρίν όπου εκτελούνταν οι περισσότεροι τυχεροί κατάδικοι μακριά από το αιμοδιψές πλήθος του Τάουερ Χιλ. Στο μουσείο με τα κοσμήματα του Στέμματος περιλαμβάνονται τα βασιλικά εμβλήματα δηλαδή: στέμματα, σκήπτρα, σταυροφόρες σφαίρες και ξίφη που χρησιμοποιούνταν στις στέψεις και σε επίσημες τελετές.
- Βασιλική Όπερα του Λονδίνου: Το σημερινό κτίριο της Βασιλικής Όπερας σχεδιάστηκε από τον Μπάρι το 1858. Το 1892 ανέβηκε εδώ το Δαχτυλίδι του Βάγκνερ με μαέστρο τον Γκούσταβ Μόλερ. Εδώ στεγάζονταν η Βασιλική Όπερα και το Βασιλικό Μπαλέτο.
- Βρετανικό Μουσείο: Το Βρετανικό Μουσείο αποτελεί το παλαιότερο μουσείο στον κόσμο και ιδρύθηκε το 1753 για να φιλοξενήσει τις συλλογές του ιατρού Σερ Χανς Σλόαν, ο οποίος ίδρυσε επίσης το Βοτανικό Κήπο Τσέλσι. Στη συλλογή του Σλόαν προστέθηκαν και πολλά άλλα αριστουργήματα από δωρεές και αγορές από όλο τον κόσμο. Οι αμύθητοι θησαυροί του κτιρίου καλύπτουν 2 εκατομμύρια χρόνια παγκόσμιας ιστορίας και πολιτισμού. Το μουσείο διαθέτει 4 αίθουσες που καλύπτουν 4 χιλιόμετρα και περιλαμβάνει πολιτισμούς από την αρχαία Ασσυρία έως τη σύγχρονη Ιαπωνία . Οι θησαυροί του μουσείου περιλαμβάνουν αντικείμενα από την προϊστορική και ρωμαϊκή Βρετανία .Διατίθεται επίσης μια συλλογή από ρολόγια, και επιστημονικά εργαλεία με πιο φημισμένο έκθεμα ένα ρολόι από την Πράγα 400 χρόνων που στην εποχή του έπαιζε μουσική. Στην ελληνική και ρωμαϊκή συλλογή περιλαμβάνονται τα μάρμαρα του Παρθενώνα και συγκεκριμένα τμήματα της μαρμάρινης ζωφόρου του. Μια καρνάτιδα από το χώρο της Ακρόπολης, η ζωφόρος από το μαυσωλείο της Αλικαρνασσού, αρχαιοελληνικά αγγεία, το μνημείο των Νηρηίδων, κτλ.
- Ανάκτορο του Μπάκιγχαμ: Το Ανάκτορο του Μπάκιγχαμ είναι η κατοικία και ο χώρος εργασίας της βρετανικής μοναρχίας, ενώ

χρησιμοποιείται για επίσημες τελετές όπως η παράθεση συμποσίων στους ηγέτες ξένων χωρών. Το ανάκτορο πρώτο-άνοιξε τις πόρτες του στο κοινό το 1993 προκειμένου να μαζευτούν χρήματα για την ανακαίνιση του κάστρου του Windsor. Στις οργανωμένες ξεναγήσεις που προσφέρονται μπορεί κανείς να θαυμάσει την Αίθουσα του Θρόνου, την Πινακοθήκη της Βασίλισσας και την Αίθουσα Χορού.

- Οικία Καρόλου Ντίκενς: Εδώ έζησε ο συγγραφέας Κάρολος Ντίκενς. Σε αυτό το μέρος γράφτηκε ένα τμήμα του Όλιβερ Τουίστ.
- Μπουντρούμι του Λονδίνου: Εδώ θα θαυμάσετε μια συλλογή από μεσαιωνικά βασανιστήρια με ανατριχιαστικές λεπτομέρειες. Επίσης θα δείτε αναπαραστάσεις από την Εκδοχή της Εκκλησίας για το θάνατο του Thomas Becket την ώρα που προσευχόταν, τη Μεγάλη φωτιά του Λονδίνου το 1665, τον Τζακ τον Αντεροβγάλη κ.α.
- Μουσείο Madam Tussaud`s: Στο μουσείο αυτό μπορεί κανείς να θαυμάσει ομοιώματα προσωπικοτήτων από το χώρο του θεάματος, του αθλητισμού, της πολιτικής, μέλη της βασιλικής οικογένειας, κ.α. Διασημότερο τμήμα είναι η Αίθουσα του Τρόμου όπου βρίσκονται οι δολοφόνοι Δρ. Κρίπερ και Έθελ λε Νεβ, Τζακ Αντεροβγάλης, Γκάρι Γκίλμορ. Τέλος υπάρχει το Πνεύμα του Λονδίνου και οι επισκέπτες ταξιδεύουν με ταξί από τη Μεγάλη φωτιά του 1666 ως τη δεκαετία του 60.
- Κοινοβούλιο: Το κτίριο του Κοινοβουλίου κατασκευάστηκε μεταξύ 1675 και 1710 και βρίσκεται στο χώρο που υπήρχαν δυο καθεδρικοί ναοί από το 604. Από το 1512 το Ανάκτορο του Ουέστμινστερ είναι η έδρα των δυο Κοινοβουλίων, της Βουλής των Λόρδων και της Βουλής των Κοινοτήτων. Η Βουλή των Κοινοτήτων αποτελείται από αιρετούς βουλευτές διαφορετικών πολιτικών κομμάτων. Στο δωμάτιο της Βουλής των Κοινοτήτων κυριαρχεί το πράσινο χρώμα. Κυβερνητική παράταξη κάθεται στα αριστερά ενώ η αντιπολίτευση στα δεξιά.
- Το Αβαείο του Ουέστμινστερ: Το Αβαείο είναι διάσημο παγκοσμίως ως τόπος ταφής των Βρετανών βασιλιάδων και ως μέρος που γίνονται οι στέψεις και άλλες τελετές. Μέσα στο χώρο του Αβαείου υπάρχει ο χώρος των ποιητών όπου βρίσκονται τα μνημεία που τιμούν τους εξέχοντες της λογοτεχνίας όπως ο Σαίξπηρ και ο Ντίκενς.
- Big Ben: Στον πύργο αυτό ύψους 106 μέτρων βρίσκεται η μεγαλύτερη καμπάνα της Βρετανίας, βάρους 14 τόνων και χτυπάει κάθε μια ώρα. Το ρολόι του πύργου που είναι και το μεγαλύτερο στη

Βρετανία φαίνεται και από τις τέσσερις πλευρές του πύργου και έχει διάμετρο 7,5 μέτρα, ενώ ο χάλκινος λεπτοδείκτης είναι 4,25 μέτρα. Δεν έχει σταματήσει ποτέ στην έως σήμερα ιστορία του και ο ήχος του έχει γίνει γνωστός αφού αναμεταδίδεται από το ραδιόφωνο BBC καθημερινά.

- Piccadilly Circus: Ο έρωτας που μοιάζει να αιωρείται με το τόξο του τοποθετήθηκε το 1892 προς τιμήν του κόμη Σόφτσμπερι και σήμερα έχει γίνει το σήμα κατατεθέν του Λονδίνου. Στην πλατεία του αγάλματος είναι συγκεντρωμένα πολυάριθμα καταστήματα, παμπ, θέατρα, κινηματογράφοι και εστιατόρια.
- Πλατεία Τραφάλγκαρ: Η πλατεία Τραφάλγκαρ σχεδιάστηκε από τον Τζον Νας και διαμορφώθηκε το 1830. Ο κίονας ύψους 50 μέτρων χρονολογείται από το 1842 και ανεγέρθη προς τιμήν του ναυάρχου Νέλσονα. Σε αυτή την πλατεία διαδραματίζονται τα περισσότερα συλλαλητήρια και εδώ επίσης εορτάζεται η Πρωτοχρονιά.
- Καθεδρικός Ναός Αγίου Παύλου: Ο μεσαιωνικός ναός του Αγίου Παύλου καταστράφηκε ολοσχερώς από την πυρκαγιά του 1666. Οι επισκέπτες του εσωτερικού θα εντυπωσιαστούν κατευθείαν από την ηρεμία και την όμορφη διάταξη του ευρύχωρου εσωτερικού του. Το κεντρικό κλίτος, τα εγκάρσια και το χοροστάσιο σχηματίζουν ένα σταυρό. Σε αυτόν το ναό έλαβε χώρα η κηδεία του Τσόρτσιλ και ο γάμος του πρίγκιπα Καρόλου .
- Γέφυρα Τάουερ: Η Γέφυρα Τάουερ αποτελεί ένα εντυπωσιακό δείγμα βικτωριανής μηχανικής, η οποία ολοκληρώθηκε το 1894 και γρήγορα έγινε σύμβολο του Λονδίνου. Οι γοθτικού ρυθμού πύργοι και η γέφυρα που τους ενώνει υποστηρίζουν το μηχανισμό που ανυψώνει τη γέφυρα για να περνούν μεγάλα πλοία .
- Χάροντς: Το πιο φημισμένο πολύ κατάστημα του Λονδίνου χρονολογείται από το 1849 και ιδρύθηκε από τον Τσαρλς Χάροντ. Ο Χάροντ επένδυσε στην καλή ποιότητα και στην καλή εξυπηρέτηση.

4.11 ΒΕΛΓΙΟ

Οι Βρυξέλλες είναι η πρωτεύουσα του Βελγίου. Έχει 140.000 κατοίκους. Στις Βρυξέλλες εδρεύουν δυο από τα κεντρικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πολιτικά εδρεύει και το ΝΑΤΟ καθώς και η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση. Επισκέπτοντας κάποιος τις Βρυξέλλες έχει να θαυμάσει πολλά μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους όπως:

- Το κέντρο των Βρυξελλών: Το κέντρο των Βρυξελλών χωρίζεται σε δυο περιοχές. Η κάτω πόλη κατοικείται από εργάτες και μετανάστες και περιλαμβάνει την παλιά πόλη του 17^{ου} αιώνα, την Μεγάλη Πλατεία καθώς και την Κοσμοπολίτικη Πλατεία Μπρουκέρ και την ιστορική συνοικία Μπρίξελ. Την περιοχή διασχίζει η Λεωφόρος Royale, που καταλήγει στο Βασιλικό Παλάτι του 18^{ου} αιώνα όπου στεγάζονται μερικά από τα σημαντικότερα μουσεία τέχνης της πόλης.
- Βασιλικό Παλάτι: Το Βασιλικό παλάτι είναι το σημαντικότερο από αυτά που βρίσκονται γύρω από το πάρκο Μπρίξελ. Εδώ διαμένει ο Βέλγος μονάρχης. Από τον Ιούλιο ως τον Σεπτέμβριο μπορεί κανείς να περιηγηθεί στις πολυτελείς αίθουσες του.
- Η Αψίδα του Θριάμβου: Ένα από τα πολύ σημαντικά αξιοθέατα, φυσικά, είναι η αψίδα του θριάμβου. Αυτή η αψίδα χτίστηκε με σκοπό να απεικονίσει το λαμπρό παρελθόν των Βρυξελλών. Επίσης λειτούργησε ως η νέα πύλη εισόδου στο κέντρο, για ανθρώπους που έμπαιναν από την ανατολική πλευρά των Βρυξελλών, δια μέσου του νεόκτιστου δρόμου Terurenlaan/Avenue.
- Καθεδρικός Ναός Αγίου Μιχαήλ και Αγίας Γουδούλης: Αυτός ο ναός είναι η μητρόπολη του Βελγίου. Αποτελεί το ωραιότερο σωζόμενο δείγμα γοθτικής αρχιτεκτονικής της Βραβάντης. Οι εργασίες ξεκίνησαν το 1226 και συνεχίστηκαν για περισσότερο από 300 χρόνια. Το εσωτερικό του είναι τελείως απογυμνωμένο λόγω λεηλασιών από εικονοκλάστες το 1597-80 και των Γάλλων επαναστατών το 1783.
- Το Ατόμιουμ: Το Ατόμιουμ χτίστηκε για την παγκόσμια Έκθεση του 1958 και είναι σήμα κατατεθέν των Βρυξελλών όπως ο πύργος του Άιφελ για το Παρίσι. Είναι σχέδιο του Αντρέ Ουότερκιν και αποτελούσε ένα σιδερένιο άτομο το οποίο είχε μεγεθυνθεί 165

δισεκατομμύρια φορές . Καθεμία από τις σφαίρες που το αποτελούν είναι ένα μουσείο με διάμετρο 18 μέτρα .Όλες οι σφαίρες συνδέονται με ανελκυστήρα.

4.12 ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα είναι χώρα που βρίσκεται στην νοτιοανατολική Ευρώπη, στο νοτιότερο άκρο της βαλκανικής χερσονήσου, στην ανατολική μεσόγειο. Συνορεύει στα βόρεια με την Βουλγαρία και την πρώην Γιουγκοσλαβική δημοκρατία της Μακεδονίας, στα βορειοδυτικά με την Αλβανία και στα βορειοανατολικά με την Τουρκία. Βρέχεται ανατολικά από το αιγαίο πέλαγος και δυτικά από το ιόνιο και νοτιά από τη μεσόγειο. Έχει μακρά και πλούσια ιστορία κατά την οποία άσκησε μεγάλη πολιτισμική επιρροή σε τρεις ηπείρους. Η Ελλάδα είναι μια ανεπτυγμένη χώρα με υψηλό κατακεφαλιών εισόδημα και πολύ υψηλό δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης. Η Ελλάδα κατέχει την 22^η καλύτερη ποιότητα ζωής στον κόσμο.

Η Ελλάδα αποτελείται από ένα μεγάλο ηπειρωτικό τμήμα, το νότιο άκρο των Βαλκανίων, το οποίο ενώνεται με την πρώην ηπειρωτική Πελοπόννησο, από τον Ισθμό της Κορίνθου, αφού η Πελοπόννησος μετά την κατασκευή της διώρυγας της Κορίνθου είναι στην πραγματικότητα νησί. Η χώρα περικλείεται από το Ιόνιο, το Αιγαίο και το Λιβυκό Πέλαγος. Το Αιγαίο περιέχει πολυάριθμα νησιά, ανάμεσά τους την Εύβοια, τη Λέσβο, τη Ρόδο και τα νησιωτικά συμπλέγματα των Κυκλάδων και των Δωδεκανήσων, ενώ νότια βρίσκεται η Κρήτη, το μεγαλύτερο νησί της Ελλάδας και το πέμπτο μεγαλύτερο της Μεσογείου. Νότια της Κρήτης είναι η Γαύδος, το νοτιότερο νησί της Ελλάδας και συνάμα της Ευρώπης. Τα κυριότερα νησιά του Ιονίου είναι η Κέρκυρα, η Κεφαλονιά, η Λευκάδα και η Ζάκυνθος.

Η Ελλάδα έχει μήκος ακτών 13.676 χιλιόμετρα, που θεωρείται εξαιρετικά μεγάλο, και οφείλεται στον πλούσιο οριζόντιο εδαφικό διαμελισμό και το έντονο ανάγλυφο της περιοχής, καθώς και στο πλήθος των αναρίθμητων νησιών, τα οποία είναι πάνω από 1500, και είναι κυρίως αποτέλεσμα της σύγκρουσης της Αφρικανικής τεκτονικής πλάκας με την Ευρωπαϊκή. Έχει μήκος συνόρων που πλησιάζει τα 1.228 χιλιόμετρα. Η Ελλάδα έχει πάνω από 2.500 νησιά, από τα οποία περίπου τα 165 κατοικούνται. Τα μεγαλύτερα και πολυπληθέστερα απ' αυτά είναι:

Νησί	Έκταση (Km ²)	Πληθυσμός
<u>Κρήτη</u>	8.336	601.131
<u>Εύβοια</u>	3.655	198.130
<u>Λέσβος</u>	1.630	90.634
<u>Ρόδος</u>	1.398	117.007
<u>Χίος</u>	842	51.936
<u>Κεφαλλονιά</u>	781	36.404
<u>Κέρκυρα</u>	592	107.879
<u>Σάμος</u>	476	33.814
<u>Λήμνος</u>	476	18.104
<u>Νάξος</u>	428	18.188

Πίνακας 1. Έκταση και Πληθυσμός Ελληνικών Νησιών

Τα νησιά της Ελλάδας καθώς και η Αθήνα θεωρούνται η μεγαλύτερη πολιτισμική κληρονομιά της.

4.12.1 ΑΘΗΝΑ

Η **Αθήνα** (Αθήναι στα αρχαία ελληνικά) είναι η πρωτεύουσα της Ελλάδας. Επίσης είναι η έδρα της Νομαρχίας Αθηνών και της Περιφέρειας Αττικής. Βρίσκεται στη Στερεά (Κεντρική) Ελλάδα και αποτελεί εύρωστο οικονομικό, πολιτιστικό και διοικητικό κέντρο της χώρας. Πήρε το όνομά της από την θεά Αθηνά που ήταν και η προστάτιδά της. Η Αθήνα σήμερα είναι μία σύγχρονη πόλη αλλά και διάσημη, καθώς στην αρχαιότητα ήταν πανίσχυρη πόλη-κράτος και σημαντικότερο κέντρο πολιτισμού· θεωρείται η ιστορικότερη πόλη της Ευρώπης μαζί με τη Ρώμη. Είναι γνωστή σε όλο τον κόσμο για τα ιστορικά της μνημεία που διασώθηκαν, έστω και μερικώς, στο πέρασμα των αιώνων. Στην Αρχαία Ελλάδα η Αθήνα αναφερόταν στον πληθυντικό («Αθήναι»)· το 19ο αιώνα το όνομα αυτό επανήλθε ως το επίσημο όνομα της πόλης. Στη δεκαετία του 1970 με την εγκατάλειψη

της καθαρεύουσας το όνομα «Αθήνα» καθιερώθηκε ως το επίσημο (Δρανδάκη Π)(10).

Το πολεοδομικό συγκρότημα καταλαμβάνει έκταση 412.000 στρεμμάτων καλύπτοντας το λεκανοπέδιο που περιβάλλεται από τα όρη Αιγάλεω, Πάρνηθα, Πεντέλη και Υμηττό. Ο συνολικός πληθυσμός αποτελεί σχεδόν το 1/3 του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδος και ανέρχεται σύμφωνα με την απογραφή του 2001 σε 3.361.806. Έτσι, σε κάθε χμ² αντιστοιχούν 8.160 κάτοικοι. Το υψόμετρο στο κέντρο της πόλης υπολογίζεται σε 20 μέτρα από τη στάθμη της θάλασσας, ενώ η μορφολογία του λεκανοπεδίου είναι σχετικά πολύμορφη, με λοφίσκους και ορεινούς όγκους. Η ανεξέλεγκτη δόμηση έχει οδηγήσει στην καταστροφή όλων σχεδόν των ποταμών του λεκανοπεδίου Αττικής, οι οποίοι είτε εξαφανίστηκαν είτε ρυπάνθηκαν ανεπανόρθωτα. Επιπλέον, αυτή είναι η αιτία μεγάλων πλημμυρών που πλήττουν την πόλη κατά τις πολύ βροχερές μέρες. Πρόκειται για μια αρκετά αστικοποιημένη πόλη, αρκετά ακριβή (βρίσκεται σταθερά στις πρώτες δέκα θέσεις των πιο ακριβών πόλεων της Ευρωζώνης) με όμορφα μικρά πάρκα αλλά και πευκόφυτα δάση στα γύρω βουνά, τα οποία καίγονται συστηματικά κατά τους θερινούς μήνες. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει πολλά έργα αναστροφής των προβλημάτων που αντιμετωπίζει ενώ η μητροπολιτική φιλοσοφία ανάπτυξης φαίνεται να ακολουθεί την αναπτυξιακή πορεία των λοιπών γνωστών μεγαλουπόλεων παγκοσμίως. Ωστόσο, χαρακτηριστική παραμένει η έλλειψη ουρανοξυστών, ποδηλατοδρόμων και πεζόδρομων και μεγάλων πάρκων.

Η Αθήνα είναι η πόλη με τη μεγαλύτερη πολιτισμική κληρονομία ανά τους αιώνες .έχει πολλά αξιοθέατα και χώρους περιηγήσεων. Τα σημαντικότερα αξιοθέατα της είναι:

Ακρόπολη Αθηνών: Βραχώδης λόφος ύψους 156 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας και 70 μ. περίπου από το επίπεδο της πόλης της Αθήνας. Η κορυφή του έχει σχήμα τραπεζοειδές μήκους 300 μ. και μέγιστου πλάτους 150 μ. Ο λόφος είναι απρόσιτος απ' όλες τις πλευρές εκτός της δυτικής, όπου και βρίσκεται η οχυρή είσοδος, η διακοσμημένη με τα λαμπρά Προπύλαια.

Εικόνα 6. Ακρόπολη Αθηνών (Ελλάδα).

Ιστορία:

Διαπιστώθηκε ότι ο λόφος ήταν κατοικημένος από την 3η χιλιετία π.χ. Από τον 6ο αι. π.χ. άρχισαν να χτίζονται πάνω σ' αυτόν τα ιερά των Αθηναίων, που καταστράφηκαν κατά τους Περσικούς πολέμους. Η ανοικοδόμηση των τειχών και των ιερών άρχισε αμέσως μετά την ήττα των Περσών, το 465 π.χ., την εποχή δηλαδή του Περικλή. Κάτω από την επίβλεψη του Φειδία και των αρχιτεκτόνων Μνησικλή, Καλλικράτη και Καλλίμαχου χτίστηκαν και διακοσμήθηκαν ο Παρθενώνας, το Ερέχθειο, τα Προπύλαια και ο ναός της Απτέρου Νίκης. Κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο προστέθηκαν μερικά ασήμαντα χτίσματα. Κατά τη Βυζαντινή εποχή ο Παρθενώνας μετατράπηκε σε χριστιανική εκκλησία. Κατά τη φραγκοκρατία έγινε καθολικός ναός, ενώ κατά την τουρκοκρατία τζαμί. Κατά την Τουρκοκρατία η Ακρόπολη έπαθε τις περισσότερες ζημιές. Οι Τούρκοι είχαν αποθηκεύσει πυρίτιδα πάνω σ' αυτήν και έγιναν αίτιοι να καταστραφούν τα μνημεία της. Το 1645 ένας κεραυνός που έπεσε πάνω στην πυρίτιδα ανατίναξε τα Προπύλαια. Το 1687, όταν την Ακρόπολη πολιορκούσε ο Ενετός Κηροζίνης, μία από τις βόμβες έπεσε πάνω στην πυρίτιδα που ήταν αποθηκευμένη στον Παρθενώνα και κατέστρεψε το ναό. Εκτεταμένες καταστροφές προκάλεσε ο Άγγλος λόρδος Αλγών λίγο πριν από την Επανάσταση του 1821. Έβαλε να ξηλώσουν τη ζωφόρο του Παρθενώνα, μετόπες, αετώματα, μία Καρυάτιδα και έναν κίονα του Ερεχθείου, τα οποία μετέφερε στην Αγγλία. Για όλα αυτά πλήρωσε 35.000 λίρες στους Τούρκους και στους Αθηναίους δώρισε ένα ρολόι, που στήθηκε στην αρχαία αγορά. Κατά την Επανάσταση του 1821 η Ακρόπολη πολιορκήθηκε διαδοχικά από Έλληνες και Τούρκους και υπέστη νέες

καταστροφές. Το 1834 άρχισαν οι αρχαιολογικές εργασίες για την αποκατάσταση των μνημείων της Γιαννόπουλος Ι (2000)(11).

Κεραμικός: Με το όνομα Κεραμικός φέρονταν στην Αρχαία Αθήνα δύο συνοικίες που βρίσκονταν στο βορειοδυτικό άκρο της τότε Αθήνας οι λεγόμενοι "Έξω Κεραμικός" και ο "Έσω Κεραμικός". Δηλαδή δύο Κεραμικοί όπως λέει και ο Ησύχιος, ο μιν εκτός του τείχους, ο δε εντός. Την διάκριση αυτή μνημονεύουν επίσης ο Πλάτων, ο Θουκυδίδης και ο Πλούταρχος.

Οι δύο αυτές αρχαίες συνοικίες αποτελούσαν τον δήμο των Κεραμέων, από την Ακαμαντίδα φυλή. Το όνομα του δήμου αυτού προήλθε κατ άλλους από τον επώνυμο ήρωα Κέραμο ενώ κατ άλλους από τους τεχνίτες κεραμείς (αγγειοπλάστες - αγγειογράφοι) και από τα εργαστήριά τους που ήταν αρχικά στη περιοχή αυτή. Οι δύο Κεραμικοί χωρίζονταν μεταξύ τους από το Θεμιστόκλειο τείχος (478 π.χ.), και συνδέονταν από τη μεγάλη διπλή πύλη λεγόμενη "Δίπυλο" στην οποία εξωτερικά κατέληγαν η αρχαία οδός Πειραιώς, η Ιερά οδός, από και προς την αρχαία Ελευσίνα και η οδός προς την Ακαδημία Πλάτωνος. Εσωτερικά του Διπύλου ξεκίναγε μεγάλη λεωφόρος που διαμέσου της αρχαίας αγοράς και μεταξύ των λόφων της Πνύκας και του Αρείου Πάγου κατέληγε στην είσοδο της Ακρόπολης. Έτσι ο μιν Έξω Κεραμικός είχε ταφικό χαρακτήρα, ενώ ο Έσω Κεραμικός οικιστικό χαρακτήρα. Από την ελληνιστική περίοδο μέχρι τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους (338 π.χ. μέχρι τον 6ο αιώνα) το νεκροταφείο διαφαίνεται πως λειτουργούσε αδιάκοπα.

Προπύλαια: Η μνημειώδης αυτή είσοδος της Ακρόπολης άρχισε να χτίζεται το 436 π.χ. μετά την ολοκλήρωση δηλ. του Παρθενώνα, πάνω σε σχέδια του αρχιτέκτονα Μνησικλή. Το οικοδόμημα αυτό διαιρείται σε τρία μέρη. Στο κέντρο είναι ένα άσχημο μακρύ χτίσμα με ψηλό αέτωμα και όψη δωρικού ναού. Δεξιά και αριστερά από αυτό είναι χτισμένες από μία πτέρυγα που μοιάζουν με δωρικούς ναούς χωρίς αέτωμα, αλλά έχουν στέγη αλατοειδή. Το κεντρικό οικοδόμημα είναι κάτι το μοναδικό στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική. Έξι κίονες δωρικού ρυθμού κοσμούν την πρόσοψη. Οι κίονες λεπταίνουν, όσο προχωρούν από τη βάση προς την κορυφή. Πάνω σ' αυτούς στηριζόταν ένα αέτωμα χωρίς διακόσμηση. Ο κύριος χώρος διαιρείται σε τρία κλίτη με δύο σειρές από ιωνικούς κίονες (τρεις σε κάθε πλευρά). Τα Προπύλαια δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ. Το 431 άρχισε ο Πελοποννησιακός πόλεμος και οι εργασίες σταμάτησαν. Το 429 πέθανε ο Περικλής και οι διάδοχοί του δεν έδειξαν διάθεση να συνεχίσουν το έργο.

Ναός της Αθηνάς Νίκης. Είναι ένας μικρός ολοκάθαρος ναός, που άρχισε να χτίζεται μεταξύ 427 και 424 π.χ. με αρχιτέκτονα τον Καλλικράτη. Είναι τετράστυλος αμφιπρόστυλος ναός ιωνικού ρυθμού, χτισμένος πάνω σε μία κρηπίδα με τέσσερις βαθμίδες. Δεν έχει πρόναο. Μέσα στο σηκό του υπήρχε «καθήμενο» άγαλμα της Αθηνάς Νίκης, που κρατούσε στο αριστερό χέρι περικεφαλαία και στο δεξί ρόδι, που είναι σύμβολο των θεών του κάτω κόσμου. Η ζωφόρος και τα αετώματα του ναού είχαν γλυπτές παραστάσεις. Γύρω από το 421 - 415 π.χ. ο ναός περιβλήθηκε με ένα συνεχές θωράκιο ύψους 1,05 μ., που στην εξωτερική του όψη παρίστανε ανάγλυφες Πτερωτές Νίκες την ώρα που προετοιμάζουν θυσία για την Αθηνά. Το 1687 οι Τούρκοι διέλυσαν το ναό και με τα αρχιτεκτονικά του μέλη ενίσχυσαν τις οχυρώσεις τους.

Παρθενώνας: Ο Παρθενώνας είναι το μεγαλύτερο και επισημότερο οικοδόμημα της Ακρόπολης και συγκεντρώνει το θαυμασμό όλου του πολιτισμένου κόσμου αιώνες τώρα. Οι εργασίες για την ανέγερση του μάρμαρου αυτού ναού της Αθηνάς άρχισαν το 447 π.χ. κάτω από τη διεύθυνση των αρχιτεκτόνων Ικτίνου και Καλλικράτης. Ο ναός τελείωσε το 438 και κατά τα Παναθήναια του επόμενου χρόνου αφιερώθηκε στην πολιούχο θεά. Παρ' όλα αυτά οι εργασίες συνεχίστηκαν μέχρι το 432. Είναι ναός δωρικού ρυθμού περίπτερος με 8 κίονες στις στενές και 17 στις πλατιές πλευρές. Οι κίονες έχουν ύψος 10,5 μ. και πάνω τους στηρίζεται ο θριγκός (επιστύλια), οι μετόπες, τα τρίγλυφα, τα γείσα και τα αετώματα. Ο σηκός ήταν χτισμένος ολόκληρος με μαρμάρινες πέτρες σε οριζόντιες σειρές και στην κάθε στενή πλευρά είχε από έξι δωρικούς κίονες, που τον χώριζαν σε δύο μέρη: τον κυρίως ναό και τον οπισθόδομο. Η ζωφόρος στους τοίχους του σηκού είχε παραστάσεις από την πομπή των Παναθηναίων. Ο κυρίως ναός στο εσωτερικό του χωριζόταν σε τρία μέρη• αυτό γινόταν με δύο κάθετες δωρικές κιονοστοιχίες. Το μεσαίο από τα τρία μέρη ήταν το πλατύτερο και σ' αυτό ήταν στημένο πάνω σε βάθρο το περίφημο χρυσελεφάντινο άγαλμα της Παρθένου Αθηνάς, που ο Φειδίας είχε ολοκληρώσει και τοποθετήσει το 338 π.χ. στη θέση του. Οι 92 μετόπες εσωτερικά ήταν ανάγλυφες και παρίσταναν διάφορα μυθολογικά θέματα: Γιγαντομαχίες, Μονομαχίες, Κονταρομαχίες και επεισόδια από την άλωση της Τροίας

Ακαδημία Πλάτωνος: Το προάστιο αυτό των Αθηνών οφείλει την ονομασία του στον επώνυμο ήρωα Ακάδημο ή Ακάδημο, αλλά έμεινε στην ιστορία εξ αιτίας της περίφημης φιλοσοφικής σχολής, που ίδρυσε στην περιοχή ο Πλάτων. Κατοικήθηκε από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι τον 6ο μ. αιώνα. Κατά τον 6ο π.χ. αιώνα ιδρύθηκε στην περιοχή το ένα

από τα τρία ονομαστά Γυμνάσια των Αθηνών. Αναφέρεται ότι ο Πεισιστρατίδης Ιππίας έκτισε περίβολο, ενώ ο Κίμων δενδροφύτευσε την περιοχή, για να δεντροτομηθεί στη συνέχεια το 86 π.χ. από τον Σύλλα. Το έτος 387 π.χ., ο Πλάτων ίδρυσε την περίφημη ομώνυμη Σχολή του, που γνώρισε φήμη από τους Νεοπλατωνικούς για να την παύσει οριστικά το 526 ο Ιουστινιανός. Οι ανασκαφές άρχισαν το 1929 από τον Π. Αριστόφρονα με δική του πρωτοβουλία, επιμέλεια και δαπάνη έως το 1940. Συνεχίστηκαν από τον Φ. Σταυρόπουλο από το έτος 1955 έως το 1963 με δαπάνη της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Έκτατε πραγματοποιούνται ανασκαφές από την Γ' Εφορεία Αρχαιοτήτων.

Άρειος Πάγος : Ο Άρειος Πάγος πήρε το όνομά του από το πρώτο δικαστήριο "ανδροφονιών" (εγκλημάτων φόνου) που ιδρύθηκε μεταξύ 1500 και 1300 πχ, κατά τους χρόνους της βασιλείας του Κέκροπα και του Θησέα, με έδρα τον βραχώδη λόφο του Θεού Άρεως που βρίσκεται βορειοδυτικά της Ακρόπολης της Αθήνας. Πάνω στ λόφο αυτό, κατά την παράδοση, έγινε η πρώτη "φονική δίκη", κατά την οποία οι δώδεκα Θεοί του Ολύμπου δίκασαν τον Άρη. Το ανώτατο αυτό δικαστήριο της αρχαιότητας συγκροτείτο από ισόβια μέλη: τους Αρεοπαγίτες, είχε όλες τις εξουσίες και ονομαζόταν "η εξ Αρείου Πάγου Βουλή".

Το 462 π.Χ. μέγα μέρος των διοικητικών και δικαστικών εξουσιών του περιήλθε στην "Ηλιαία" (που την αποτελούσαν 6.000 αιρετοί δικαστές), τη Βουλή και την Εκκλησία του Δήμου. Μέχρι τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους το κύρος του Αρείου Πάγου παρέμεινε αμείωτο. Ο Απόστολος Παύλος, ίσως πάνω από τον βραχώδη λόφο του Άρεως, κήρυξε προς τους Αρεοπαγίτες τη διδασκαλία του Χριστού, με τον περίφημο λόγο του "περί αγνώστου Θεού". Και από αυτούς πρώτοι, κατά την παράδοση,πίστευσαν οι Διονύσιος και Ιερόθεος, που ακολούθως έγιναν επίσκοποι των Αθηνών και οι οποίοι σήμερα τιμώνται από την Ορθόδοξη Εκκλησία ως άγιοι. Στις 16 Οκτωβρίου 1834 δημοσιεύθηκε το βασιλικό διάταγμα, με το οποίο ιδρύθηκε το Ανώτατο Δικαστήριο του ελεύθερου Ελληνικού Κράτους, που ονομάστηκε επισήμως Άρειος Πάγος από το ομώνυμο αρχαίο δικαστήριο. Ο διορισμός των πρώτων δικαστών αυτού έγινε με το από 1/13 Ιανουαρίου 1835 βασιλικό διάταγμα.

Ο πρώτος Πρόεδρος του Αρείου Πάγου ήταν ο Χριστόδουλος Κλωνάρης (1788-1849), δικηγόρος στην πόλη του Ναυπλίου και Υπουργός της Δικαιοσύνης στην κυβέρνηση του Ιωάννου Καποδίστρια και ο πρώτος Εισαγγελέας αυτού ο Ανδρόνικος Πάϊκος, μέχρι τότε Πρόεδρος του

προσωρινού δικαστηρίου Μεσολογγίου. Μεταξύ των Αρεοπαγιτών ήταν και ο Αναστάσιος Πολυζωΐδης, μέχρι τότε Πρόεδρος του προσωρινού δικαστηρίου Ναυπλίου (ο ιστορικός δικαστής που μειοψηφήσας αρνήθηκε να υπογράψει την καταδικαστική απόφαση του ήρωα της Ελληνικής Επανάστασης Θεοδώρου Κολοκοτρώνη). Η πρώτη απόφαση του Αρείου Πάγου (1/1835) κρίθηκε και αποφασίσθηκε στις 30 Απριλίου 1835 και δημοσιεύθηκε την 1η Μαΐου 1835 (Τουρνικιώτης 1994)(12).

Ασκληπιείο: Το Ιερό του Ασκληπιού είναι το σημαντικότερο ιερό της Νότιας κλητούς μετά το ιερό του Διονύσου. Ιδρύθηκε στην Αθήνα κατόπιν πρωτοβουλίας του Τηλέμαχου από τις Αχαρνές το 420/19 π.χ. Για τους αρχαίους Έλληνες ο Ασκληπιός ήταν ο θεός της ιατρικής, οπότε τα Ασκληπιεία λειτουργούσαν ως θεραπευτήρια. Κατά την επικρατέστερη εκδοχή, η λατρεία του Ασκληπιού εξαπλώθηκε από την αρχαία Τρίκκη στην Πελοπόννησο και από εκεί στην Αττική, πρώτα στη Ζέα του Πειραιά και κατόπιν στην Αθήνα. Το ιερό κατέλαβε το χώρο κοντά στο βράχο της Ακρόπολης, δυτικά του κοίλου του θεάτρου του Διονύσου και βόρεια από τον Περίπατο. Περιλαμβάνει ένα ναό με τον βωμό, τρεις στοές και περικλειόταν στα νότια και δυτικά από περίβολο με πρότυλο στην πλευρά του Περιπάτου.

Το Ασκληπιείο λειτούργησε για μεγάλο χρονικό διάστημα. Υπέστη ζημιές είτε με την εισβολή του Σύλλα το 86 π.χ. είτε με την επιδρομή των Ερούλων το 267 μ.Χ. και ξανακτίστηκε αμέσως. Τον 4ο αι. μ.Χ. πραγματοποιήθηκε μία ανακατασκευή στο ιερό. Πρέπει να καταστράφηκε ολοσχερώς στα τέλη του 5ου αι. μ.Χ. ή στις αρχές του 6ου αι. μ., οπότε ανεγέρθηκε στα ερείπιά του μία τρίκλιτη βασιλική αφιερωμένη στους Αγίους Αναργύρους, τους αγίους θεραπευτές του Χριστιανισμού. Με την κατάληψη της Αθήνας από τους Τούρκους το 1457, ο χώρος εγκαταλείφθηκε οριστικά. Αποκαλύφθηκε από τον Στέφανο Κουμανούδη που εκτελούσε ανασκαφές για λογαριασμό της Αρχαιολογικής Εταιρείας το 1876-77.

Η μεγάλη στοά στο ανατολικό τμήμα του Ιερού (διαστάσεων 49,965μ. x 9,75μ.) ήταν διώροφη, είχε κιονοστοιχία δωρικού ρυθμού και περιελάμβανε στα ανατολικά μικρό αψιδωτό θάλαμο λαξευμένο στον βράχο, από όπου ανάβλυζε νερό, μία ιερή κρήνη. Στο δυτικό τμήμα του κτηρίου, ένα τετράγωνο δωμάτιο που εντάχθηκε στη στοά, στέγαζε έναν βαθύ κυκλικό λάκκο. Οι μελετητές συνδέουν τον ιερό αυτό βόθρο με τη γιορτή του Ασκληπιού που ονομαζόταν "Ηρώα". Η στοά λειτουργούσε ως "κοιμητήριο", δηλαδή ως χώρος για την κοίμηση και τη θαυματουργή

ίαση των ασθενών. Ο τοίχος που είναι σήμερα ορατός αποτελεί τον νότιο τοίχο του βόρειου κλίτους της βασιλικής.

Νότια της δωρικής στοάς βρίσκεται ο ναός (διαστάσεων 10,5μ. x 6μ.) και ο βωμός (6μ. x 3,5μ.) του Ασκληπιού, οι οποίοι κτίστηκαν στα τέλη του 5ου αι. π.Χ. με την ίδρυση του ιερού. Τα θεμέλια που είναι σήμερα ορατά χρονολογούνται στους ρωμαϊκούς χρόνους. Νοτιότερα, κατά μήκος του νότιου περιβόλου του ιερού κατασκευάστηκε στα ρωμαϊκά χρόνια μία μικρότερη στοά. Στο δυτικό τμήμα του Ασκληπιείου υπάρχει μία στοά διαστάσεων 27,70μ. x 13,40μ. Ίσως το κτήριο αυτό να προϋπήρχε της ιδρύσεως του ιερού και να εντάχθηκε σε αυτό με την προσθήκη ιωνικής κιονοστοιχίας στην πρόσοψή του. Έχει τέσσερα τετράγωνα δωμάτια με έκκεντρη είσοδο και βοτσαλωτό δάπεδο, του οποίου λίγα ίχνη σώζονται. Τα δωμάτια περιελάμβαναν περιμετρικά στους τοίχους ανάκλιτρα οπότε το κτήριο χρησίμευε ως «εστιατόριον», ως χώρος δηλαδή για την σίτιση των ιερέων ή των ασθενών.

Την ίδρυση του Ασκληπιείου από τον Τηλέμαχο αποτυπώνει ένα ανάθημα, του οποίου η αποκατάσταση πραγματοποιήθηκε από θραύσματα που προέρχονται από το αρχικό μνημείο και ένα αντίγραφό του. Τα θραύσματα φυλάσσονται σε διάφορα μουσεία της Ελλάδας και του εξωτερικού. Πρόκειται για ένα ανάγλυφο που στηρίζεται σε πεσσό, όπου αναγράφεται το χρονικό της ίδρυσης του ιερού. Στην α' όψη εικονίζονται ο Ασκληπιός και η Υγεία που δέχονται τον χαιρετισμό ενός άνδρα, του Τηλέμαχου. Στην β' όψη αναπαρίσταται πρόπυλο ιερού, δένδρο με πελαργό, ανάγλυφο με σκηνή κοίμησης, ένας μολοσσός, ένα άλογο και σε χαμηλότερο επίπεδο η πλώρη ενός πλοίου και δύο κύματα. Όλα τα στοιχεία ερμηνεύονται ως αναφερόμενα στο αθηναϊκό Ασκληπιείο και στην άφιξη του θεού από την θάλασσα.

Ο χώρος του Ασκληπιείου διαμορφώθηκε το 1962/63 από τον Νικόλαο Πλάτωνα, έφορο Ακροπόλεως. Μεταξύ του 1998-2004 με το πρόγραμμα της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας διαμορφώθηκε για τους επισκέπτες του χώρου η διαδρομή από τα δυτικά του θεάτρου του Διονύσου έως το Ασκληπιείο και περαιτέρω την Ακρόπολη. Σήμερα, η Επιτροπή Ιερού Διονύσου-Ασκληπιείου πραγματοποιεί εργασίες μερικής αναστήλωσης της δωρικής στοάς και του ναού του Ασκληπιού για διδακτικούς λόγους.

Θησείο: Το λεγόμενο Θησείο είναι μια περιορισμένη μικρή συνοικία - περιοχή της Αθήνας που βρίσκεται βορειοδυτικά της Ακρόπολης, μεταξύ

της συνοικίας του Αστεροσκοπείου (νότια), του Κεραμικού (δυτικά), του Ψειρή (βόρεια) και δυτικά από το Μοναστηράκι. Πήρε το όνομα του από τον παρακείμενο Ναό του Ηφαίστου, που ονομάστηκε παλαιότερα Θησείο, λανθασμένα, από τις ανάγλυφες παραστάσεις των άθλων του Θησέα, που φέρονται στις μετώπες του. Αναφορές για την περιοχή υπάρχουν από την αρχαιότητα καθώς ανήκε πάντα στο κέντρο της αρχαίας πόλης των Αθηνών. Την 1η Δεκεμβρίου 1834 έγινε στη περιοχή του Κεραμικού (συμβολή Ερμού και Πειραιώς) η επίσημη άφιξη του Βασιλέως Άθωνα στην Αθήνα, με πομπή που κατέληξε στον ναό του Αγίου Γεωργίου (πρόκειται για τον Ναό του Ηφαίστου που είχε μετατραπεί σε χριστιανικό ναό) προκειμένου να παραστεί ο νέος Βασιλεύς στη γενόμενη δοξολογία επί "τη αφήξει" του.

Στη περιοχή του Θησείου υφίστανται οι δύο εβραϊκές Συναγωγές της Αθήνας καθώς και ο ιστορικός ναός των Αγίων Ασωμάτων στην ομώνυμη πλατεία. Επίσης αποτελεί γνωστό νυχτερινό στέκι -κατάμεστο με καφενεία, καφετέριες και μπαρ-, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Την περιοχή αυτή καθώς και των πέριξ εξυπηρετεί ο ομώνυμος σταθμός του μετρό «Θησείο».

Παναθηναϊκό στάδιο: Με το όνομα Καλλιμάρμαρο φέρεται το Παναθηναϊκό Στάδιο της Αθήνας που βρίσκεται ανατολικά του Ζαπτείου και βόρεια του λόφου του Αρδηττού, δια των οποίων διέρχεται ο Ιλισός ποταμός. Το Παναθηναϊκό Στάδιο που φέρεται από την αρχαιότητα, σε άγνωστους χρόνους του Μεσαίωνα είχε απογυμνωθεί τελείως από τα μάρμαρά του όπως και τα πλείστα αρχαία κτίρια της Αθήνας. Όταν ο Βασιλιάς Όθων κήρυξε την Αθήνα πρωτεύουσα του Ελληνικού Βασιλείου στο «καλλιμάρμαρο», μόνο οι δύο κρηπιδότοιχοι των μετώπων δεξιά και αριστερά της εισόδου απέμεναν ως εμφανή ερείπια του άλλοτε σταδίου.

Εικόνα 7. Παναθηναϊκό Στάδιο

Περί το 1856 ο Ευάγγελος Ζάππας προσφέρθηκε να διαθέσει τις δαπάνες για την μαρμάρωση του σταδίου αυτού σε συνδυασμό με την άνωθεν της σφενδόνης του σταδίου προβλεπόμενο χώρο κτιρίου για εκθέσεις. Έτσι η εκπόνηση των σχεδίων ανατέθηκε στον Φρ. Μπυλανζέ, πλην όμως η πραγματοποίηση του έργου υπό αυτή τη μορφή ματαιώθηκε. Το 1874 και προκειμένου να γίνουν το επόμενο έτος οι καθιερωθέντες από τον Ζάππα Ολυμπιακοί Αγώνες, κτίσθηκε εκ του κληροδοτήματός του η προ του Σταδίου γέφυρα του Ιλισού. Τότε και ισοπεδώθηκε πρόχειρα ο στίβος και στήθηκαν στο βάθος της σφενδόνης ξύλινες βαθμίδες για τους επισήμους.

Το 1895 και προκειμένου το επόμενο έτος να γίνουν οι προβλεπόμενοι διεθνείς ολυμπιακοί αγώνες αποφασίσθηκε η μερική μαρμάρωση του Σταδίου επί σχεδίων που είχε εκπονήσει ο αρχιτέκτονας Αναστάσιος Μεταξάς. Τότε ζητήθηκε από τον Διάδοχο Κωνσταντίνο η οικονομική βοήθεια του Γεώργιου Αβέρωφ. Πράγματι ανταποκρινόμενος περισσότερο του προβλεπόμενου, ο εθνικός αυτός ευεργέτης ανέλαβε να προσφέρει οικονομικά όλη την δαπάνη για την ολοκλήρωση του έργου. Όμως επειδή ο χρόνος δεν επαρκούσε μέχρι το 1896, ολοκληρώθηκε η περί τη σφενδόνη μαρμάρωση των κερκίδων καθώς και όλων των πρώτων τουλάχιστον σειρών από του στίβου. Τότε και αναγέρθηκε ο ανδριάντας του Γ. Αβέρωφ προ του σταδίου (που σήμερα φέρεται δεξιά της εισόδου), έργο του γλύπτη Γ. Βρούτου, ενώ το ίδιο το οικοδόμημα λάμβανε την προσωνομία καλλιμάρμαρο.

Στα επόμενα έτη συνεχίσθηκαν οι εργασίες της μαρμάρωσης όλου του σταδίου οι οποίες και ολοκληρώθηκαν το 1900. Από τότε το Παναθηναϊκό Στάδιο της Αθήνας γνώρισε μεγάλες δόξες εθνικές, πολιτικές αλλά και καλλιτεχνικές όπως το ανέβασμα της όπερας Αΐντα. Στο στάδιο επίσης αυτό διοργανώθηκε για κάποια χρόνια και η Ολυμπιάδα τραγουδιού που δυστυχώς διακόπηκε η συνέχειά του. Το 1996 στο Στάδιο έγινε η υποδοχή των Ολυμπιονικών της Ατλάντα και το 1997 φιλοξένησε τη τελετή έναρξης του 6ου Παγκόσμιου Πρωταθλήματος Στίβου. Στους πρόσφατους όμως Ολυμπιακούς Αγώνες το Καλλιμάρμαρο υποδέχθηκε τους μαραθωνοδρόμους και τοξοβόλους ενώ σ' αυτό αποθεώθηκε η Εθνική Ομάδα της Ελλάδος που κατέκτησε το Πανευρωπαϊκό Πρωτάθλημα το 2004.

Πλάκα: Η Πλάκα είναι μια συνοικία στο κέντρο της Αθήνας κάτω από την Ακρόπολη. Συνορεύει νότια με την συνοικία Μακρυγιάννη, ανατολικά με την περιοχή των Στύλων του Ολυμπίου Διός και του Ζαπείου, βόρεια με το εμπορικό κέντρο της Αθήνας και δυτικά με το Μοναστηράκι. Στο τμήμα της Πλάκας προς την Ακρόπολη υπάρχουν τα **Αναφιώτικα**. Πρόκειται για μια συνοικία σε κυκλαδίτικο ρυθμό, που κατασκευάστηκε από Αναφιώτες οικοδόμους, οι οποίοι, στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, αναζητούσαν μια συνοικία να κτίσουν τα σπίτια τους, αφού στην υπόλοιπη Αθήνα το κόστος ενοικίασης ή αγοράς γης ήταν ακριβό γι' αυτούς.

Παρόμοιες περιοχές, στις οποίες οι εσωτερικοί μετανάστες μετέφεραν την αρχιτεκτονική του τόπου καταγωγής τους, υπήρξαν και αλλού στην Αθήνα, αλλά δεν κατάφεραν να επιβιώσουν από την οικοδομική αναμόρφωση στο πέρασμα των χρόνων. Κοντά στην Πλάκα βρίσκονται οι σταθμοί του μετρό Ακρόπολη και Σύνταγμα καθώς και οι στάσεις του τραμ Σύνταγμα και Ζάππειο, ενώ πλήθος γραμμών λεωφορείων και τρόλεϊ που περνούν από το κέντρο της Αθήνας εξυπηρετούν τις συγκοινωνιακές ανάγκες της περιοχής.

4.12.2 ΚΡΗΤΗ

Η **Κρήτη** είναι το μεγαλύτερο νησί της Ελλάδας και το 5ο μεγαλύτερο στη Μεσόγειο. Πρωτεύουσα καθώς και μεγαλύτερη πόλη της είναι το Ηράκλειο. Η Κρήτη εδράζει περίπου 160 χλμ νότια της ελληνικής ηπειρωτικής χώρας εκτεινόμενη κατά διεύθυνση Ανατολή - Δύση, νότια του Αιγαίου πελάγους, του οποίου και αποτελεί το νότιο φυσικό όριο και βόρεια του Λιβυκού. Αποτελεί τμήμα της περιφερειακής διοίκησης της Ελλάδας και χωρίζεται σε τέσσερις νομούς: Ηρακλείου, Χανίων, Λασιθίου και Ρεθύμνου. Στην Κρήτη άκμασε, περίπου από το 3000 π.Χ.-1.400 π.Χ., ένας από τους πρώτους πολιτισμούς της Ευρώπης, ο Μινωικός. Η Κρήτη είναι το μεγαλύτερο νησί στην Ελλάδα και το δεύτερο μεγαλύτερο (μετά την Κύπρο) της ανατολικής Μεσογείου. Βρίσκεται στο νότιο άκρο του Αιγαίου πελάγους και καλύπτει μια περιοχή 8.336 km².

Ο πληθυσμός της είναι 601.131 άνθρωποι (απογραφή 2001). Έχει μήκος 260 χλμ και ποικίλλει στο πλάτος με ένα μέγιστο 60 χλμ (από το ακρωτήριο Δίον έως το ακρωτήριο Λίθινο), σε ένα ελάχιστο 12 χλμ στον ισθμό Ιεράπετρας στην ανατολική Κρήτη. Η ακτογραμμή της παρουσιάζει

βαθύ γεωγραφικό διαμελισμό, ο οποίος παρουσιάζει στην Κρήτη πάνω από 1.000 χλμ ακτών. Το νησί είναι εξαιρετικά ορεινό και καθορίζεται από μια υψηλή σειρά βουνών που το διασχίζει την από τη δύση ως την ανατολή, διαμορφωμένη από τρεις διαφορετικές ομάδες βουνών. Αυτές είναι:

- τα Λευκά Όρη (2.452 μ).
- η οροσειρά Ίδη (Ψηλορείτης (35.18° B 24.82° A 2.456 μ).
- το όρος Δίκτη (2.148 μ).

Η Κρήτη είναι ένας από τους δημοφιλέστερους ελληνικούς προορισμούς διακοπών. Το 15% των συνολικών αφίξεων, λιμένα και αερολιμένα, στη χώρα γίνονται μέσω της πόλης του Ηρακλείου. Το 2006, οι ναυλωμένες πτήσεις στο Ηράκλειο, αριθμούσαν το 20% του συνόλου των πτήσεων ναύλωσης στη χώρα και συνολικά, περισσότεροι από δύο εκατομμύρια τουρίστες επισκέφθηκαν την Κρήτη κατά το έτος αυτό. Η αύξηση, αυτή στον τουρισμό απεικονίζεται στον αριθμό κλινών των ξενοδοχείων, ο οποίος αυξήθηκε στην Κρήτη κατά 53% από το 1986 ως το 1991, ενώ το υπόλοιπο της Ελλάδας παρουσίαζε αύξηση των 25%.

Η σημερινή τουριστική υποδομή στην Κρήτη εξυπηρετεί μεγάλο εύρος προτιμήσεων, από μεγάλα, πολυτελή ξενοδοχεία, με όλες τις προδιαγεγραμμένες εγκαταστάσεις (πισίνες, εγκαταστάσεις αθλητισμού και αναψυχής κλπ), έως μικρότερα ιδιόκτητα οικογένεια διαμερίσματα ή οργανωμένες κατασκηνώσεις. Η πρόσβαση των επισκεπτών στο νησί γίνεται αεροπορικώς μέσω του διεθνούς αερολιμένα στο Ηράκλειο και των κρατικών αερολιμένων στα Χανιά και στη Σητεία, ή ακτοπλοϊκώς στους λιμένες Ηρακλείου, Χανίων, Ρεθύμνου, Αγίου Νικολάου, Σητείας και Καστελιού Κίσσαμου.

Μερικά από τα δημοφιλέστερα πολιτισμικά κέντρα και θέρετρα της Κρήτης είναι:

Άγιος Νικόλαος: Ή αλλιώς **Άγιος** για τους Κρητικούς, είναι η πρωτεύουσα του Νομού Λασιθίου και βρίσκεται στη βόρεια ακτογραμμή της Κρήτης, στη Δυτική πλευρά του κόλπου του Μεταβάλλου. Η ονομασία του προήλθε από το βυζαντινό εκκλησάκι που βρίσκεται στον όρμο Αγίου Νικολάου. Παλαιότερη γνωστή ονομασία, **Μαντράκι**, καθώς υπήρχαν πολλές μάντρες με κατσίκια που ξεχειμώνιαζαν. Άλλη γνωστή ονομασία κι αυτή που ακόμα χρησιμοποιούν οι κάτοικοι των γύρω χωριών, Γιαλός. Από το έτος 2000, λόγω του σχεδίου Καποδίστρια, στο Δήμο Αγίου Νικολάου συγχωνεύθηκαν οι κοινότητες Ακρίτσας, Ελούντας,

Λιμνών, Καλού Χωριού, Ρούχα, Σκάνια, Λοιμό, Ενίων, Έξω Ποταμών, Κρούστα, Έξω Λακωνικών, Μέσα Λακωνικών και Πρίνος. Από το έτος 2011 κι έπειτα από το νόμο Καλλικράτη, στο δήμο Αγίου Νικολάου συγχωνεύθηκαν ο δήμος Νεαπολέως και η κοινότητα Βραχύβιου. Η οικονομία της περιοχής βασίζεται στον τουρισμό, στην καλλιέργεια ελιάς και στη μη σταβλισμένη κτηνοτροφία. Οι μόνιμοι κάτοικοι σύμφωνα με την απογραφή του 2001 ήταν 19.593.

Αξιοθέατα: Ένα πάρκο με πεύκα και αλμυρίκιαπάνω από τη Λίμνη προσφέρει πανοραμική θέα της πόλης. Από το πάρκο αυτό ξεκινά ένα πετρόχτιστο μονοπάτι, ελίσσεται ανάμεσα στα δένδρα και καταλήγει στη Νότια πλευρά της Λίμνης, εκεί όπου δένουν μικρά σκάφη αλιείας. Η Μαρίνα του Δήμου Αγίου Νικολάου όπου διοργανώνονται ιστιοπλοϊκοί αγώνες.

Το κέρας της Αμάλθειας, ένα γλυπτό που έχει κατασκευασθεί από τους ντόπιους, αναγνωρισμένους καλλιτέχνες αδελφούς Σωτηριάδη, έχει στηθεί σε ένα ατρόχιστο αίθριο παραχθέν αλός, έτσι ώστε να έχει φόντο τον κόλπο του Μαραμένου και το νησάκι των Αγίων Πάντων. Η πλατεία Νεάρχου, σχεδιασμένη με ψηφιδωτά θαλάσσια μοτίβα, από την αρχιτέκτονα Μαρέ Αγιάντα, όπως ονομάζεται η παλαιότερη πλατεία ΚΤΕΛ. Οι σκάλες της πόλης είναι αρκετά ενδιαφέρουσες. Καθώς η πόλη είναι κτισμένη σε λόφους οι σκάλες είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της, με αρκετούς αρχιτέκτονες της περιοχής να έχουν σχεδιάσει από μια.

Η μόνιμη έκθεση *IPIΣ* της τοπικής χλωρίδας και του τρόπου που χρησιμοποιήθηκε στην καθημερινή ζωή των Κρητικών στεγάζεται σε ένα ανακαινισμένο νεοκλασικό κτίριο στον πεζόδρομο της οδού 28ης Οκτωβρίου. Στον ίδιο πεζόδρομο ένα επίσης ανακαινισμένο νεοκλασικό κτίριο φιλοξενεί τη δημοτική Πινακοθήκη όπου παρουσιάζονται εκθέσεις με έργα των πολλών ντόπιων και ξένων καλλιτεχνών που ζουν κι εργάζονται στην περιοχή.

Η Κιτροπλατεία μια πλατεία με μια μικρή παραλία, από την οποία ξεκινάει ένας πετρόχτιστος πεζόδρομος που ακολουθεί την ακτογραμμή και καταλήγει στη Μαρίνα. Το όνομά της προέρχεται από το εμπόριο των κίτρων γιατί στην παραλία εξαιτίας του βάθους της μπορούσαν να φορτώσουν τα εμπορικά καΐκια, όταν η πόλη δεν διέθετε λιμάνι.

Ο λόφος του Αγίου Χαραλάμπους, δίπλα στην ομώνυμη εκκλησία ένα αλούλλιο από πεύκα με μια παλιά υδατοδεξαμενή στην οροφή της οποίας φύονται δύο πεύκα. Από το λόφο έχει κανείς πανοραμική θέα της πόλης και του κόλπου. Τα νησάκια Αγίων Πάντων και Φάρου, είναι ένα παράδειγμα στην Φυσική Ιστορία καθώς ενώ απέχουν ελάχιστα μέτρα το ένα από το άλλο τα είδη της πανίδας και χλωρίδας που φιλοξενούν έχουν εξελιχθεί διαφορετικά Στο νησί των Αγίων Πάντων έχουν μεταφερθεί από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα κρητικοί αίγαγροι, τα Κρι Κρι, προκειμένου να διατηρηθεί καθαρό το είδος.

ΗΡΑΚΛΕΙΟ: Το Ηράκλειο με 142.112 κατοίκους (απογραφή 2010) και συνολική επιφάνεια 120 τετραγωνικά χιλιόμετρα, είναι η πέμπτη (μετά την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, το Πειραιά και την Πάτρα) μεγαλύτερη σε έκταση και πληθυσμό πόλη της Ελλάδας, η πρωτεύουσα και ο μεγαλύτερος λιμένας της Κρήτης. Κύριοι οικονομικοί τομείς της πόλης είναι ο τουρισμός, η γεωργία και το εμπόριο. Διαθέτει βιομηχανική περιοχή 4 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά του κέντρου. Το Ηράκλειο διαθέτει επίσης ένα από τα μεγαλύτερα σε κίνηση αεροδρόμια της χώρας (αεροδρόμιο "Νίκος Καζαντζάκης") και λιμάνι με μεγάλη κίνηση επιβατών και εμπορευμάτων.

Εικόνα 8. Κνωσός (Κρήτη)

Αξιοθέατα:

- Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

- Ιστορικό Μουσείο Κρήτης
- Μουσείο Φυσικής Ιστορίας
- Μουσείο Μάχης της Κρήτης
- Αρχαιολογικός χώρος Κνωσού

Τα **Μάταλα** είναι μικρό παραθαλάσσιο χωριό και διάσημη παραλία της νότιας Κρήτης στον νομό Ηρακλείου. Η θέση τους είναι στη δυτική ακτή της επαρχίας Πυργιωτίσσης. Η παραλία των Ματάλων κατοικούνταν από την αρχαιότητα, και οι τότε κάτοικοι σκάλισαν ένα σύνολο σπηλαίων στο μαλακό πέτρωμα του βουνού. Οι σπηλιές παρέμειναν άδειες για χιλιάδες χρόνια μέχρι που κάποιοι περιπλανώμενοι χίπις τις ανακάλυψαν και τις κατοίκησαν για κάποια περίοδο. Αρκετοί άλλοι τους ακολούθησαν όπως οι Μπομπ Ντίλαν, Τζάνις Τζόπλιν και Κατ Στήβενς. Την περίοδο της χούντας με εντολή του Μητροπολίτη Γορτύνης απελάθηκαν οι τουρίστες από τα σπήλαια των Ματάλων. Το χωριό προηγουμένως ήταν ένα ψαροχώρι ενώ σήμερα ζει κυρίως από τον τουρισμό. Υπάγεται στο Δημοτικό διαμέρισμα Πιτσιδίων του Δήμου Τυμπακίου. Η απόστασή του από το Ηράκλειο είναι 70,6 χιλιόμετρα.

ΜΑΛΙΑ: Τα **Μάλια** είναι κωμόπολη και πρώην κοινότητα στην επαρχία Πεδιάδος με 3.722 κατοίκους (το 2001) και αποτελεί Δημοτικό διαμέρισμα στον ομώνυμο Δήμο του νομού Ηρακλείου. Είναι ονομαστά για τα κηπευτικά προϊόντα τους, τους γραφικούς ανεμόμυλους τους, την περίφημη αμμουδιά στην παραλία τους και τα άφθονα νερά τους, από τα οποία υδρεύεται το Ηράκλειο.

Σήμερα αποτελεί κοσμοπολίτικο τουριστικό κέντρο με θαυμάσια ξενοδοχεία και ευπρεπή εξοχικά κέντρα, καταστήματα τουριστικών ειδών κ.λ.π. Βρίσκεται στο 34ο χιλιόμετρο της κεντρικής αρτηρίας προς το νομό Λασιθίου, του οποίου τα σύνορα βρίσκονται στα 38 χιλιόμετρα, πιο ανατολικά. Κύριες ασχολίες είναι τα τουριστικά επαγγέλματα, η καλλιέργεια κηπευτικών και μπανάνας. Στα ανατολικότερα, σε απόσταση 37 χιλιομέτρων, βρίσκονται οι αρχαιότητες των Μαλίων. Στα Μάλια λειτουργούν μεταξύ άλλων 2 νηπιαγωγεία, Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο, περιφερειακό ιατρείο, ΚΕΠ και όλες οι υπηρεσίες του Δήμου. Ποδοσφαιρικά δραστηριοποιείται η ομάδα ΠΑΝΟΜ 2000, που ιδρύθηκε το 1996.

ΡΕΘΥΜΝΟ: Το **Ρέθυμνο** είναι η πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού της Κρήτης. Εμφανίζει μεγάλη τουριστική κίνηση κατά την διάρκεια του

καλοκαιριού ενώ οι 2.500 και πλέον ενεργοί φοιτητές καθιστούν την πόλη ιδιαίτερα ζωντανή κατά την υπόλοιπη περίοδο του χρόνου.

Ο πληθυσμός της πόλης ανέρχεται στους 32.694 κατοίκους (απογραφή 2001). Είναι η τρίτη σε πληθυσμό πόλη της Κρήτης μετά το Ηράκλειο και τα Χανιά.

ΧΑΝΙΑ: Τα Χανιά είναι παραλιακή πόλη της βορειοδυτικής Κρήτης, ένας από τους σημαντικότερους λιμένες της Κρήτης και πρωτεύουσα του νομού Χανίων. Καταλαμβάνει έκταση περίπου 11 τετραγωνικών χιλιομέτρων και σύμφωνα με την απογραφή του 2001 έχει πληθυσμό 55.838 κατοίκων και αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη του νησιού μετά το Ηράκλειο.

Υπήρξε σημαντική μινωική πόλη και έχει ταυτισθεί με την αρχαία Κυδωνία. Τα πιο δημοφιλή αξιοθέατα των Χανίων είναι:

- **Ο Βενετσιάνικος φάρος των Χανίων.**

Λίγο πιο ανατολικά από το Καστέλι βρίσκεται η Σπλάτζια. Η παλιά συνοικία των μουσουλμάνων η οποία είναι πολύ ατμοσφαιρική. Στα γραφικά σοκάκια της βρίσκονται πολλά ταβερνάκια. Εκεί βρίσκεται και η εκκλησία του Αγίου Νικολάου, που κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας ήταν το κεντρικό τζαμί των Χανίων και στην ενετοκρατία ήταν ο ναός του Αγίου Νικολάου των Δομινικανών. Έξω από την εκκλησία βρίσκεται η πλατεία της Σπλάτζιας με τον πλάτανο στον οποίο οι Τούρκοι κρέμασαν τον δεσπότη Μελχισεδέκ Δεσποτάκη. Στην γωνία της πλατείας βρίσκεται ο Βενετσιάνικος ναός του St. Rocco.

Περπατώντας προς την μεριά της θάλασσας βλέπουμε τα Βενετσιάνικα νεώρια (του 1497), τα καρνάγια, που κάποτε κατασκεύαζαν πολεμικές γαλέρες, σήμερα λειτουργούν ακόμη επισκευάζοντας βάρκες και καΐκια. Εκεί κανείς θα δει και το μεγάλο Αρσενάλι που φιλοξένησε το δημαρχείο Χανίων μέχρι το βομβαρδισμό του από τους Γερμανούς το 1941, στο οποίο σήμερα στεγάζεται το Κέντρο Αρχιτεκτονικής Μεσογείου.

Παραδοσιακός δρόμος στην παλιά πόλη: Από την δυτική πλευρά του Καστελίου βρίσκεται η πλατεία Σαντριβάνι (ή πλατεία Ελ. Βενιζέλου). Αποτελεί την τουριστική καρδιά της πόλης. Από εκεί κανείς μπορεί να επιβιβαστεί σε караβάκια που επισκέπτονται τα βενετσιάνικα κάστρα στα νησιά των Αγ. Θεοδώρων και της Γραμβούσας. Λίγο πιο πέρα βρίσκεται η πλατεία της τριμάρτυρης με την μητρόπολη Χανίων και το αρχαιολογικό μουσείο που φιλοξενείται στον Βενετσιάνικο ναό του St. Francesco. Εκεί

βρίσκονται και τα "Στιβανάδικα". Είναι η περιοχή όπου βρίσκονται μαγαζιά που επεξεργάζονται δέρμα και κατασκευάζουν διάφορα δερμάτινα είδη. Το όνομα τους το πήραν από τα στιβάνια, τις κρητικές μπότες όπου φτιάχνονταν εκεί εδώ και αιώνες . Επίσης λίγο πιο ανατολικά βρίσκονται τα "Μαχαιράδικα", όπου βρίσκονται πολλά παραδοσιακά μαγαζάκια που φτιάχνουν ακόμη τα κρητικά μαχαίρια.

4.12.3 ΡΟΔΟΣ

Η **Ρόδος**, με έκταση 1400,684 km², είναι το μεγαλύτερο νησί των Δωδεκανήσων και το τέταρτο σε έκταση νησί του Αιγαίου. Γενικότερα, είναι το τέταρτο σε έκταση νησί της Ελλάδας, ενώ ο πληθυσμός της ανέρχεται σε 163.476 κατοίκους. Βρίσκεται περίπου 460 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά της Αθήνας και 18 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Τουρκίας. Η πόλη της Ρόδου είναι πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού και του νομού Δωδεκανήσου. Το ευρύτερο Πολεοδομικό Συγκρότημα της πόλης της Ρόδου (Δήμος Ροδίων, Ιαλυσού και Καλλιθέας) έχει μόνιμο πληθυσμό περίπου 120.000 κατοίκους (απογραφή 2001), ενώ ο Δήμος Ροδίων, λόγω του φαινομένου της εσωτερικής μετανάστευσης τα τελευταία χρόνια, υπολογίζεται ότι έχει περίπου 98.000 κατοίκους. Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή (2001) ωστόσο η πόλη της Ρόδου έχει επίσημα 53.709 κατοίκους και είναι η μεγαλύτερη πόλη στο Αιγαίο πέλαγος (απογραφή 2001).

Πολλοί μύθοι έχουν συνδεθεί με τη δημιουργία της Ρόδου. Σύμφωνα με τον Πίνδαρο, όταν ο Δίας επικράτησε των Γιγάντων, αποφάσισε να μοιράσει τη γη στους Ολύμπιους Θεούς. Ο Ήλιος όμως, έλειπε από τη μοιρασιά κι έμεινε χωρίς γη. Ο Δίας για να μην τον αδικήσει είτε να ξανακάνουν τη μοιρασιά, αλλά ο Ήλιος τότε είπε πως η γη που θα αναδύοταν από τη θάλασσα, όταν θα ανατέλλει το επόμενο πρωινό, θα γινόταν δική του. Έτσι αναδύθηκε ένα πανέμορφο και καταπράσινο νησί, η Ρόδος. Ο Ήλιος συνεπαρμένος από την ομορφιά της την έλουσε με τις ακτίνες του. Από τότε η Ρόδος είναι το νησί του Ήλιου, το πιο φωτεινό και λαμπερό. Ένας άλλος μύθος αναφέρει ότι η Ρόδος ήταν νύμφη, κόρη του Ποσειδώνα και γυναίκα του Ήλιου.

Αξιοθέατα:

- **Παλιά Πόλη**

- Το παλάτι των μεγάλων Μαγίστρων
- Το ενυδρείο της Ρόδου
- Ο Λόφος του Μόντε Σμιθ
- Πάρκο Ροδίνη της Ρόδου

Ρόδος - Παλιά πόλη

Ακούγοντας τις λέξεις Μεσαιωνική Πόλη ή Καστροπολιτεία στο μυαλό μας έρχονται αυτομάτως εικόνες ερειπίων ενώ όταν βρεθούμε εκεί, αυτόπτες μάρτυρες, χρειάζεται να κλείσουμε τα μάτια προκειμένου να «μυρίσουμε» το παλιό άρωμα και να μπορέσουμε να δώσουμε «ζωή» στα φαντάσματα που παίζουν κρυφτό στις επάλξεις και στις πολεμίστρες. Όλα αυτά όμως συμβαίνουν αλλού, όχι στη Ρόδο στο Νησί των Ιπποτών. Εδώ υπάρχει μια ολοζώντανη Μεσαιωνική Πόλη, που μέσα από τα τείχη της αναπνέουν, κατοικούν και εργάζονται περισσότεροι από 6.000 άνθρωποι, χωρίς να υπολογίσουμε τους χιλιάδες επισκέπτες κάθε χρόνο. Ένα μεσαιωνικό μνημείο, δυτικοευρωπαϊκού υστερογοτθικού ρυθμού –με πολλά στοιχεία της ιταλικής αναγεννησιακής τεχνοτροπίας να εμφανίζονται στα τέλη του 15ου αιώνα καθώς και στοιχεία ντόπιας αρχιτεκτονικής- από τα ελάχιστα που υπάρχουν πλέον στην Ευρώπη, αναπόσπαστο πλέον μέρος της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, που προστατεύεται από την UNESCO. Περπατώντας στα λιθόστρωτα δρομάκια της οι μόνοι που μπορούν να σε κρατήσουν ίσως στο παρόν είναι οι υπόλοιποι επισκέπτες που την περιδιαβαίνουν δίπλα σου ή μπροστά σου. Λίγο αν ονειροπολήσεις και ξεχαστείς σίγουρα θα σκεφτείς για ποιο λόγο δεν φορούν λαμπερές πανοπλίες και γιατί δεν ακούς τις οπλές των αλόγων, να βροντοχτυπούν.

Η Πόλη της Ρόδου ιδρύθηκε το 408 π.χ. στην «Πανός άκρα», στη βόρεια μύτη του νησιού και ρυμοτομείται με το καλύτερο πολεοδομικό σύστημα όλων των εποχών, το Ιπποδάμειο. Η Παλιά Πόλη περιβάλλεται από πολύ καλοδιατηρημένα μεσαιωνικά αμυντικά τείχη του 14ου και 15ου αιώνα, μήκους περίπου πέντε χιλιομέτρων και πλάτους περίπου 12 μέτρων, με επάλξεις και πυργίσκους καθώς και τάφρο, πλάτους περίπου 30 μέτρων, με γέφυρες στις Πύλες. Διαθέτει 11 Πύλες από τις οποίες ξεχωρίζουν η Πύλη Ντ' Αμπουάζ και η Θαλασσινή Πύλη ή Πύλη του Λιμανιού. Οι υπόλοιπες είναι: Πύλη Μουσείου, Πύλη Αρνάλδου, Πύλη Ταρσανά, Πύλη Ελευθερίας, Πύλη Αγίου Αθανασίου, Πύλη

Ακάντιας, Πύλη Παναγίας, Πύλη της Αγίας Αικατερίνης και Πύλη Αγίου Ιωάννη ή Κοσκινού. Η τελευταία ονομάζεται και Κόκκινη Πόρτα, καθώς, όπως λέει η παράδοση στην Πύλη αυτοί σφαγιάστηκαν πολλοί χριστιανοί κατά τη διάρκεια της Άλωσης της πόλης το 1522 από τους Τούρκους.

Εικόνα 9. Παλιά Πόλη (Ρόδος)

Η Παλιά Πόλη κτίστηκε από τους Ιππότες του Τάγματος του Αγίου Ιωάννη ή απλά Ιωαννίτες Ιππότες, που έφτασαν στη Ρόδο το 13ο αιώνα, μετά την εκδίωξη τους από τους Αγίους Τόπους, όταν πια η Ιερουσαλήμ έπεσε στα χέρια του Σαλαντίν. Οι Ιωαννίτες αφού κατάφεραν να αποσπάσουν την έγκριση του Πάπα κατέλαβαν τη Ρόδο, ενώ νωρίτερα είχαν κάνει ένα μικρό πέρασμα από την Κύπρο, όπου ο βασιλιάς τους είχε παραχωρήσει τη Λεμεσό. Οι Ιωαννίτες της Ρόδου ήταν οργανωμένοι σε επτά διαφορετικές «Γλώσσες» -Langues ή Tongues-, αυτές της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Προβηγκίας, της Ωβέρνης, της Ιταλίας, Ισπανίας και της Αγγλίας ενώ το έμβλημα τους ήταν ο «σταυρός της Αμάλφης», ο οποίος αργότερα μετονομάστηκε σε «σταυρό της Μάλτας», όταν οι Ιωαννίτες κατέφυγαν σ' αυτό το νησί της Μεσογείου, μετά την κατάκτηση της Ρόδου από τους Οθωμανούς, το 16ο αιώνα..

Το εντυπωσιακό Κάστρο των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννη ή Ιπποτών της Ρόδου πλέον βρίσκεται στη ΒΔ πλευρά του κάστρου της

Παλιάς Μεσαιωνικής Πόλης, το επονομαζόμενο, κατά τα χρόνια της Ιπποτοκρατίας (1309-1522), Κολλάκιο ή Chateu. Το Κολλάκιο περιελάμβανε τα Καταλύματα των Γλωσσών, δηλαδή τα καταλύματα των διαφορετικών εθνών ή εθνοτήτων, το νοσοκομείο, τις κατοικίες των ιπποτών, την εκκλησία του Αγίου Ιωάννη και το παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου. Χωριζόταν από το πολύ μεγαλύτερο νότιο τμήμα, τη Χώρα ή Μπούργκο με ένα εσωτερικό τείχος ενώ τα δύο μέρη ένωνε μία πύλη. Στη Χώρα διέμενε και εργαζόταν ο ντόπιος πληθυσμός, δηλ. οι Έλληνες, οι εβραίοι και οι Λατίνοι.

Η περιπλάνηση σας στα σοκάκια της Παλιάς Πόλης θα σας φέρει μπροστά στην Οδό των Ιπποτών, που είναι χτισμένη πάνω σε δρόμο της αρχαίας πόλης. Πρόκειται για την κεντρική οδό της Παλιάς Πόλης, πλάτους 6 μέτρων, όπου θα συναντήσετε και τα περισσότερα μεσαιωνικά κτίρια. Εδώ βρίσκονται και τα καταλύματα των διαφόρων εθνοτήτων του τάγματος ή «Γλωσσών», με πιο εντυπωσιακό το Γαλλικό Κατάλυμα, την πρόσοψη του οποίου κοσμεί ο θυρεός του Μεγάλου Μάγιστρου.

Το 1522 μετά από αρκετές αποτυχημένες απόπειρες τελικά η Πόλη της Ρόδου πέφτει στα χέρια των Οθωμανών και ξεκινά η περίοδος της Τουρκοκρατίας (1522-1912). Δεν θα χαρακτηρίζαμε αυτή την περίοδο από τις πιο λαμπρές για την πόλη αλλά μάλλον το αντίθετο. Οι μεν οχυρώσεις αλλά και τα περισσότερα μεσαιωνικά κτίσματα συντηρούνται αλλά οι μετατροπές στις χρήσεις είναι σημαντικές. Το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου μετατρέπεται σε φυλακή, το Νοσοκομείο των Ιπποτών σε στρατώνα, ενώ την ίδια ώρα κτίζονται πολλά τζαμιά, με εντυπωσιακούς μιναρέδες αλλά και λουτρά. Οι Έλληνες δεν είχαν πλέον το δικαίωμα να κατοικούν εντός των τειχών. Όσοι διατηρούσαν καταστήματα και γενικά όσοι εργάζονταν μέσα σ' αυτήν έπρεπε να την εγκαταλείψουν το ηλιοβασίλεμα.

Το 1912 ξεκινά μια νέα περίοδος για τη Ρόδο, όταν καταλαμβάνεται από τους Ιταλούς. Η περίοδος της Ιταλοκρατίας (1912-1948) είναι μια περίοδος ανάπτυξης αλλά και μεταμόρφωσης της πόλης. Οι Ιταλοί κατασκευάζονται καλαίσθητα κτίρια, αναδεικνύουν τους αρχαιολογικούς τόπους, διαμορφώνουν τους ελεύθερους χώρους, εντάσσουν νέες χρήσεις σε αναστηλωμένα μεσαιωνικά κτίσματα και κηρύσσουν περιμετρικά του τειχισμένου οικισμού, γύρω από τις οχυρώσεις και την τάφρο, μια μνημειακή ζώνη πρασίνου, συνολικής έκτασης 150 στρεμμάτων ενώ ξανακτίζουν το Παλάτι του Μεγάλου

Μαγίστρου, που είχε καταστραφεί σε μια έκρηξη πυριτιδαποθήκης, που βρισκόταν στα υπόγεια γειτονικής εκκλησίας, το 1856. Το έργο της ανασύλωσης, που ξεκίνησε το 1937 και ολοκληρώθηκε το 1940, στηρίχτηκε στα αρχικά σχέδια των Ιπποτών και παρά το γεγονός ότι υπάρχουν αρκετές αλλοιώσεις παρόλα αυτά δεν παύει να είναι ένα συγκλονιστικό μνημείο..

Άλλα σημαντικά αξιοθέατα της Παλιάς Πόλης η οποία εκτός από μεσαιωνικά μνημεία, φιλοξενεί ένα ολόκληρο μωσαϊκό αρχαίων, βυζαντινών, οθωμανικών αλλά ιταλικών μνημείων είναι ο Ναός της Αφροδίτης, το Νοσοκομείο των Ιπποτών, όπου στεγάζεται το Αρχαιολογικό Μουσείο, το Βυζαντινό Μουσείο, η Οπλοθήκη, το Μουσείο Διακοσμητικών Τεχνών, το Τζαμί του Σουλεϊμάν και το Μέγαρο της Καστελλανίας.

Το παλάτι των μεγάλων Μαγίστρων

Στο ψηλότερο σημείο του Κάστρου των Ιπποτών βρίσκεται το εντυπωσιακό Παλάτι των Μεγάλων Μαγίστρων, ο επιβλητικός όγκος του οποίου, καθώς δεσπόζει πάνω στην Παλιά Πόλη της Ρόδου μαγνητίζει τα βλέμματα απ' όποιο σημείο κι αν το κοιτάξεις.

Εικόνα 10. Το Παλάτι των Μεγάλων Μαγίστρων

Το Παλάτι των Μεγάλων Μαγίστρων ή Καστέλο βρίσκεται στη ΒΔ πλευρά του κάστρου, στο τέλος της Οδού των Ιπποτών, που αποτελεί

τον πιο σημαντικό δρόμο της Παλιάς Πόλης αλλά και τον πλέον καλοδιατηρημένο λιθόστρωτο μεσαιωνικό δρόμο στην Ευρώπη, με μήκος 200 μέτρα και πλάτος έξι, ο οποίος έχει χαραχτεί πάνω στην αρχαία οδό που οδηγούσε στην Ακρόπολη του Κάστρου. Το Καστέλο θεμελιώθηκε στα τέλη του 7ου αιώνα μΧ. από τους Βυζαντινούς και αποτελούσε την Ακρόπολη του Φρουρίου. Ο θρύλος θέλει να έχει χτιστεί πάνω στα θεμέλια του ναού του θεού Ήλιου

Οι Ιππότες του Τάγματος του Αγίου Ιωάννη ή Ιωαννίτες Ιππότες μετά την κατάληψη της Ρόδου το 1309 το ανακατασκεύασαν προκειμένου να γίνει η επίσημη κατοικία του εκάστοτε Μεγάλου Μαγίστρου του τάγματος τους. Εκτός όμως από ανάκτορο αποτελούσε και διοικητικό κέντρο του ιπποτικού κράτους αλλά και φρούριο, καθώς η ισχυρή του οχύρωση πρόσφερε πολλές φορές την προστασία του στον ντόπιο πληθυσμό κατά τη διάρκεια των αλλεπάλληλων εισβολών από τους πολυάριθμους εχθρούς, που επιβουλεύονταν τη Ρόδο. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι στην πολιορκία των Τούρκων το 1522, όταν πλέον αλώθηκε η Ρόδος, παρέμεινε σχεδόν ανέπαφο χάρη στην εξαιρετική του κατασκευή. Το Παλάτι των Μεγάλων Μαγίστρων είναι ένα ορθογώνιο επιβλητικό κτίριο βγαλμένο θαρρείς από τις ζωγραφιές των παιδικών παραμυθιών. Οι διαστάσεις του είναι 80 X 75 μ. και είναι χτισμένο γύρω από μια μεγάλη εσωτερική αυλή με διαστάσεις 50 X 40 μ. Στο ισόγειο υπήρχαν οι βοηθητικοί χώροι, οι κουζίνες, οι αποθήκες και οι στάβλοι ενώ στον πάνω όροφο υπήρχαν οι επίσημες αίθουσες, η μεγάλη αίθουσα του Συμβουλίου, η τραπεζαρία και τα ιδιαίτερα διαμερίσματα του Μεγάλου Μαγίστρου, γνωστά με την ονομασία «Μαργαρίτες». Η είσοδος του Παλατιού είναι εντυπωσιακή και την κοσμούν δύο επιβλητικοί ημικυκλικοί πύργοι με επάλξεις καθώς και ο θυρεός του Μεγάλου Μαγίστρου.

Το Παλάτι των Μεγάλων Μαγίστρων άντεξε σχεδόν σ' όλες τις επιθέσεις των εχθρών αλλά έπεσε σε μαρασμό κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας (1522-1912), όταν οι κατακτητές το μετέτρεψαν σε φυλακή κι αργότερα το άφησαν να ρημάξει. Η ιστορία όμως του επεφύλασσε ακόμη χειρότερη μοίρα. Το έτος 1865 καταστράφηκε σχεδόν συθέμελα όταν ανατινάχτηκε μια πυριτιδαποθήκη, που βρισκόταν στα υπόγεια του διπλανού ναού του Αγίου Ιωάννη. Όρθιοι έμειναν μόνο οι πύργοι της εισόδου. Το Παλάτι γνώρισε νέες δόξες όταν κατά τη διάρκεια της Ιταλοκρατίας στα Δωδεκάνησα (1912-1948) ο Ιταλός διοικητής Ντε Βέτσι (De Vecchi) αποφάσισε να το ανακατασκευάσει με βάσει τα αρχικά σχέδια που κατάφεραν να

ανακαλύψουν και να το μετατρέψουν σε επίσημη κατοικία του εκάστοτε Ιταλού Διοικητή αλλά και θερινό ανάκτορο για τον Ιταλό βασιλιά Βιτόριο Εμμανουήλ τον Γ΄ και αργότερα τον Μπενίτο Μουσολίνι.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα μωσαϊκά πατώματά του που είναι στρωμένα με ψηφιδωτά, αρχαίας, ρωμαϊκής και βυζαντινής τεχνοτροπίας, τα οποία έφεραν οι Ιταλοί από την Κω καθώς και η συλλογή επίπλων δυτικής τεχνοτροπίας του 16ου και 17ου αιώνα. Την εσωτερική αυλή κοσμούν πολλά αγάλματα της ελληνιστικής και ρωμαϊκής περιόδου ενώ ξεχωρίζουν οι αίθουσες αναμονής, υποδοχής, μουσικής, χορού και η αίθουσα του ψηφιδωτού της Μέδουσας. Στις αίθουσες του ισογείου παρουσιάζονται σήμερα μόνιμες εκθέσεις. Η μία βρίσκεται σε αίθουσα της βορινής πλευράς του παλατιού και η δεύτερη σε αίθουσα της νοτιοδυτικής πλευράς και τα θέματά τους είναι παρμένα από την πόλη της Ρόδου από την ίδρυσή της έως και το 1522.

Το ενυδρείο της Ρόδου

Στο βορειότερο σημείο του νησιού της Ρόδου, στην ευρύτερη περιοχή του Νιοχωρίου, κτισμένο σε μια αμμουδερή γλώσσα, που εκτείνεται προκλητικά μέσα στα βαθυγάλανα νερά, βρίσκεται το Ενυδρείο όπου μπορεί κάποιος να θαυμάσει σπάνια είδη ψαριών και άλλα είδη της θαλάσσιας πανίδας.

Εικόνα 11. Ενυδρείο της Ρόδου

Η κατασκευή του ξεκίνησε το 1934, κατά τη διάρκεια της ιταλικής κατοχής στα Δωδεκάνησα (1912-1948), ως «Reale Istituto di Ricerche Biologiche di Rodi» (Βασιλικό Ινστιτούτο Θαλάσσιας Βιολογίας Ρόδου) και ολοκληρώθηκε το 1935. Άρχισε να λειτουργεί το 1937 ως ερευνητική μονάδα ενώ όταν τα Δωδεκάνησα ενώθηκαν με την Ελλάδα περιήλθε στο ελληνικό κράτος και λειτούργησε υπό την εποπτεία της Ακαδημίας Αθηνών ως Ελληνικό Υδροβιολογικό Ινστιτούτο. Από το 1963 λειτουργεί ως Ενυδρείο - Μουσείο με την ονομασία Υδροβιολογικός Σταθμός Ρόδου και λειτουργεί ως πρότυπη ερευνητική μονάδα στη Μεσόγειο, καθώς διεξάγει ερευνητικά προγράμματα καλύπτοντας όλο το φάσμα της Ωκεανογραφίας στην ευρύτερη περιοχή της Δωδεκανήσου.

Το κτίριο του Ενυδρείου έχει χαρακτηριστεί από το Υπουργείο Πολιτισμού ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, διακεκριμένο δείγμα αρχιτεκτονικής του «Διεθνούς Στυλ». Εκτός όμως από ερευνητική μονάδα το Ενυδρείο λειτουργεί και ως εκθετήριο καθώς στους σκοπούς του περιλαμβάνονται η διατήρηση και προβολή ταριχευμένων και ζωντανών εκθεμάτων του θαλάσσιου μεσογειακού χώρου. Οι περίπου 200.000 επισκέπτες το χρόνο μπορούν να θαυμάσουν, στο υπόγειο του κτιρίου, όλο τον πλούτο της θαλάσσιας ζωής, και γενικότερα, το θαλάσσιο οικοσύστημα της περιοχής. Στις ειδικά διαμορφωμένες δεξαμενές, που είναι γεμάτες με θαλασσινό νερό και οι οποίες έχουν άριστη σήμανση, μπορεί να δει κανείς ανθόζωα, μαλάκια, γαστερόποδα, καβούρια, αχινούς, κεφαλόποδα καθώς και θαλάσσιες χελώνες, ενώ εξαιρετική είναι η ατμόσφαιρα που δημιουργούν ο εσωτερικός διάκοσμος, οι πέτρινοι τοίχοι και ο χαμηλός φωτισμός. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει και η συλλογή που φιλοξενείται στο ισόγειο του Ενυδρείου και περιλαμβάνει ταριχευμένα θαλάσσια θηλαστικά και μεγάλα ψάρια, όστρακα, κοράλλια, καθώς και ωκεανογραφικά όργανα.

Ο Λόφος του Μόντε Σμιθ

Ο Λόφος του Μόντε Σμιθ δεσπόζει πάνω από την πόλη της Ρόδου, η οποία είναι αμφιθεατρικά χτισμένη στα πόδια του. Η παλιά ονομασία του είναι Λόφος του Αγίου Στεφάνου κι εδώ βρισκόταν η Άνω Ακρόπολη

της αρχαίας Ρόδου. Η Κάτω Ακρόπολη βρισκόταν στη θέση που ορθώνεται σήμερα το Παλάτι των Μεγάλων Μαγίστρων των Ιωαννιτών Ιπποτών ή Καστέλο.

Εικόνα 12. Λόφος του Μόντε Σμιθ (Ρόδος)

Ο Λόφος πήρε το όνομα με το οποίο είναι γνωστός σήμερα από τον Άγγλο ναύαρχο Σίντεϊ Σμιθ, που είχε στήσει εδώ το παρατηρητήριο του το 1802 προκειμένου να παρακολουθεί τις κινήσεις του στόλου του Ναπολέοντα στη θάλασσα κατά τη διάρκεια του πολέμου του με τους Τούρκους. Και η αλήθεια είναι ότι ο Άγγλος ναύαρχος είχε προχωρήσει σε μια εξαιρετικά επιτυχημένη στρατηγικά κίνηση, καθώς η θέα από τη κορυφή του λόφου είναι συγκλονιστική, τόσο προς την παλιά και νέα πόλη της Ρόδου, από την οποία απέχει 3 χλμ., όσο και προς τη θάλασσα, τα κοντινά νησιά και τα μικρασιατικά παράλια.

Για όσους είναι εραστές των αρχαιολατρικών περιπάτων μια βόλτα στο Μόντε Σμιθ θα αποτελέσει σίγουρα μια καταληκτική εμπειρία, καθώς στην κορυφή του λόφου δεσπόζουν τα ερείπια της αρχαίας Ακρόπολης της Ρόδου ενώ στη νότια πλευρά του σώζονται τα λείψανα σημαντικών αρχαιοτήτων, μέσα σ' ένα πανέμορφο και κατάφυτο αρχαιολογικό πάρκο. Στο αρχαιολογικό πάρκο, που «φιλοξενείται» μέσα σ' ένα φυσικό βαθούλωμα, διασώζεται το Στάδιο, που είναι γνωστό κι ως Στάδιο του Διαγόρα, ένα έργο της ελληνιστικής περιόδου του 3ου ή 2ου αι. π.Χ., όπου διεξάγονταν οι αθλητικοί αγώνες των Αλίων, της μεγάλης γιορτής των αρχαίων Ροδίων προς τιμήν του

θεού Ήλιου. Το Στάδιο, που έχει ανοικοδομηθεί σε μεγάλο ποσοστό, έχει μήκος 200 μ. και πλάτος 35 μ.

Δίπλα ακριβώς στο Στάδιο σώζεται το μικρό μαρμάρινο υπαίθριο Θέατρο όπου δίνονται και σήμερα μουσικές παραστάσεις, όπως και στην αρχαιότητα. Κάποιοι βέβαια πιστεύουν ότι το Θέατρο αποτελούσε τμήμα της περίφημης Ρητορικής Σχολής του Αισχίνη, όπου μαθήτευσαν κορυφαίοι ρήτορες της εποχής όπως ο Ιούλιος Καίσαρας και ο Κικέρωνας παρά ότι χρησίμευε για μουσικές ή θεατρικές παραστάσεις. Τα ελάχιστα αρχαία σπάργανα επέτρεψαν να ανασυσταθεί το σχέδιο του Θεάτρου και να αναστηλωθεί πλήρως με την χρήση λευκού μαρμάρου. Στην κορυφή του Λόφου, όπου δεσπόζει η Άνω Ακρόπολη της αρχαίας πόλης της Ρόδου διασώζονται ερείπια, όπως τρεις κίονες, από το ναό του Πυθίου Απόλλωνα, προστάτη της πόλης ενώ σώζονται επίσης τμήματα από τους ναούς της Πολιάδας Αθηνάς και του Δία. .

Πάρκο Ροδίνι της Ρόδου

Κατά μήκος του δρόμου για τη Λίνδο, τρία μόλις χιλιόμετρα από την Πόλη της Ρόδου, βρίσκεται ένας επίγειος παράδεισος, το Πάρκο Ροδίνι. Πρόκειται ίσως για το αρχαιότερο πάρκο στον κόσμο, μια μικρή κοιλάδα γεμάτη ροδοδάφνες, σκιερά πλατάνια, τρεχούμενα νερά και δροσερές καταπράσινες λιμνούλες γεμάτες νούφαρα, τις οποίες διασχίζουν γεφυράκια.

Εικόνα 13. Πάρκο Ροδίνι (Ρόδος)

Το ειδυλλιακό σκηνικό -το οποίο μπορούμε μεν να διασχίσουμε και με αυτοκίνητο αλλά σαφώς και είναι προτιμότερος ο περίπατος στα υπέροχα μονοπάτια του- συμπληρώνουν ένας κήπος με τριαντάφυλλα, καθώς κι ένας μικρός ζωολογικός κήπος, όπου ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει τα περίφημα ελάφια της Ρόδου. Εξάλλου τα παγώνια, που κινούνται ελεύθερα μέσα στην έκταση του Πάρκου Ροδίνι δίνουν μια εντυπωσιακή όσο και εξωτική νότα. Σύμφωνα με το θρύλο στο Πάρκο Ροδίνι είχε στην αρχαιότητα τη Σχολή Ρητορικής του ο Αισχίνης, στην οποία μαθήτευσαν σπουδαίοι ρήτορες της Αρχαιότητας, μεταξύ των οποίων ο Κικέρωνας και ο Ιούλιος Καίσαρας.

Στην εποχή της Ιπποτοκρατίας στο Πάρκο Ροδίνι βρισκόταν η έπαυλη των Μεγάλων Μαγίστρων των Ιωαννιτών Ιπποτών της Ρόδου, ενώ η κοιλάδα ήταν Πάρκο και επί Τουρκοκρατίας. Στο Πάρκο Ροδίνι μπορούμε να δούμε κι ένα τμήμα από το σύστημα υδροδότησης της αρχαίας πόλης της Ρόδου ενώ πάνω από το Πάρκο, στη θέση Πευκάκια, θα συναντήσουμε κομμάτια της αρχαίας νεκρόπολης (4ος-3ος π.χ. αιώνας), που φτάνει έως τη Φανερωμένη και το Καρακόνερο. Στην αρχαία νεκρόπολη θα συναντήσουμε ατμοσφαιρικά φωτισμένους, λαξευτούς στους βράχους, τάφους ή τούμπες της ελληνιστικής περιόδου με χαραγμένες διονυσιακές παραστάσεις καθώς κι έναν εντυπωσιακό σε μέγεθος τύμβο λαξευμένο στο βράχο με πλευρά μήκους 27,80 μέτρων, που ονομάζεται Τάφος των Πτολεμαίων και σύμφωνα με το θρύλο ήταν αφιερωμένος στο Πτολεμαίο των Α'. Την κάθε πλευρά του κοσμούν 21 ημιστήλια δωρικού ρυθμού. Ο Τάφος των Πτολεμαίων αναστηλώθηκε το 1924 κατά τη διάρκεια της Ιταλοκρατίας.

Εικόνα 14. Τάφος Πτολεμαίων (Ρόδος)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΧΩΡΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

5.1 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕ ΥΠΟΛΟΙΠΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ

Σε ένα τελείως θεωρητικό επίπεδο, ανταγωνιστές στον τουριστικό τομέα μπορούν να θεωρηθούν όλοι όσοι καταπιάνονται με τον τουρισμό και προσφέρουν ένα προϊόν. Από επίπεδο επιχειρήσεων εντός των συνόρων μιας περιοχής και μίας χώρας, σε επίπεδο προορισμών εντός μίας χώρας, προορισμοί από διαφορετικές χώρες και φυσικά σε επίπεδο κρατών. Η ακριβής ανάλυση του ανταγωνισμού είναι δηλαδή μία σχεδόν αδύνατη διαδικασία υπό μια τέτοια συνολική σκοπιά.

Στον τουρισμό όμως, εφόσον αυτός θεωρείται ένας τομέας μείζονος σημασίας για την ανάπτυξη των περισσότερων χωρών και εφόσον οι κυβερνήσεις ανά τον κόσμο υιοθετούν πολιτικές για την προστασία του και την ενίσχυσή του, θεωρούμε ότι ο ανταγωνισμός αναφέρεται πρώτιστα σε εθνικό επίπεδο και μετά όλα τα άλλα. Υπό αυτή την έννοια, ανταγωνίστριες είναι όλες οι χώρες που παρουσιάζουν μια οργανωμένη τουριστική προσφορά. Αν θέλουμε όμως να είμαστε πιο ακριβείς και συγκεκριμένοι θα πρέπει να εντοπίσουμε τις ανταγωνίστριες χώρες μέσα από δύο στοιχεία: Την γεωγραφική τους θέση και το τουριστικό προϊόν που παρέχουν (με όλα τα επι μέρους στοιχεία που αυτό περιέχει).

Δηλαδή άμεσα ανταγωνιστικές χώρες είναι αυτές που βρίσκονται στην ευρύτερη γεωγραφική κλίμακα που τοποθετείται και η Ελλάδα και παρέχουν ένα προϊόν παρόμοιο με αυτό της Ελλάδας. Η ανάλυση φυσικά θα μπορούσε να γίνει για το κάθε στοιχείο ξεχωριστά αλλά και για τον συνδυασμό των δύο στοιχείων. Όπως όμως είπαμε η ανάλυση και η αντιμετώπιση του ανταγωνισμού σε ανώτερο επίπεδο είναι σχεδόν αδύνατη επειδή οι κάθε είδους πόροι (οικονομικοί, ερευνητικοί, τεχνολογικοί) για κάτι τέτοιο είναι περιορισμένοι.

Συνεπώς, από όλα τα παραπάνω μπορούμε να καταλάβουμε ότι η ανάλυση του ανταγωνισμού περιορίζεται σε έναν συγκεκριμένο χώρο και με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Είναι προφανές λοιπόν ότι οι κύριοι ανταγωνιστές της Ελλάδας βρίσκονται στο γεωγραφικό χώρο της Μεσογείου.

Ας δούμε, λοιπόν τους πιο σημαντικούς όπως τους καταγράφει ο Β.Α.Πατσουράτης (14-15) στο βιβλίο του «Η ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού Τουριστικού Τομέα» σημειώνοντας ότι αν και πολλά από τα καταγραφέντα στοιχεία έχουν αλλάξει, η παρουσίαση είναι ενδεικτική :

ΓΑΛΛΙΑ: Είναι ο προορισμός της Μεσογείου με τους περισσότερους επισκέπτες. Προσφέρει μεγάλη ποικιλία πολύ πλούσιας κληρονομιάς, κουλτούρας και διακοπών. Έχει επεκταθεί σε πολλά τμήματα της τουριστικής αγοράς όπως είναι ο χειμερινός τουρισμός, ο τουρισμός υγείας, δημιουργία εκθέσεων, συνεδρίων και τουρισμό κινήτρων. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική αύξηση του ολιγοήμερου τουρισμού.

ΙΤΑΛΙΑ: Η Ιταλία είναι η τρίτη Ευρωπαϊκή χώρα, μετά την Γαλλία και την Ισπανία, από πλευράς υποδοχής τουριστών και πρώτη από πλευράς εσόδων. Οι τουρίστες επισκέπτονται την Ιταλία τόσο για την ιστορική της κληρονομιά και την κουλτούρα της, όσο και για τον ήλιο και την θάλασσα, αν και αυτή η αγορά ζητείται περισσότερο από τον χειμερινό τουρισμό, και ακολουθούν τα σπορ.

ΙΣΠΑΝΙΑ: Η Ισπανία ακολούθησε στρατηγική η οποία είχε ως στόχο το παραθεριστικό τμήμα της αγοράς που στηρίζεται στον ήλιο, τη θάλασσα και την αμμουδιά. Παρόλα αυτά όμως έγιναν προσπάθειες για βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών που προσφέρει. Η μεγάλη αύξηση των αφίξεων στην Ισπανία είχε αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, γεγονός που ανάγκασε τη χώρα να αναλάβει σημαντική εκστρατεία για τη βελτίωση της εικόνας της στο εξωτερικό. Η Ισπανία δέχεται ένα σημαντικό μέρος τουριστών που απολαμβάνουν διακοπές λίγων ημερών (short breaks).

ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ: Η Πορτογαλία, εκμεταλλευόμενη την υψηλή ζήτηση για ορισμένα προϊόντα (π.χ γκολφ), σημείωσε γρήγορη τουριστική ανάπτυξη τη δεκαετία του '80 η οποία όμως δεν συνεχίστηκε τη δεκαετία του '90. Μια από τις αιτίες που δεν συνεχίστηκε η αναπτυξιακή πορεία της δεκαετίας του '80 ήταν η τιμολογιακή πορεία που ακολούθησε (υπερτιμολογήσεις). Η προσπάθεια της Πορτογαλίας συγκεντρώνεται στο να πείσει τους τουρίστες και τουριστικούς πράκτορες ότι το προϊόν που προσφέρει είναι διαφορετικό από αυτό που προσφέρει η γειτονική Ισπανία.

Η τοποθέτησή μας έναντι των ανταγωνιστριών χωρών θα πρέπει να γίνει μέσα από την λεπτομερή ανάλυση της τουριστικής τους προσφοράς, τον τρόπο που αυτή δομείται και λειτουργεί, πάντα σε συνάρτηση με τις δυνατότητες και την λειτουργία της δικής μας προσφοράς. Κάπως πιο αναλυτικά, η μελέτη της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος ενός προορισμού πρέπει να μελετά την διαθεσιμότητα, τις τιμές, την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα στην παραγωγή των παραγωγικών συντελεστών που διαθέτει. Σε αυτούς περιλαμβάνονται οι φυσικοί και πολιτισμικοί παραγωγικοί πόροι, το φυσικό και το ανθρώπινο κεφάλαιο

καθώς και η υφιστάμενη υποδομή. Η υποδομή μιας χώρας ή ενός τόπου προορισμού επηρεάζει επίσης την ανταγωνιστικότητά του. Οι δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού που εργάζεται στον τομέα του τουρισμού, καθώς και η κινητικότητα αυτού από μια περιοχή σε άλλη, επίσης επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα ενός προορισμού, η ανταγωνιστική θέση ενός τόπου προορισμού εξαρτάται από την διαφοροποίηση, το βαθμό ειδίκευσης και την ποιότητα του τουριστικού προϊόντος που προσφέρει.

Παρομοίως, ο Page (16) θέτει μερικά ερωτήματα οικονομικής φύσεως βάσει των οποίων πρέπει να ερευνάται το ανταγωνιστικό περιβάλλον και είναι τα εξής:

- Τι είδους συνθήκες ανταγωνισμού υπάρχουν στην αγορά για συγκεκριμένους τομείς τουρισμού (π.χ ο τομέας των αερομεταφορών, ο ξενοδοχειακός τομέας ή ο τομέας των θέλγητρων); Ισχύουν συνθήκες μονοπωλίου, ολιγοπωλίου ή άλλες συνθήκες αγοράς
- Πόσες επιχειρήσεις απασχολούνται σ' αυτές τις αγορές και ποιο είναι το μέγεθός τους; Είναι έτοιμες να αντιδράσουν γρήγορα σε καινούργιες ανταγωνιστικές πιέσεις, ή χαρακτηρίζονται από εφησυχασμό και ανικανότητα επαναπροσδιορισμού των λειτουργιών τους, στο πλαίσιο του επιθετικού ανταγωνισμού;
- Οι τουριστικές επιχειρήσεις χαρακτηρίζονται από δομές συγκεντρωτισμού της αγοράς, όπου ένας περιορισμένος αριθμός επιχειρήσεων επικρατούν σε όλους τους τομείς της παραγωγής (π.χ από την λιανική πώληση έως την προσφορά υπηρεσιών και προϊόντων σε προορισμούς)
- Ποιο είναι το κεφαλαιουχικό κόστος της εισόδου στην τουριστική αγορά; Υπάρχουν υψηλοί φραγμοί εισόδου και εξόδου;
- Ποιοι τύποι προϊόντων υπάρχουν ήδη στην αγορά και υπάρχουν δυνατότητες για καινοτομίες με την ανάπτυξη νέων προϊόντων χωρίς το ρίσκο του «μάρκετινγκ παγίδα» (ambush marketing) από ανταγωνιστές που αντιγράφουν την ιδέα ή /και υποσκάπτουν τον

ανταγωνισμό, κάνοντας προσφορές γνωριμίας για να επανακτήσουν μερίδιο στην αγορά;

Η δημιουργία τέτοιου είδους ερωτημάτων και η προσπάθεια να αναλυθούν και να εφαρμοστούν στην πράξη τα όποια συμπεράσματα ληφθούν μέσα από αυτές είναι μια διαδικασία που μπορεί να βοηθήσει την μελέτη και την αντιμετώπιση του ανταγωνισμού από επίπεδο επιχειρήσεων έως και σε επίπεδο εθνικής τουριστικής πολιτικής.

5.2 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2010

Πολύ σημαντικός παράγοντας για να έχουμε μια πλήρη εικόνα αναφορικά με την κατάσταση του τουρισμού στην Ελλάδα είναι οι αφίξεις τουριστών, οι διαθέσιμες κλίνες, η πληρότητα τους, καθώς επίσης οι διεθνείς αφίξεις σε αεροδρόμια και η κίνηση των έκτακτων διεθνών κλήσεων. Με βάση αυτά τα στοιχεία στις διάφορες χρονικές περιόδους μπορούμε να βγάλουμε κάποια χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με ένα πλήθος μεταβλητών που παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κατάστασης του τουρισμού στην Ελλάδα. Τα στοιχεία ελήφθησαν από το διαδικτυακό τόπο www.sete.gr και www.mbatourism.gr με βάση την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (17).

Από τον πίνακα 2, βλέπουμε ότι οι αφίξεις καθώς επίσης και οι κλίνες παρουσιάζουν μια σαφέστατη και σημαντική ανοδική πορεία από το 1960 έως το 2007 και αυτό δείχνει μια αύξηση της επιχειρηματικής τουριστικής δραστηριότητας από πλευράς ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων αλλά και από την πλευρά του καταναλωτικού τουριστικού κοινού.

ΔΙΑΘΕΣΙΜΕΣ ΚΛΙΝΕΣ ΚΑΙ ΑΦΙΞΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	Αφίξεις	Κλίνες	Αφίξεις/ κλίνη
1960	400000	55000	7,27
1970	1455000	119000	12,23
1980	5271000	278000	18,96
1990	9310000	423660	21,98
1995	10712145	533818	20,07
1996	9782061	548785	17,82
1997	10588489	561068	18,87
1998	11363822	576876	19,70
1999	12605928	853814	14,76
2000	13567453	586372	23,14
2001	14678688	608140	24,14
2002	14918177	625155	23,86
2003	14784560	644898	22,93
2004	14267420	668271	21,35
2005	15779133	682050	23,13
2006	17283910	693252	24,93
2007	18754593	700933	26,76

Πίνακας 2. Διαθέσιμες κλίνες και αφίξεις τουριστών στην Ελλάδα κατά έτος.

Στον πίνακα 3, παρουσιάζεται ενδεικτικά η πληρότητα των κλινών κατά τη διάρκεια του έτους 2007 έτσι ώστε να έχουμε εικόνα για την τουριστική κίνηση κατά τη διάρκεια του έτους. Βλέπουμε ότι μέγιστη πληρότητα κλινών έχουμε όπως αναμενόταν το Καλοκαίρι (με ποσοστό κατά μέσο όρο των 3 μηνών 73.9%) με το Φθινόπωρο να ακολουθεί με 46.7%, την Άνοιξη να ακολουθεί με 37.4% και τελευταίο τον Χειμώνα με 28.8%.

**ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΚΛΙΝΩΝ ΑΝΑ ΜΗΝΑ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ ΚΑΙ ΟΜΟΕΙΔΗ
ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ 2007**

ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΚΛΙΝΩΝ ΑΝΑ ΜΗΝΑ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ ΚΑΙ ΟΜΟΕΙΔΗ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ 2007	
Μήνας	Πληρότητα Κλινών
Ιανουάριος	25,3
Φεβρουάριος	29,5
Μάρτιος	32,4
Απρίλιος	31,6
Μάιος	48,2
Ιούνιος	64,3
Ιούλιος	76,2
Αύγουστος	81,4
Σεπτέμβριος	66,9
Οκτώβριος	41,0
Νοέμβριος	31,5
Δεκέμβριος	31,7

Πίνακας 3. Πληρότητα κλινών ανά μήνα σε ξενοδοχεία και ομοειδή καταλύματα για το 2007.

Στον πίνακα 4, βλέπουμε ότι η μέση ετήσια πληρότητα παρέμεινε σε σχεδόν σε σταθερά επίπεδα από το 1994 έως το 2007 με ποσοστό που κυμαινόταν γύρω στο 60%. Αντίθετα οι διανυκτερεύσεις δείχνουν να έχουν ανοδική πορεία γεγονός που είναι φυσιολογικό καθώς ακολούθησαν την ανοδική πορεία των αφίξεων που είδαμε στον πίνακα 2.

ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΣΗ ΕΤΗΣΙΑ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ

Έτος	Διανυκτερεύσεις	Μέση Ετήσια Πληρότητα (%)
1994	52891918	60,6
1995	51294196	56,3
1996	47945506	54,4
1997	53364507	58,4
1998	56549442	61,1
1999	60256902	63,5
2000	61302903	65
2001	58832656	62,7
2002	55840611	61,7
2003	54502104	60,7
2004	52554021	55,6
2005	55264093	58,6
2006	56796551	59,8
2007	65420236	57

Πίνακας 4. Διανυκτερεύσεις και μέση ετήσια πληρότητα

Από τους πίνακες 5 και 6 παίρνουμε ενδεικτικά στοιχεία αναφορικά με το ποια πόλη παρουσιάζει μεγαλύτερη επισκεψιμότητα και προσελκύει μεγαλύτερο αριθμό τουριστών. Παρατηρούμε ότι πρώτη έρχεται η Αθήνα, δεύτερο το Ηράκλειο Κρήτης και τρίτη η Ρόδος οι οποίες και παρουσιάζουν αφίξεις παραπάνω από 1000000 με την Αθήνα να παρουσιάζει αφίξεις που ξεπερνούν τα 3000000. Παρόμοια αποτελέσματα μας δίνουν και οι πτήσεις charter με τη Ρόδο και το Ηράκλειο να έχουν για το 2007 πολύ μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες πόλεις.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΑΦΙΞΕΙΣ ΣΕ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΑ 2004 2005			
ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ	2004	2005	% 05/04
ΑΘΗΝΑ *(1)	3325164	3627997	9,1
ΖΑΚΥΝΘΟΣ (1)	453734	430414	-5,1
ΗΡΑΚΛΕΙΟ	1880432	1999546	6,3
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ*	970603	1009467	4
ΚΕΡΚΥΡΑ	823867	850935	3,3
ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	154816	143361	-7,4
ΚΩΣ	627126	606874	-3,2
ΜΥΤΙΛΗΝΗ	69678	66400	-4,7
ΡΟΔΟΣ	1165559	1215892	4,3
ΣΑΜΟΣ	120094	99787	-16,9
ΧΑΝΙΑ	531838	554722	4,3
ΧΙΟΣ	15466	13389	-13,4
ΣΥΝΟΛΟ	9152805	10618784	4,7

Πίνακας 5. Διεθνείς αφίξεις σε αεροδρόμια Ιανουάριος 2004-2005

ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ	ΕΠΙΒΑΤΕΣ
ΑΘΗΝΑ	238821
ΑΚΤΙΟ	149028
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ	627
ΑΡΑΞΟΣ	59755
ΖΑΚΥΝΘΟΣ	474722
ΗΡΑΚΛΕΙΟ	2100974
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	402415
ΚΑΒΑΛΑ	11074
ΚΑΛΑΜΑΤΑ	51640
ΚΑΡΠΑΘΟΣ	56281
ΚΕΡΚΥΡΑ	848632
ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ	158633
ΚΥΘΗΡΑ	1228
ΚΩΣ	682747
ΛΗΜΝΟΣ	7195
ΜΥΚΟΝΟΣ	102949
ΜΥΤΙΛΗΝΗ	76989
Ν.ΑΓΧΙΑΛΟΣ	6800
ΝΑΞΟΣ	2039
ΡΟΔΟΣ	1390774
ΣΑΜΟΣ	133147
ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ	192031
ΣΚΙΑΘΟΣ	199228
ΧΑΝΙΑ	683667
ΧΙΟΣ	12371
ΛΟΙΠΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ	2682
ΣΥΝΟΛΟ	8046449

Πίνακας 6. Κίνηση έκτακτων διεθνών πτήσεων charter για το 2007

Πρώτα θα πρέπει να εξετάσουμε τις αφίξεις των τουριστών στην Ελλάδα κατά το έτος 2010, χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψη οι οικονομικοί μετανάστες. Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται αυτά τα στατιστικά στοιχεία και βλέπουμε ότι οι αφίξεις στον χώρο της Ελλάδας αυξήθηκαν κατά το έτος 2010.

ΕΤΟΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ
2007	16.165.265	
2008	15.938.806	-1,40%
2009	14.914.534	-6,43%
2010	15.007.490	0,62%

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Διεθνείς αφίξεις 2007-2010

Στον Πίνακα 3 βλέπουμε το μερίδιο αγοράς που έχει ο ελληνικός τουρισμός σε σχέση με τους ευρωπαϊούς ανταγωνιστές της, αλλά και σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο. Βλέπουμε ότι το 2009 υπήρχε μία μείωση στις αφίξεις στην Ελλάδα, και όπως είναι λογικό υπήρχε μείωση και στο μερίδιο αγοράς της, αλλά το 2010 παρατηρήθηκε μια κάποια αύξηση, που όμως δεν φτάνει τα στοιχεία του 2007 και 2008.

Έτος	Αφίξεις Ελλάδα	Αφίξεις Ευρώπη	Αφίξεις Κόσμος	Μερίδιο Ελλάδας στην Ευρώπη	Μερίδιο Ελλάδας στον Κόσμο
2007	16.165.265	482.900.000	898.000.000	3,35%	1,80%
2008	15.938.806	484.400.000	916.000.000	3,29%	1,74%
2009	14.914.534	460.900.000	881.000.000	3,24%	1,69%
2010	15.007.490	475.800.000	940.000.000	3,15%	1,60%

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Μερίδιο αγοράς του ελληνικού τουρισμού 2007-2010

Επίσης, θα ήταν χρήσιμο να δούμε και την κατάταξη που είχε η Ελλάδα στον παγκόσμιου τουρισμό, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.

Έτος Year	Διεθνείς αφίξεις* (εκατ.) International arrivals* (mi.)	Σειρά κατάταξης - Κόσμος World Ranking	Σειρά κατάταξης - Ευρώπη Rank in Europe
2000	12,4	12η	8η
2001	13,0	12η	8η
2002	12,6	15η	10η
2003	12,5	14η	9η
2004	11,7	18η	12η
2005	12,9	17η	11η
2006	14,0	17η	11η
2007	16,2	16η	10η
2008	15,9	16η	10η
2009	14,9	16η	10η
2010	15,0	17η	10η

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Κατάταξη Του Ελληνικού Τουρισμού Βάσει Των Διεθνών Αφίξεων, 2000-2010

Όπως φαίνεται και στον πίνακα, η Ελλάδα έχει μια πάρα πολύ καλή θέση στην κατάταξη του παγκόσμιου αλλά και του ευρωπαϊκού τουρισμού. Βρίσκεται, δηλαδή, στη 10^η θέση στην Ευρώπη και στην 17^η θέση παγκοσμίως.

Τέλος, θα παραθέσουμε στον Πίνακα 5 κάποια συγκεντρωτικά στοιχεία για την Ελλάδα σε σχέση με τους ανταγωνιστές της, για το έτος 2010.

Ελλάδα - Ανταγωνιστές						
Δείκτες Απόδοσης 2010	Ελλάδα	Ισπανία	Κύπρος	Τουρκία	Αίγυπτος	Κροατία
Κατάταξη - Διεθνείς Αφίξεις	17η	4η	κάτω από την 50η	7η	18η	26η
Κατάταξη - Έσοδα	21η	2η	κάτω από την 50η	10η	22η	33η
Διεθνείς Αφίξεις 2010 (εκατ.)	15	52,7	2,2	27	14,1	9,1
% μεταβολή αφίξεων 2000 - 2010	21%	13.6%	-18.5%	181.3%	176.5%	71,7%
Έσοδα - 2010 δις USD	12,7	52,5	2,2	20,8	12,5	8,3

% μεταβολή εσόδων 2000-2010	38%	75%	15,8%	173,7%	190,7%	196,4%
Μέση κατά κεφαλή Δαπάνη ανά ταξίδι σε USD	846,7	996,2	1.000	770,4	886,5	912,1
Μερίδιο αγοράς παγκόσμια σε Αφίξεις	1,6%	5,6%	0,2%	2,9%	1,5%	1%
Μερίδιο αγοράς παγκόσμια σε Έσοδα	1,4%	5,7%	0,2%	2,3%	1,4%	0,9%

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 Επιδόσεις 2010.

5.3 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Η αύξηση της τουριστικής κίνησης, εξαρτάται κυρίως από τρεις παράγοντες:

- την καλή οικονομία των χωρών προέλευσης
- την παγκόσμια ηρεμία, αλλά και την ηρεμία στις σχέσεις μεταξύ των κρατών
- το φυσικό, δομημένο και πολιτιστικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής.

Το πιο βασικό όμως είναι το περιβάλλον με την ευρεία έννοια της χώρας προορισμού και εδώ μπορούμε να πούμε ότι η Ελλάδα διαθέτει πολλές περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, εθνικούς δρυμούς, αισθητικά δάση, σπάνια βιοποικιλότητα, άριστες κλιματολογικές συνθήκες και μια ανεξάντλητη αρχαιολογική και πολιτιστική κληρονομιά. Κατά συνέπεια πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στα έργα υποδομής ώστε να αναδειχτεί το τουριστικό προϊόν.

Από τα μέσα του '90, η αειφορική ανάπτυξη του τουρισμού θεωρείται θέμα προτεραιότητας για θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πλαίσιο Ανακοίνωσης με τίτλο "Συνεργασία μεταξύ μας για το μέλλον του Ευρωπαϊκού τουρισμού", η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε την περαιτέρω "προώθηση της αειφορικής ανάπτυξης των τουριστικών δραστηριοτήτων στην Ευρώπη μέσα από τον καθορισμό και την εφαρμογή της Ατζέντα 21". Αυτό το ζήτημα υποστηρίχθηκε σθεναρά και από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Η πρόσφατη Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο "Βασικοί προσανατολισμοί για την αειφορία του Ευρωπαϊκού

τουρισμού" προτείνει περισσότερα μέτρα για την ενδυνάμωση της συνεισφοράς της Ένωσης στην αειφορία του Ευρωπαϊκού τουρισμού.

Επιπλέον, ο αειφορικός τουρισμός μπορεί να ωφεληθεί ιδιαιτέρως από τις προσεγγίσεις και τα όργανα που περιγράφηκαν στην Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής πάνω σε θέματα περιβαλλοντικής ολοκλήρωσης με την οικονομική πολιτική. Παράδειγμα αποτελεί η Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για τη βιοποικιλότητα που περιλαμβάνει οδηγίες σχετικές με το θέμα της ανάπτυξης αειφορικού τουρισμού μέσα στις προστατευόμενες περιοχές και με χαμηλό αντίκτυπο στις προστατευόμενες περιοχές του Ευρωπαϊκού Οικολογικού Δικτύου Natura 2000. Τέλος, το Λευκό Βιβλίο σχετικά με την "Ευρωπαϊκή πολιτική μεταφορών για το 2010: καιρός για αποφάσεις" και οι πολιτικές της Ε.Ε. για τη διαχείριση του νερού και των αποβλήτων που επηρεάζουν άμεσα τον τομέα του τουρισμού, μπορούν να βοηθήσουν στην προώθηση της αειφορίας του τουρισμού.

Το 1993 στο πλαίσιο του Πέμπτου Προγράμματος Δράσης για το περιβάλλον "προς μια Αειφόρο Ανάπτυξη" προτάθηκαν τρεις άξονες δράσεις για τον τουρισμό και την παράλληλη προστασία του περιβάλλοντος:

- Διαφοροποίηση των τουριστικών δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της καλύτερης διαχείρισης του μαζικού τουρισμού και την ενθάρρυνση εναλλακτικών τύπων τουρισμού.
- Βελτίωση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών, έμφαση στην πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση των επισκεπτών, καθώς και στην καλύτερη διαχείριση της ροής των επισκεπτών.
- Αλλαγή της συμπεριφοράς των τουριστών, στο πλαίσιο αυτό ενθαρρύνονται ειδικές δράσεις, όπως τηλεοπτικές καμπανιές, σύνταξη κώδικα συμπεριφοράς και ενθάρρυνση των επισκεπτών για κατάλληλη επιλογή μέσων μεταφοράς.

Η βιώσιμη ανάπτυξη του Τουρισμού προϋποθέτει διάφορους τομείς (Council of Europe 1996):

α) Σχεδιασμός (πολεοδομία - χωροταξία): Ο σχεδιασμός των τουριστικών περιοχών πρέπει να γίνεται με βάση την φέρουσα ικανότητα του συστήματος, θα πρέπει να γίνεται οριοθέτηση περιοχών με τουριστική ανάπτυξη, να χρησιμοποιούνται τεχνικές για τη διαχείριση της ροής των επισκεπτών, να γίνει ουσιαστική εφαρμογή μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων για κάθε έργο τουριστικής ανάπτυξης, να παρέχεται βοήθεια στις υποβαθμισμένες περιοχές προκειμένου να επανεκταχθούν στην τουριστική αγορά, να γίνεται συστηματική και λεπτομερειακή καταγραφή περιοχών και να προτείνονται συνδυασμοί που θα αξιοποιούν την ποικιλία των μνημείων και της γεωγραφικής και

της γεωγραφίας, θα πρέπει να υιοθετηθούν μέτρα για την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, να υπάρξει ενθάρρυνση ήπιων παρεμβάσεων και γενικότερα ενθάρρυνση ήπιων μορφών τουρισμού (π.χ. αγροτουρισμός) που σέβονται τις ιδιαιτερότητες του τόπου υποδοχής κ.α.

β) Θεσμική οργάνωση: Θα πρέπει να υιοθετηθούν μέτρα για την προστασία παραδοσιακών οικισμών, περιοχών με ιδιαίτερα οικολογικό ενδιαφέρον που αποτελούν ταυτόχρονα και τουριστικούς προορισμούς. Ταυτόχρονα θα πρέπει να ενισχυθεί η διαδικασία παρακολούθησης και εφαρμογής των διαφόρων κανονισμών που προβλέπονται γι' αυτές τις περιοχές.

γ) Οικονομική ανάπτυξη: Θα πρέπει να υιοθετηθούν κίνητρα για την ενθάρρυνση ορισμένων τύπου τουρισμού που σέβεται τις τοπικές ιδιαιτερότητες.

δ) Έρευνα: Παράλληλα με τις παραπάνω δράσεις απαιτείται να συνεχισθεί η μελέτη των επιπτώσεων από το φαινόμενο του τουρισμού αλλά και των δυνατοτήτων αποκατάστασης για περιοχές που αντιμετωπίζουν ήδη προβλήματα υποβάθμισης. Η χώρα μας παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει έχει πολλαπλές δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Για να ανταποκριθεί στις νέες αυτές προκλήσεις δεν πρέπει απλά και μόνο να επιλύσουμε τα όποια προβλήματα υποδομών και εξυπηρέτησεων. Επιβάλλεται να αναζητήσουμε και στη συνέχεια να υιοθετήσουμε μια καινούργια άποψη που θα θέτει τα προβλήματα του περιβάλλοντος στο κέντρο του ενδιαφέροντος. Μετά από όλα αυτά μερικά χρήσιμα συμπεράσματα για το μέλλον του τουρισμού μπορούν να εξαχθούν είτε θετικά είναι αυτά είτε αρνητικά:

Τα θετικά του Ελληνικού τουρισμού: α) Σημαντικός τουριστικός προορισμός παγκοσμίως (17η χώρα σε αφίξεις, 27η σε εισπράξεις: στοιχεία 2000). β) Πολύ σημαντικοί ιστορικοί και πολιτιστικοί πόροι. γ) Αφθονία και ποικιλομορφία φυσικών πόρων. δ) Ευρύτατη παραγωγή προϊόντων πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα στο πλαίσιο των τελευταίων τάσεων διατροφής. ε) Δημιουργία τα τελευταία σημαντικών επιχειρήσεων όλων των κλάδων για προσέλκυση ειδικού τουρισμού, αναβάθμιση και εκσυγχρονισμοί μονάδων.

Τα αρνητικά του Ελληνικού τουρισμού: α) Ελλείψεις σε κοινωνικές υποδομές, εξοπλισμό και συναφείς υπηρεσίες. β) Αδυναμίες οργάνωσης και λειτουργίας επιμέρους τουριστικών κλάδων που οδηγούν σε χαμηλής ποιότητας τουριστικό προϊόν. γ) Περιορισμένη διεύρυνση τουριστικού προϊόντος σε νέες κατηγορίες και νέες αγορές. δ) Χαμηλή ημερήσια δαπάνη και μικρή διάρκεια παραμονής εισερχόμενου τουρισμού. ε) Χαμηλή ανταγωνιστικότητα τουριστικού προϊόντος. στ) Εξάρτηση από μεγάλα πρακτορεία διεθνούς τουρισμού. ζ) Έλλειψη

κατάλληλα εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού, τόσο σε αριθμό όσο και σύνθεση. η) Άνιση ανάπτυξη μεταξύ περιφερειών της χώρας, θ) Κόπωση των τουριστών από προϊόντα του μαζικού τουρισμού αλλά και από τους παραδοσιακούς χώρους υποδοχής. ι) Αυξανόμενη ευαισθητοποίηση σε θέματα ποιότητας του περιβάλλοντος. Οι επισκέπτες αποφεύγουν περιοχές με προβλήματα ρύπανσης καθώς και περιοχές υπέρ-εμπορευματοποιημένες, αιτώντας περισσότερες αυθεντικές εμπειρίες, Τριανταφύλλου Γ. 2001 (18).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή αυτής της εργασίας ο τουρισμός είναι “πολυδιάστατος”. Έχει σχέση με την οικονομική και πολιτιστική κατάσταση μιας χώρας.

Ο τουρισμός αποτελεί μια κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα για την Ελλάδα αλλά και για πολλές χώρες. Είδαμε την οικονομική σημασία που έχει για τη Γαλλία, την Ισπανία, τη Γερμανία, το Βέλγιο, την Ιταλία, την Αγγλία και φυσικά την Ελλάδα από το πλήθος των τοποθεσιών και μνημείων που διατηρούνται και έχουν τεράστια σημασία για την οικονομική και πολιτιστική ευρωστία τους.

Η ανάγκη για προσαρμογή της χώρας μας στις νέες παγκόσμιες συνθήκες αναφορικά με τον τουρισμό κρίνεται να έχει ζωτική σημασία. Οι πρώτες ανάγκες των τουριστών ανά την υφήλιο βλέπουμε ότι έχουν κορευτεί καθώς επίσης η ανάγκη για βιωσιμότητα των φυσικών και πολιτιστικών πόρων που αξιοποιεί ο τουρισμός είναι πιο επιτακτική από ποτέ. Ο εναλλακτικός τουρισμός κρίνεται ως μια από τις πιο ελπιδοφόρες λύσεις έτσι ώστε να καταφέρει η χώρα μας να προσαρμοστεί με τις νέες παγκόσμιες συνθήκες.

Άλλες παρεμβάσεις που πρέπει να πραγματοποιηθούν αναφέρονται στη διαφοροποίηση των τουριστικών δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της καλύτερης διαχείρισης του μαζικού τουρισμού, στη βελτίωση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών, με έμφαση στην πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση των επισκεπτών, καθώς και στην καλύτερη διαχείριση της ροής των επισκεπτών. Επίσης η αλλαγή της συμπεριφοράς των τουριστών ενθαρρύνοντας ειδικές δράσεις, όπως τηλεοπτικές καμπανιές, σύνταξη κώδικα συμπεριφοράς και ενθάρρυνση των επισκεπτών για κατάλληλη επιλογή μέσων μεταφοράς, μπορεί να ωφελήσει άμεσα τον τουρισμό σε παγκόσμια κλίμακα καθώς έτσι ελαχιστοποιούνται οι αρνητικές συνέπειες του όπως η αλλοτρίωση και η αστικοποίηση της πολιτιστική ζωής των νησιών και των τουριστικών με την γενικότερη έννοια περιοχών.

Καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι οι κύριοι ανταγωνιστές στον τουρισμό για τη χώρα μας είναι οι χώρες της Μεσογείου και ειδικότερα αυτές που προσφέρουν όμοιο προϊόν με αυτό της Ελλάδας. Η Ισπανία, η Ιταλία, η Πορτογαλία και η Γαλλία ικανοποιούν αυτές τις προϋποθέσεις

και ως εκ τούτου αποτελούν τους κύριους ανταγωνιστές για τη χώρα μας καθώς λόγω παρόμοιου κλίματος και πλούσιας πολιτιστικής παράδοσης παρουσιάζουν πανομοιότυπα χαρακτηριστικά με την Ελλάδα.

Από τα ενδεικτικά στατιστικά στοιχεία του τέταρτου κεφαλαίου καταλήξαμε σε κάποια πολύ σημαντικά συμπεράσματα αναφορικά με την κατάσταση που επικρατεί στον τομέα του τουρισμού στην Ελλάδα τα οποία είναι χρήσιμο να αναφερθούν:

- Οι αφίξεις καθώς επίσης και οι κλίνες παρουσιάζουν μια σαφέστατη και σημαντική ανοδική πορεία από το 1960 έως το 2007 και αυτό δείχνει μια αύξηση της επιχειρηματικής τουριστικής δραστηριότητας από πλευράς ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων αλλά και από την πλευρά του καταναλωτικού τουριστικού κοινού.
- Η πληρότητα των κλινών κατά τη διάρκεια του έτους 2007 ήταν μέγιστη το Καλοκαίρι (με ποσοστό κατά μέσο όρο των 3 μηνών 73.9%) με το Φθινόπωρο να ακολουθεί με 46.7%, την Άνοιξη να ακολουθεί με 37.4% και τελευταίο τον Χειμώνα με 28.8%.
- Η μέση ετήσια πληρότητα παρέμεινε σε σχεδόν σε σταθερά επίπεδα από το 1994 έως το 2007 με ποσοστό που κυμαινόταν γύρω στο 60%
- Πρώτη σε επισκεψιμότητα κατά τη διάρκεια του έτους έρχεται η Αθήνα, δεύτερο το Ηράκλειο Κρήτης και τρίτη η Ρόδος οι οποίες και παρουσιάζουν αφίξεις παραπάνω από 1.000.000 με την Αθήνα να παρουσιάζει αφίξεις που ξεπερνούν τα 3.000.000.

Από τα παραπάνω λοιπόν συνοψίζουμε ότι το ενδιαφέρον της Ελλάδας αναφορικά με τον τουρισμό πρέπει να επικεντρωθεί:

- Στην ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού
- Να δοθεί περισσότερη προσοχή από άποψη επιχειρηματικού ενδιαφέροντος σε μέρη με υψηλή επισκεψιμότητα όπως η Αθήνα, η Ρόδος και η Κρήτη
- Να επικεντρωθεί το ανταγωνιστικό ενδιαφέρον της Ελλάδας στις χώρες που προσφέρουν όμοιο προϊόν με αυτό της Ελλάδας και αυτές είναι οι Μεσογειακές χώρες

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-«Παραπομπές»

ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΗ:

1. Αποστολόπουλος, Κ. Θεωδοροπούλου, Ε. και Τσακατούρα, Α. (2000). Εναλλακτικές μορφές τουρισμού υπαίθρου. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.
2. Ιατρού Α., (2005). Πρακτικά τρίτης διημερίδας επιχειρηματικότητας με θέμα: Επένδυση σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθήνα.
3. Καλοκάρδου, Ρ. και Κρατονέλης, Κ. (2005). Εναλλακτικές μορφές τουρισμού και κρίσιμες χωρητικότητες σε τουριστικές περιοχές της Δυτικής Ελλάδας. Εισήγηση στη Heleco με θέμα την τουριστική ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος στη Δυτική Ελλάδα. ΤΕΕ, Αθήνα.
4. Αποστολόπουλος, Κ. και Αράλη, Δ. (2009). Εναλλακτικός και ήπιος τουρισμός υπαίθρου. Εκδ. Ελληνοεκδοτική Αθήνα.
5. Αποστολόπουλος, Κ. και Θεωδοροπούλου, Ε. (2005). Ήπιες μορφές τουρισμού. Πανεπιστημιακές Σημειώσεις. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθήνα.
6. Σφακιανάκης, Μ. (2000). Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού. Εκδ. Έλλην Αθήνα
7. Δρανδάκη Π., Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Φοίνιξ, (Αθήνα)
8. Γιαννόπουλος Ι (2000). Εισαγωγή στον Ελληνικό Πολιτισμό, ΕΑΠ, Πάτρα.
9. Συλλογικό (επιμέλεια Π. Τουρνικιώτης) (1994), Ο Παρθενώνας και η ακτινοβολία του στα νεότερα χρόνια, εκδ. Μέλισσα, (ISBN: 960-204-020-3)
10. Λιαλιάμος, Γ. (1996). Επιπτώσεις από την Ανάπτυξη Ειδικών Μορφών Τουρισμού. Ελληνική Πραγματικότητα και ξένες αναφορές.
11. Βασίλειος Α. Πατσουράτης, Ανταγωνίστριες χώρες και τα χαρακτηριστικά του τουρισμού τους, Η Ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού Τουριστικού Τομέα, 2002, Ι.Τ.Ε.Π, σελ.87-89
12. Βασίλειος Α. Πατσουράτης, Προσδιοριστικοί παράγοντες της διεθνούς ανταγωνιστικότητας, Η Ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού Τουριστικού τομέα, 2002, Ι.Τ.Ε.Π, σελ. 120-121
13. Τριανταφύλλου Γ., «Οι προοπτικές των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη» Ε.Ε.Δ.Ε. Ηράκλειο 2001

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ:

1. Buchholz H.-G.: "Thera and the Aegean World II", Papers and Proceedings of the Second International Scientific Congress, Santorini, Greece, August 1978.
2. Lane, B. (1993). Sustainable rural tourism strategies. A tool for development and conversations in Bramwell pp 102-111.
3. Pearce, D. (1992). Tourist organization Longman Essex UK.
4. Steven S. Page, Επιρροές στα θέματα τουριστικής προσφοράς: το επιχειρησιακό περιβάλλον, Εισαγωγή στον Τουρισμό – Το Τουριστικό Μάνατζμεντ στον 21ο Αιώνα (Tourism management – managing for change 2003, Εκδόσεις Παπαζήση 2006, επιστημονική επιμέλεια- Θωμάς Μαυροδόντης), σελ.92
5. MBAtourism.gr Στατιστικά στοιχεία για τον τουρισμό στην Ελλάδα 2007-2008. Στατιστικά στοιχεία και διαγραμματική απεικόνιση με βάση την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

«ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ»

- www.statistics.gr (ΕΣΥΕ - Πρόσφατα Στατιστικά Στοιχεία)
- www.imf.org (World Economic Outlook Database. ΔΝΤ (Οκτώβριος 2009)
- www.economist.com ("The Economist Intelligence Unit's quality-of-life index (2005)" (PDF). *The Economist*
- www.kathimerini.gr
- www.cia.gov (Greece CIA World Factbook)
- www.europa.eu Ο επίσημος δικτυακός τόπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ανακτήθηκε 16-4-2010)
- www.express.gr Εξπρές, 11 Μαρτίου 2009.
- www.skai.gr στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, 12 Ιανουαρίου 2009.
- www.enet.gr Συρρίκνωση στο 1% του πληθωρισμού τον Απρίλιο, 7 Μαΐου 2009.
- www.adslgr.com
- www.el.wikipedia.org
- www.odysseus.culture.gr
- www.capital.gr
- www.rodosislandinfo.gr
- www.sete.gr